

การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก
THE SOCIAL WORK IN TIPITAKA

พระมหามิชัย กิจจสารโ (แสงคำภา)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ

รายวิชาสัมมนาพระไตรปิฎก

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๗

การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

พระมหามิชัย กิจจสารโ (แสงคำภา)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ

รายวิชาสัมมนาพระไตรปิฎก

ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Social Work in Tipitaka

Phramaha Meechai Kiccasaro (Saengkampha)

A Thematic Paper Concerning the Qualifying Examination in the
Specified Subject in Seminar on the TipitaKa Submitted in Partial
Fulfillment of The Requirement for the Award

Of the Degree of Doctor of Philosophy

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E.. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์ เรื่อง “การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก” เป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ รายวิชาสัมมนา พระไตรปิฎก ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เทพพร มังธานี)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาเมธีชัย กิจจสาโร)

ชื่อสารนิพนธ์ : การสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก
 ผู้วิจัย : พระมหามิชัย กิจจสาโร (แสงคำภา)
 ปริญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
 อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดี ป.ธ.๗, พธ.บ.(ปรัชญา), M.A.(Bud),
 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 วันเสร็จสมบูรณ์ : ๒๒ /มกราคม /๒๕๕๘

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่องการสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักการสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก และเพื่อวิเคราะห์การสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก งานสารนิพนธ์นี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังคมนาสงเคราะห์แล้วรวบรวมการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า การสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกให้ความสำคัญแก่หลักสังคนาหัตถ์ ๔ กล่าวคือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยาและสมานัตตตา ทาน คือ การแบ่งปันสิ่งที่ดีให้ เช่น อาหาร เป็นต้น การให้ความรู้เป็นธรรมทาน และการให้อภัยแก่สัตว์และคนอื่นเป็นอภัยทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพและพูดด้วยเมตตาจิตต่อผู้ฟัง อตถจริยา เป็นการประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าของตนเอง สมานัตตตา เป็นการประพฤติตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะที่ตนดำรงอยู่เป็นอยู่แล้วปฏิบัติหน้าที่สม่ำเสมอเป็นธรรม ยุติธรรม เสมอต้นเสมอปลาย มีลักษณะสอดคล้องกับบุคคลที่ตนเกี่ยวข้องด้วย

วิเคราะห์การสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกได้ความว่า การสังคนาหัตถ์หมายถึงหลักสังคนาหัตถ์ธรรม ๔ ประการ คือ ทาน การให้มั่งคั่งการให้วัตถุสิ่งของเป็นทานและให้ธรรมะเป็นทาน ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น เป็นคำพูดที่ประสานมิตรไมตรีไม่ทำลายน้ำใจ โดยตั้งอยู่ในหลักของการพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพนุ่มนวล เว้นคำเท็จ ส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีกัน อตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนและประเทศ เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติด ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับทางราชการ และสมานัตตตา ทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น ไม่หน้าไหว้หลังหลอก เคยประพฤติเช่นใดก็ควรทำเช่นนั้น เคยร่วมงานทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็คงปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เป็นต้น

Thematic paper title : Social Work in Tipitaka

Researcher : Phramaha Meechai Kiccasaro (Sangkhampaha)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Thematic paper supervisor

: Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak, Pali VII., B.A. (Phil.),
M.A.(Bud.),Ph.D.(Buddhist Studies)

Date of graduation : 22/ January/ 2015

Abstract

The thematic paper, ‘Social Work in Tipitaka’ had main purposes to study a principle of social work in Tipitaka and to analyze social work in Tipitaka. This was a qualitative research to collect all data from Tipitaka and related researches about social work with the descriptive analysis.

A result of this study was found that the social work in Tipitaka stressed on Sangahavatthu: *Dāna*, *Piyavācā*, *Atthacariyā* and *Samanattatā*. *Dāna* was to give proper things such as food, knowledge, and forgiveness in other animals and people. *Piyavācā* was to produce true speech, proper in time, useful, polite and full of loving kindness. *Atthacariyā* was to grow benefits stressing on the public benefits rather than personal benefits. *Samanattatā* was to behave properly in the given position and to do the duty with morality, justice, and proper continuity towards the associated people.

The analysis of the social work in Tipitaka was found that helping referred to Sangahavatthu : (1) *Dāna* to give things and Dhamma, (2) *Piyavācā* to produce speech useful for other people, harmonious among people without looking down, true in the content and times, useful, polite, bland, without lying, integrating and slandering, (3) *Atthacariyā* to bring benefits to a family, a village, a community, and the nation with making the cooperation with the government, and (4) *Samānattatā* to keep good action continuously and to get faith from the other people without swindling, and to launch continuously the good action of giving, morality, meditation.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี จากการช่วยเหลือด้วยเมตตาจิต ของอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ซึ่งได้ให้ความเอาใจใส่และได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบ แก้ไขประเด็นที่ไม่ชัดเจนและข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยดีตลอดมา และพระมหาสำราญ กम्मสุโท,ดร. ที่ได้ช่วยแปลบทคัดย่อรวมทั้งหาข้อมูลงานเพิ่มเติม ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบคุณและขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

พร้อมนี้ผู้วิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้กรุณาตรวจรูปแบบสารนิพนธ์ ให้คำแนะนำเพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุงเพิ่มเติมให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย

นอกจากนี้แล้ว ขออนุโมทนาขอบคุณ เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เอื้อเฟื้อและให้ความสะดวกในการค้นคว้าข้อมูล รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ หนังสือ ตำราเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกเล่ม

ขอขอบคุณและขออนุโมทนา เจ้าของผลงานประพันธ์ ตำรา หนังสือ และงานวิจัยทุกเล่ม ที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นเอกสารสำหรับอ้างอิง เพื่อการศึกษาค้นคว้า ซึ่งได้นำมารวบรวมและเรียบเรียงในการเขียนสารนิพนธ์ อีกทั้งขอขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการแก่ผู้วิจัย และเพื่อนสหธรรมิกผู้ร่วมศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตทุกรูป ที่คอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยดี

สุดท้ายนี้ ขอมอบอุทิศให้เป็นวิทยาทานแด่บุพการีทั้งสองท่าน ที่ได้มอบอัฐภาพร่างกาย ให้เจริญเติบโตจนได้บรรพชาอุปสมบท มีโอกาสได้ศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และให้พระพุทธศาสนาแผ่ไพศาลสืบไป

พระมหาวิชัย กิจจสารโ (แสงคำภา)

ตุลาคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ หลักการสังเคราะห์ในพระไตรปิฎก	๑๕
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสังคหวัตถุ ๔	๑๕
๒.๒ สังคหวัตถุ : ทาน	๒๑
๒.๓ สังคหวัตถุ : ปิยวาจา	๓๕
๒.๔ สังคหวัตถุ : อตถจริยา	๔๐
๒.๕ สังคหวัตถุ : สมานัตตตา	๔๔
๒.๖ สรุป	๔๖
บทที่ ๓ วิเคราะห์การสังเคราะห์ในพระไตรปิฎก	๔๗
๓.๑ ทาน	๔๗
๓.๒ ปิยวาจา	๕๕
๓.๓ อตถจริยา	๖๗
๓.๔ สมานัตตตา	๗๐

๓.๕ สรุป	๗๒
บทที่ ๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๗๒
๔.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๒
๔.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๕
บรรณานุกรม	๗๖
ประวัติผู้วิจัย	๘๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบวย่อคำ ดังต่อไปนี้ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม / ข้อ / หน้า / เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๓/๕/๒๐๒ หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓ ข้อที่ ๕ หน้าที ๒๐๒ เป็นต้น

พระสุตตันตปิฎก

๑๐	ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาบาลี)
	ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
	ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณณาสก	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
	อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
	อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
	อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกปาติ	(ภาษาบาลี)
	ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
๓๐	ขุ.จู.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูหนิทเทศปาติ	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย	สุมงคลวิลาสินี	สีลกขนชวคคิฏฐกฐา	(ภาษาบาลี)
ส.ส.อ. (บาลี)	=	สังยุตตนิกาย	สารตถปปกาลินี	สคาถวคคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.อ. (บาลี)	=	อังกุตตรนิกาย	มนโรธปุณณี	เอกกนิบาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักพุทธธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่ในการสงเคราะห์แก่ประชาชนโดยตรงของพระสงฆ์ เพราะว่า พระสงฆ์มีชีวิตที่เนื่องด้วยผู้อื่นจึงต้องตอบแทนผู้มีอุปการคุณ ดังมีพุทธพจน์ที่ปรากฏในสมณสัญญาสูตร^๑ คำสอนที่ให้ภิกษุสำนึกและตระหนักเตือนใจตนในความเป็นสมณะอยู่เสมอว่า สมณะนั้นมีชีวิตที่ต้องอาศัยผู้อื่น หรือในพหุการสูตร^๒ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการตอบแทนที่พระสงฆ์พึงมีต่อคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านที่ได้ทำอุปการคุณต่าง ๆ โดยเฉพาะได้อุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับพระภิกษุ ได้แก่ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชชบิหาร เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สงฆ์ก็ควรแสดงกลับให้เป็นอุปการคุณแก่ชาวบ้านเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่การตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ แต่ด้วยการแสดงธรรมอันงาม ในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ถ้าหากเป็นไปอย่างนี้ หมายถึงทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เกื้อกูลกัน ได้แก่คฤหัสถ์เกื้อกูลด้วยอามิสทานต่อบรรพชิต ๆ เกื้อกูลอนุเคราะห์ด้วยธรรมทาน ชีวิตก็จะประเสริฐและสามารถผ่านพ้นกิเลส ดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่เกษมสุข พุทธพจน์ดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหลักการใหญ่และหน้าที่หลักของพระสงฆ์^๓ ดังปรากฏในทิส ๖ ได้แก่ ๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ๒) สอนให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และ ๖) บอกทางสวรรค์ให้^๔

ประเทศไทย พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก สังคมไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ ๙๐ ของพลเมืองทั้งประเทศ บรรดาประเทศต่างๆ

^๑ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๑/๒๐๘.

^๒ ชู. อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๙๓.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๗๒.

ทั่วโลกต่างก็ยอมรับความจริงในข้อนี้ พระพุทธศาสนากับชาติไทยได้เคียงคู่กันมาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นเอกภาพอย่างแยกไม่ออก^๕

นอกจากนั้นแล้ว พระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อและภูมิปัญญาของคนไทย ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดที่มาแห่งศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเสมือนเรือใจ^๖ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญูญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ตีงามแก่ประชาชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพ นับถือ ศรัทธา จากสังคมและใกล้ชิดกับจิตใจของประชาชน พระสงฆ์นับเป็นแบบฉบับชั้นอุดมคติในด้านวัฒนธรรมทางจิตใจของคนไทย^๗

แต่ในปัจจุบัน พบว่า พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้นั้นเรื่องการสงเคราะห์วัตถุทานมากไปกว่าธรรมทาน จึงส่งผลให้เกิดบุคคล กลุ่มบุคคลทั้งฝ่ายพระสงฆ์เองและฝ่ายศฤงคารที่เกี่ยวข้อกับพระพุทธศาสนา นำหลักการสงเคราะห์ไปแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนาที่แท้จริงของพระพุทธองค์ แม้ว่าสังคหวัตถุ ๔ จะเป็นเพียงคิหิปฏิบัติก็ตามแต่ก็เป็นธรรมที่ยึดโยงสังคมไทยให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีน้ำใจต่อกัน ขอบช่วยเหลือ แบ่งปันกันมากกว่าที่จะเอาไรต์เอาเปรียบกัน^๘ เพราะหากบุคคลแสวงหาทรัพย์จากคนอื่นด้วยการเชิญชวนให้ร่วมทำบุญทีละมากๆ แล้วจะได้ไปสู่สวรรค์หลังตายไปจากโลกนี้ ใช้ปิยวาจาพูดหรือแนะนำให้คนหลงทางหรือนอกธรรมวินัย แต่มีข้ออ้างว่าถูกต้องตามธรรมวินัย มีเจตนาแฝงหาประโยชน์จากการทำบุญให้ทาน การบริจาคทรัพย์เพื่อวัดและสังคมส่วนรวม หลอกให้คนเชื่อถือตนด้วยการปฏิบัติตนที่ผิดไปจากธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ดีแล้ว ปัญหาเหล่านี้ มีอยู่ในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบันและเริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น บุคคลที่เกี่ยวข้องจึงควรแสวงหาทางออกของการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกให้ถูกต้องว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรในเรื่อง การให้ทาน การพูดคำปิยวาจา การบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ส่วนรวม และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

^๕ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **พุทธทัศน์ร่วมสมัย=Contemporary Buddhist Vision**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

^๖ เสถียร ศุกโสมณ, **พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนวมินทรมหาราช**, (กรุงเทพมหานคร: บ้านทีกสยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^๗ ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์ ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^๘ พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๒.

การแก้ปัญหาดังกล่าวมานี้ พึงยึดหลักการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ได้วางรากฐานให้พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันในระหว่างบุคคล ครอบครัวและประเทศชาติส่วนรวม โดยเรียกว่า หลักสังคหัตถ์ ๔ ซึ่งหมายถึง หลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกันประกอบด้วย

๑. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^๔

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นเพื่อศึกษาวิจัยตามหลักฐานในพระไตรปิฎก จึงสนใจที่จะศึกษาหลักการสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก และเพื่อวิเคราะห์การสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์การสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านเนื้อหาและเอกสาร ดังนี้

๑) ด้านเนื้อหา ประกอบด้วย การสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก และวิเคราะห์การสังคหสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.), หน้า ๒๕.

๒) ด้านเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถฯ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช, ๒๕๓๙. และเอกสาร รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การสังคmsgเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ การให้ความอุปถัมภ์ การบำเพ็ญประโยชน์ แก่ปวงประชาชนตามหลักการอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และการ บำบัดรักษาโรค นอกจากนั้น ในปัจจุบัน ยังรวมไปถึงการบริจาคทรัพย์เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างโรงพยาบาล การบริจาคเครื่องมือแพทย์แก่โรงพยาบาล สร้างสะพาน เป็นต้น

หลักธรรมในสังคmsgเคราะห์ หมายถึง การสงเคราะห์ผู้อื่นตามหลักสังคmsgทวตฤ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานสังคmsgเคราะห์ในประเทศไทยมักกล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเพื่อการสังคmsgเคราะห์แน่นอน แต่การสังคmsgเคราะห์ในใจความ ดังกล่าวมักมีความหมายในลักษณะของการช่วยเหลือด้านพัฒนาจิตใจและปัญญาเพียงด้านเดียว หรือ บางครั้งก็หมายรวมทั้งการสงเคราะห์ด้านจิตใจและด้านวัตถุพร้อมกัน การพิจารณาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเน้นประเด็นการสงเคราะห์ต่อสาธารณชนมากกว่าด้านการเผยแผ่และอบรมสั่ง สอนธรรม ดังนี้

คามหุโณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องศาสนาเพื่อสังคmsg สรุปได้ว่า พระสงฆ์ได้ทำงาน สงเคราะห์ประชาชนด้วยการอบรมสั่งสอนและเผยแผ่ธรรมะ และเป็นที่พึงให้ความร่วมมือด้านจิตใจ แต่ได้เพิ่มเติมความคิดเรื่องสังคmsgทวตฤ ๔ ซึ่งเป็นคำสอนที่มุ่งช่วยเหลือประชาชนให้มีความผูกพันกัน ด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตตา^{๑๐}

^{๑๐} คามหุโณ (จารัส ดวงธิสาร), “ศาสนาเพื่อสังคmsg”, สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์, (๒ ธันวาคม ๒๕๑๙) : ๖.

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันไทยว่า ตั้งแต่อดีตมีหลายด้านที่นอกเหนือจากการเผยแผ่พระธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และอบรมศีลธรรม เนื่องจากวัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสมัชชาธรรมร่วมกันของชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น ๆ ในส่วนบทบาทของวัดที่เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีสอนสมัยนั้น
๒. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
๓. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายบอกยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น
๔. เป็นที่พักคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
๙. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ^{๑๑}

ปิ่น มุกข์กัญท์ กล่าวถึงการสังคมสงเคราะห์ไว้ในหนังสือมงคลชีวิตว่า การให้ทานของบุคคลในสมัยพุทธกาลย่อมมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการให้ มีปรากฏในพระสูตรต่างๆ แม้ในมังคลัตถที่ปิ่น ได้กล่าวถึงจุดประสงค์การให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ ๑. ให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ด้วยความสงสารมี จิตเมตตา ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตนให้ไป เพราะคิดว่าผู้ที่มีความเดือดร้อน ตกยากลำบากเมื่อได้รับการช่วยเหลือ จะส่งผลให้เขามีจิตใจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ๒. ให้เพื่อบูชาคุณได้แก่ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก^{๑๒}

^{๑๑} พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต), *บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันไทย*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^{๑๒} ปิ่น มุกข์กัญท์, *มงคลชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๑.

พระสิริมังคลาจารย์ ได้กล่าวไว้ในมงคลที่ป็นีว่า อามิสทาน มี ๑๐ อย่าง ตามที่ท่านกล่าวไว้ ดังนี้ ๑. อนุณี ได้แก่ ของเคี้ยวและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว ๒. ปาน ได้แก่ น้ำดื่ม ของลิ้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำมะม่วง ๓. วตถ์ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว ๔. ยาน ได้แก่ สิ่งที่ช่วยให้ได้สำเร็จ เช่น รถ คานหาม ร่ม รองเท้า ๕. มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่ร้อยแล้ว และยังมีได้ร้อย เช่น ระเบียบ ดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ ๖. คนธ ได้แก่ ของหอมทุกอย่างและเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่ขัดแล้วและที่มีได้ขัดและของลูบไล้ทุกอย่างมี จันทร เป็นต้น ๗. วิเลปน ได้แก่ เครื่องทำการข้อมผิว เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิว เครื่องข้อมเครื่องทา ๘. เสยยา ได้แก่ สิ่งที่พึงให้นอน มีเตียงและตั้ง เป็นต้น และผ้าปาวาร (ผ้าห่มใหญ่ เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าทำด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ๙. อาวาสถ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัดอันตรายมีลมและแดด หรือที่พักมีเรือนชั้นเดียว เช่น ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น ๑๐. ปริเปยย ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป (วัตถุ สำหรับส่องแสง) เทียน ธูป เครื่องแสงสว่าง วัตถุทาน ๑๐ ประการนี้^{๑๓} พิจารณาตามเกณฑ์ในเบื้องต้นว่า มีอะไรบ้างเป็นสิ่งที่ควรให้การให้วัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงแก่บรรพชิตเท่านั้นฆราวาสและสัตว์เดรัจฉานก็ได้เช่นกัน จะเห็นว่า อามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควรละเลยธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทาน และธรรมทาน สมตามคำกล่าวของพระพุทธองค์ว่า” อามิสทาน ช่วยค้ำจุนชีวิตให้เขามิที่พึงอาศัยแต่ธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย

พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก ได้กล่าวไว้ในหนังสือทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า การสังคมสงเคราะห์หรือการให้ทานในสังคมไทยมีมาเป็นของคู่กันทุกยุคทุกสมัย เพราะคนไทยได้รับอิทธิพลจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า การสังคมสงเคราะห์จะทำให้เป็นเกิดความร่ำรวยในชาติหน้า การสังคมสงเคราะห์จะได้ไปเกิดในสวรรค์ การสังคมสงเคราะห์จะทำให้เป็นผู้มีความสุข การสังคมสงเคราะห์จะทำให้ได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ความเชื่อเหล่านี้ล้วนเกิดจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น จะเห็นได้จากอุปนิสัยคนไทยพอดีนเข้ามาก็ตักบาตรนำสำหรับอาหารส่งถวายพระเณร เข้า เพล ซึ่งเป็นภาพที่เห็นกันได้อยู่ทั่วไป การให้ทานนั้นถือว่าเป็นการทำความดีเบื้องต้นของชาวพุทธก็ว่าได้ การสังคมสงเคราะห์ยอมให้อานิสถ ส่งผลดีงามแก่ผู้ให้ทานทั้งหลาย แม้แต่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่มาตรัสรู้ก็ล้วนแต่บำเพ็ญทานบารมีมาทั้งนั้น ทานจึงเป็นเบื้องต้นของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเบื้องต้น เป็นการปลูกฝังอหยาศัยรักการสังคมสงเคราะห์ทุกภพทุกชาติทานที่ท่านเหล่านั้นทำแล้ว สังสมแล้วเกิดเป็นบุญ และบุญที่สังสมมากขึ้นๆ ย่อมนำไปสู่วิถีทางที่เข้าถึงความเป็นเลิศ พระโพธิสัตว์ได้สังสมบารมีของ

^{๑๓} พระสิริมังคลาจารย์, **มงคลตถปิณี แพล เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๖.

ตนจนเต็มเปี่ยม จนกระทั่งได้รับพุทธพยากรณ์ว่า จะต้องตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน (เป็นนิยตโพธิสัตว์) แม้ผู้มีบุญมากขนาดนี้ เมื่อปรารถนาถึงธรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ยังเรียกเอาทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตไปสู่การเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุว่า ทานบารมีเป็นบารมีที่เกื้อกูลต่อการสร้างคุณความดีอื่นๆ ต่อไป เพราะการสังคัมสังเคราะห์ การบริจาคทานหรือการให้ทานนั้น ผู้ให้และผู้รับ ย่อมมีความสุข เป็นสุขที่มั่นคง และถาวรยั่งยืน เพื่อแผ่ได้อย่างกว้างขวาง ยิ่งให้ก็ยิ่งเกื้อกูล เป็นประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยอมสละความสุขของตนซึ่งถือว่าเป็นสุขส่วนน้อย เพื่อมุ่งประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ อันจะช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นทุกข์ได้นั้นนับเป็นการเสียสละที่มีคุณค่า ที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายต่างก็ประพฤติตนในลักษณะนี้ ดังพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ว่า ถ้าบุคคลพึงเห็นสุขอันยิ่งใหญ่ เพราะเสียสละสุขเล็กน้อย ผู้มีปัญญาพึงเสียสละสุขเล็กน้อย เพื่อให้เกิดสุขยิ่งใหญ่^{๑๔}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวในหนังสือ ชุตคำวัต ไว้ว่า คำว่า สังคหวัตตุ แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการสังเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน^{๑๕}

พระเทพติลิก (ระแบบ จิตญาโณ) ได้กล่าวในหนังสือ ธรรมปริทรรศน์ ไว้ว่าสังคหวัตตุ ๔ ประการ มีลักษณะก่อให้เกิดเป็นเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี และแคล้วคลาดจากภยันตรายทั้งหลายได้ องค์ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ได้แก่

๑) ทาน การให้ เป็นลักษณะการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ของแต่ตนแก่คนอื่นที่ควรแก่การให้การให้ที่มีอยู่ ๒ แนวใหญ่ คือ การให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ หมายถึงว่าการอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้วยอหยาศัยไมตรีโอบอ้อมอารีต่อบุคคลเหล่านั้น เขาประสบความสำเร็จ เตือรื้อน ความขาดแคลน ก็สงเคราะห์เขาเท่าที่จะสงเคราะห์กันได้ และบางครั้งเป็นเรื่องของอหยาศัยไมตรี ในทำนองที่แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เพื่อนบ้านใกล้เคียงกันมีของอะไรก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เป็นการสร้างอหยาศัยไมตรีอย่างที่คนไทยเราถือว่า “รั้วคนดีกว่ารั้วสังกะสี รั้วเหล็กกำแพง” อย่างบ้านในชนบทเห็นได้ชัดมาก ถ้าไม่มีหนอนบอนไล่ ไม่มีใครสามารถขโมยได้ เพราะถึงขโมยก็ออกไปนอกหมู่บ้านไม่ได้ ประเดี๋ยวก็จับได้ นี่คือลักษณะโครงสร้างสังคมไทยที่เราานิยมเอาธรรมะไปสั่งสอนกันมา ก่อให้เกิดเป็นความปรารถนาดีความหวังดีต่อกันว่า “เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี” การอนุเคราะห์ คือ แสดงความมีน้ำใจ และการสงเคราะห์ให้ในกรณีที่เขาขาดแคลน เราก็สงเคราะห์เขา และการให้เพื่อบูชาคุณความดี เช่น การทำบุญตักบาตร การให้อาหารให้เสื้อผ้าแก่พ่อแม่ปู่ย่า ตายาย ในวันตรุษสงกรานต์ การเสียภาษีให้แก่รัฐ เหล่านี้เป็นกรให้ด้วยสานึกถึงคุณความดี

^{๑๔} พระมหาสุวิทย์ วิชเชสโก, **ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ปทุมธานี: บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **ชุตคำวัต**, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๓๘.

การให้ก็เป็น การปฏิบัติธรรมเหมือนกัน อย่าลืมว่า ขอบข่ายของการให้พอถึงจุดหนึ่งเมื่อเราเป็นพวกเดียวกับเขาแล้ว หนักนิตเบาหน้อยก็หนักนิตเบาไปกลายเป็น “อภัยทาน” คือ การให้อภัย เมื่ออภัยกันได้ ก็เข้าอกเข้าใจกัน ต่อมาก็กลายเป็น “ธรรมทาน” คือ จะพัฒนาไปจากจุดที่วัตถุทานนั้น

๒) ปิยวาจา เจรจาที่อ่อนหวาน ตรงกันข้ามกับคำหยาบแต่ในเชิงปฏิบัติแล้ว ปิยวาจา คือ เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รัก วาจาเป็นที่รักผู้กล่าวด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อบุคคลอื่น ซึ่งบางครั้ง อาจเป็นคำดู คำตักเตือนก็ได้ แต่ถ้าหากว่าพูดด้วยความรัก หวังดีปรารถนาดี ถือว่าเป็นธรรมเครื่อง สงเคราะห์กัน ถ้าหากอหยาตย์เริ่มมีความรัก ความปรารถนาดีต่อไปจะกระจายตัวไปเอง คือ จะพูดคำ สัตย์ คำจริงเอง จะไม่ยุยงให้คนเหล่านั้นเขาแตกกัน เพราะรัก หวังดีต่อเขาจะพูดเฉพาะเรื่องที่มี ประโยชน์ มันก็จะกระจายตัวเอง เป็นวจีสุจริตครบทั้ง ๔ แต่เริ่มที่ปิยวาจา คือ วาจาอันเกิดจากใจที่มี ความรักและหวังดี ปิยวาจาบางครั้งถ้อยคำอาจไม่ไพเราะ ไม่อ่อนหวาน หากพูดด้วยความปรารถนาดี หวังดี ยังอยู่ในขอบข่ายของปิยวาจา

๓) อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น จะเห็นว่ามีทั้งกายกรรมวจีกรรม มโนกรรม ทางกายกรรม ก็ช่วยเหลือชวนช่วยในกิจการงาน อย่างในบ้านในเมืองเรา เราก็ช่วยเหลือ กันไถนาที่ช่วยเหลือกันไถนา มีกิจการอะไรก็ตาม เช่น ปลูกบ้านต่างจังหวัด บ้านหลังหนึ่งขนาด ๒ – ๓ ห้อง ปลูกไม่กี่วันก็เสร็จ เพราะเขาช่วยเหลือกัน นี้เรียกว่าประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ด้วยกันในทาง กาย ช่วยเหลือกันชวนช่วยกันในกิจการงานที่ชอบ ประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์กันด้วยวาจา คือ พูด ในทางที่เสริมสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนะนำชี้แจงแสดงเหตุผลการกระทำบางอย่าง ต้องคิดใจเขาใจเรา เช่น อยู่ใกล้เคียงเพื่อนคนหนึ่งต้องการจะอ่านหนังสือเราเขย่าวิทยุเสียลับ ไม่เป็น อตถจริยา บางครั้ง เราไม่สามารถจะทำได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์เขา เช่น เราช่วยเหลือ เขาไม่ได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์ของเขา อย่างนี้พออยู่กันภายในสังคมได้ อย่าลืมว่า ตัว ประโยชน์ที่มักจะถูกพูดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย การกระทำอะไร ต้องมุ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับการกระทำเหล่านั้น เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่นก็ กระทำ เช่น ช่วยสร้างสะพานบ้าง ช่วยกันขุดถนนบ้าง ขุดลอกคูคลองบ้าง ล้วนเป็นคุณความดีที่เป็น จุดยึดเหนี่ยวทางใจให้คนอื่นเขาเกิดความนิยมนับถือ นี้เป็นอตถจริยา คือ ประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ ต่อกัน ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งประพฤตีสั่งเพียงฝ่ายเดียว แต่ทุกคนก็ต้องประพฤตีสั่ง ให้เป็นประโยชน์ต่อกัน

๔) สมานัตตตา ความมีตนสม่าเสมอ ไม่ถือตัว ได้แก่การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่ควรจะเป็นและที่ตนเป็น ไม่แสดงอาการขึ้นๆ ลงๆ ๓ วันที่ ๔ วันร้ายกำหนดทิศทางลมไม่ค่อยถูก ว่าจะเอา อย่างไรกันแน่ อีกอย่างหนึ่ง คือ ไม่ลืมนตน เช่น เคยเป็นเพื่อนเป็นฝูงกันมา พอได้ดีหน้อยก็ลืมนเพื่อน ต้องแสดงอหยาตย์ไม่ตรีให้ปกติ แม้คนไม่ชอบพูดชอบคุยอะไรก็ตามต้องทักทายปราศรัย เรื่องที่ออกจะ ปฏิบัติยาก คุณิทานเปรียบเทียบออกจะฟังง่าย บางเรื่องเป็นการยอมรับนับถือฐานะกันอย่างสหาย ๓

คน เป็นขอราน คนหนึ่งราชรถมาเกย ได้เป็นพระราชา อีกคนหนึ่งคิดว่าเพื่อนเราเป็นพระราชา ก็แบ่ง แต่งตัวขอรานเข้าไป อันนี้เป็นการไม่ให้เกียรติ ไม่ยกย่องเพื่อนในฐานะที่ชอบที่ควร เพื่อนก็ให้เงิน หนึ่งหนึ่งแล้วไล่ออกจากเมืองไปเลย อีกคนหนึ่งแกถือว่าเพื่อนก็คือเพื่อน แต่ในที่ต่อสาธารณชน ก็ ต้องวางตัวให้ความเคารพนับถือตามสมควรแก่ฐานะของเพื่อน นี่คือ เป็นหลักของสมานัตตตา วางตน เหมาะสมแก่ฐานะที่ตนเป็น

อีกประการหนึ่งก็คือ ไม่ถือตัวเกินไป เวลาได้ดีไม่หลงตัว ลืมตน คางคกขึ้นวอ มะพร้าวขึ้น ตก ยางต้นมี ชี้อ่าได้ดี ที่โบราณพูดว่า คางคกขึ้นวอ คือ ถ้าทำอะไรๆ มันเกิน ๆ ไป ก็เสียหลักของ สมานัตตตาแทนที่คนจะเกิดความนับถือ กลับไม่พอใจซึ่งเขาได้ หลักทั้ง ๔ ประการนี้เป็นการปฏิบัติ ตัวของคน แต่ไม่ได้หมายความว่า กะเกณฑ์ให้คนใดคนหนึ่งเป็น ทุกฝ่ายต้องแสดงออกซึ่งอัธยาศัย เหล่านั้น เช่น เพื่อนกันก็ต้องเสมอต้นเสมอปลาย แสดงความเป็นกัลยาณมิตร แม้ในยามวิบัติก็ไม่ ทอดทิ้งกัน หลักของสมานัตตตา คือ มีตนเสมอ แต่ต้องไม่วางตัวต่ำเกินไป เพื่อต้องการให้คนอื่นเขา เห็นว่าเราไม่ถือเนื้อถือตัว เล่นหัวจนไม่เป็นเวลา วางตัวสูงเกินไปก็เสีย^{๑๖}

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีในบุคคลใดก็ตาม จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ก่อให้เกิดความเคารพ ความรัก ความนับถือต่อกันและกัน เป็นเหมือนพาหนะที่จะนำพาคนไปสู่ ความสุขความเจริญที่ต้องการได้ เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจ ภายในจากครอบครัวเป็นต้นไปจนถึงสังคม คนกลายเป็นพระเครื่อง ๔ องค์ ที่ก่อให้เกิดผลทางเมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี และแคล้วคลาด แท้ๆ ทั้งเป็นพุทธวิเศษครองใจคน เป็นจุดที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้

พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสืออุทานบุญว่า ธรรมทาน “การ ให้ธรรมเป็นทาน” คือ “แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม” ให้ความรู้ ความ ถูกต้องดีงาม คำสอนมุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา การได้ สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก ใจ ก่อให้เกิดธรรมารมณ์ การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับ สัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ เช่นได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อนหนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ก็เรียก “ธรรมทาน” การให้ความรู้ การสอนบอกกล่าวธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือบอกวิชาความรู้ที่ไม่ เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก^{๑๗}

ธีระ วัชรปราณี และอนันต์ แม้นพยัคฆ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพระสงฆ์กับการพัฒนาว่า หลวงปู่บุญรอด อธิปยุตโต ท่านเป็นพระนักพัฒนา และได้สงเคราะห์ชาวบ้านโดยการจัดตั้งเป็น

^{๑๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖๒.

^{๑๗} พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตโต), **อุทานบุญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ กุฑมอร์นิง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

หมู่บ้านปลอดสุราขึ้นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ การดำเนินการงดเหล้าเข้าพรรษา ๒ ปีที่ผ่านมา คือ จาก พ.ศ. ๒๕๔๖ -๒๕๔๗ ขยายผลเลิกเหล้าตลอดชีวิต ด้วยความที่วัดถ้ำไทรทอง โดยการนำของ หลวงปู่บุญรอด อธิปยุโณ มีทุนเดิมอยู่แล้ว เรื่องการรณรงค์เรื่องยาเสพติดและอบายมุข มีการจัดตั้ง มูลนิธิ อธิปยุโณ เพื่อคนเลิกเหล้าอยู่แล้ว จึงสอดคล้องกับโครงการงดเหล้าเข้าพรรษา ซึ่งการ ดำเนินการก่อนมีโครงการนี้เสียอีก ก็ดำเนินการโดยลำพัง เน้นการเลิกตลอดชีวิต และไม่ค่อยได้มีการ ประชาสัมพันธ์เท่าที่ควรนัก โดยโครงการงดเหล้าเข้าพรรษา มีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ คือ แจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ในโรงเรียน ทาร็อกกับสมาชิกในหมู่บ้าน รับสมัคร จัดพิธีรักษาศีล และปฏิญาณตน ติดตามพฤติกรรมของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม จัดเวทีสร้างจิตสำนึกแก่นักดื่ม และติดตามพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง^{๑๘}

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้รวบรวมไว้ในเอกสารหลักสูตรการเรียน เรื่อง “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย” สรุปสาระสำคัญไว้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทอีกมากในการ สงเคราะห์แก่ปวงประชาเพราะพระสงฆ์ที่พักอยู่ในวัด มีวัดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญมากต่อ พระพุทธศาสนา เช่น เป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อเป็นศาสน ทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณร เมื่อศึกษาและพิจารณาแล้วจะพบว่าวัดใน พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยหรือชุมชนไทยเป็นอย่างมาก เช่น วัดเป็น สถานที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการ ต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น เป็นสถานที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วยการ สดับพระธรรมเทศนาเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนในสมัยก่อน โดยวัดเป็น แหล่งตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วยทั่วไป เป็นสถาน สงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่างๆ ตลอดถึงเป็นสถานที่ชาวบ้านได้มาพบปะ สังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ โดยที่ทางวัดได้จัดสถานที่ต่างๆ ในบริเวณวัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่นบทบาทของวัดเท่าที่ได้กล่าวมานี้ ไม่เพียงเป็นสิ่งที่รู้กันทั่วไปในหมู่ของคนไทยที่เป็น พุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้ชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยช่วงระยะเวลาหนึ่งก็ยังสามารถ มองเห็นบทบาทของวัดดังกล่าวได้อย่างชัดเจน^{๑๙}

^{๑๘} ธีระ วัชรประภาณี และอนันต์แมนพัยค์, **หมู่บ้านปลอดเหล้า**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองวิริยการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙-๔๔.

^{๑๙} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”, ใน เอกสารประกอบกร สอนชุด **มนุษย์กับสังคม**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๗.

อร่าม อินพุ่ม ได้กล่าวไว้ในหนังสือมงคลชีวิต ๓๘ ประการว่า อามิสทาน หรือวัตถุทาน ได้แก่ “การให้วัตถุสิ่งของ” ต่างๆ สรุปรวม เป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก” อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่าย ในสังคมชาวพุทธ มีให้ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอก ทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทาน หรือ ทานวัตถุ^{๒๐}

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาอนงค์ กตปุญโญ (หล้าทองอินทร์) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการสงเคราะห์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบันว่า การสังคัมสงเคราะห์ หรือการให้ทานโดยทั่วไป คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกมิตรภาพไมตรี หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาครูหรือตอบแทนคุณ หรือเป็นการบำเพ็ญในบุญเขต พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและมีเหตุผล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการเลือกให้ และทรงแสดงสมบัติของทานไว้ ๓ ประการ ได้แก่ เจตนาสมบัติ ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ มีเจตนาดีแต่ก่อนจะให้ มีเจตนาดีขณะให้ มีเจตนาดีภายหลังให้ วัตถุสมบัติ ถึงพร้อมด้วยวัตถุ ได้แก่ วัตถุเป็นของที่ควรให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ปฏิภาหสมบัติ ถึงพร้อมด้วยปฏิภาหคือผู้รับซึ่งเป็นผู้ควรให้ และตรัสสอนให้ทำทานเป็นบุญคือให้เป็นความดีเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภะ มัจฉะริยะ ให้ทำทานเป็นกุศลคือให้เป็นกิจของคนฉลาด ตรัสสอนให้ทำทานเป็นสัพบุริสทาน ได้แก่ ทานของคนดีคนฉลาด เช่นให้ลูกกาลสมัยเหมาะแก่ความต้องการของผู้รับ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน อนึ่ง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาหรือความขาดแคลนที่มีอยู่ พระพุทธองค์จึงประทานถึงวิธีแก้ไข ๒ ประการด้วยกันคือ ๑). อามิสทาน การแก้ปัญหาทางกายด้วยการให้วัตถุสิ่งของเครื่องกิน ของใช้ อาหารเครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือประกอบอาชีพ ทุนในการดำเนินการ เพื่อเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นทุกข์หรือสิ่งที่ขาดแคลนทางกายภาพความยากจนขั้นแค้นก็ดีการประสพภัยพิบัติต่างๆ ก็ดี ความขาดแคลนเครื่องกินของใช้ก็ได้ ความป่วยไข้ที่ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกวิธีก็ดี นับได้ว่าเป็นทุกข์ทางกายที่ควรได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือฟื้นฟูให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ๒). ธรรมทาน การแก้ปัญหาหรือความขัดข้องทางใจด้วยการให้ธรรมคือการให้คำแนะนำ สั่งสอน ให้ข้อคิด ให้กำลังใจ อันเป็นการชี้แนะในหนทางที่ถูกต้อง ช่วยบอกช่วยแนะนำอันเป็นการปรับระบบความคิดหรือกระบวนทรรศน์ ให้เป็นไปในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม ซึ่งในบางครั้ง บุคคลย่อมไม่อาจที่จะกำหนดได้ว่า ความเหมาะสม ความถูกต้องอยู่ ณ จุดใด ด้วยเหตุที่ขาดปัญญาไตร่ตรอง ขาดประสบการณ์ในการทำงาน หรือมีตัวเลือกหลากหลายจนยากที่จะกำหนดได้ ทำให้ขาดความมั่นใจใน

^{๒๐} อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพชรกระรัต, ๒๕๓๗)

การตัดสินใจปัญหา ในสถานการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นตัวช่วยในการให้ข้อมูล ให้ความคิดเห็นอันเป็นข้ออรรถข้อธรรมเพื่อประกอบในการตัดสินใจหรือในขณะที่จิตใจงุ่นวายเดือดร้อน เกิดทุกข์ทางใจ ธรรมทานนี้จะช่วยคลายทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้ ทำให้จิตใจได้รับความปลอดโปร่ง เป็นสุข นอกจากนี้ ธรรมทานยังเป็นเครื่องแก้กิเลสทางใจ แก่ความประพฤติชั่วร้ายเสียหาย ทำจิตใจที่หิวกระหายด้วยความโลภ ตัณหา อูบาทาน ให้รู้จักอิ่มให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรมอย่างเดียวนั้น เป็นเครื่องแก้กิเลสและทุจริตได้^{๒๑}

จิตตมา เสนาไชย ได้ศึกษาวิจัยไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการสังคมสงเคราะห์อีกบทบาทหนึ่ง คือ การส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยเฉพาะในปัจจุบันสุขภาพของประชาชนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบมาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และจากภายในประเทศเอง ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจการเมือง การพัฒนาและการใช้เทคโนโลยี การติดต่อสื่อสารคมนาคม ซึ่งมีผลต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก การที่จะนำสังคมไทยและประชาชนชาวไทยไปสู่ภาวะสุขภาพดีถ้วนหน้านั้น นับว่าเป็นภารกิจอันใหญ่หลวงนัก เพราะการที่คนเราจะมีสุขภาพดี มิได้ขึ้นอยู่กับแพทย์พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงพยาบาล เภสัชภัณฑ์ หรือเทคโนโลยีการรักษาพยาบาลแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นเรื่องของการจัดการในเมื่อประชาชนประสบปัญหาโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่หัวใจสำคัญของการมีสุขภาพดีคือ การที่ประชาชนทุกคนทุกเพศทุกวัยตระหนักว่าตนเองมีความรับผิดชอบต่อสุขภาพของตนเอง โดยมีสุขภาพที่ถูกต้องซึ่งจะเป็นประการสำคัญที่จะป้องกันตนเองและครอบครัวจากโรคร้ายไข้เจ็บสุขภาพเป็นการเรียกการกล่าวถึงลักษณะของการไม่เป็นโรค สุขภาพเป็นความสมบูรณ์ของคนใน ๔ มิติ คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และวิญญาณ(ปัญญา)หากสมบูรณ์อย่างสมดุลแล้วก็จะเข้าสู่ที่เรียกว่าสุขภาพะ สำหรับองค์การอนามัยโลก (WHO : World Health Organization) ได้ให้ความหมายของ สุขภาพไว้ในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลกเมื่อปี ค.ศ.๑๙๔๘ ไว้ดังนี้ “สุขภาพหมายถึง สภาวะแห่งความสมบูรณ์ของร่างกายและจิตใจ รวมถึงการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข และมีได้หมายความเฉพาะเพียงแต่การปราศจากโรคและทุพพลภาพเท่านั้น” ต่อมา ในที่

^{๒๑} พระมหานงค์ กตปุณฺโญ (หล้าทองอินทร์), “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๑ ได้มีมติให้เพิ่มคำว่า “Spiritual well-being” หรือสภาวะทางจิตวิญญาณ^{๒๒}

ผลจากการทบทวนเอกสารที่และงานวิจัยเกี่ยวข้อง พบว่า หลักการสำคัญในการสังคมนาสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกแบ่งการช่วยเหลือสังคมทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านกายภาพ และด้านสภาวะทางจิตใจ หลักธรรมที่พบมากที่สุดได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ อันประกอบด้วยการให้วัตถุทานช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในด้านกายภาพและการดำรงชีพ การให้ธรรมทานฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจ ปิยวาจาการพูดเพื่อประสานประโยชน์ร่วมกัน อตถจริยาการประพฤดิหรือสร้างเครือข่ายช่วยเหลือกัน และสมานัตตตการวางระบบงาน ระบบคนงาน ทุน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมให้สมดุลกับภารกิจที่ปฏิบัติอย่างสม่าเสมอให้ความความยั่งยืนและเป็นระเบียบต่อตนเองและส่วนงานที่รับผิดชอบอยู่นั้น

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถฯ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒) ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ เอกสารสิ่งตีพิมพ์และไม่ได้ตีพิมพ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ชี้นำมาสรุปวิเคราะห์

โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ และนำเสนอสรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) รวมทั้งข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป มีขั้นตอน ดังนี้

๑) รวบรวมและเรียบเรียง ตลอดจนการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากด้านตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) แยกแยะและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการศึกษาวิจัย

๓) จัดทำเป็นรูปเล่มสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลการวิจัย สรุป และข้อเสนอแนะโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

^{๒๒} จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๕๓).

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบหลักการสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิเคราะห์การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

บทที่ ๒

หลักการสังคมนาการในพระไตรปิฎก

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักการสังคมนาการในพระไตรปิฎกซึ่งปรากฏในสังคนาการ วัตถุประสงค์ คือ ทาน การให้ปัน ปิยวาจา การพูดอย่างรักกัน อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่กัน และสมานัตตนาการ เอาตัวเข้าสมานกัน ดังความละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของสังคนาการ ๔

สังคนาการ เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ สังคนา ๑ วัตถุประสงค์ ๑ สังคนา แปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลือ อุดหนุน วัตถุประสงค์ในที่นี้หมายความว่า เรื่อง รวมทั้ง ๒ ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ทำได้วางไว้เป็น ๔ อย่าง ช่วยเหลือกันด้วยวิธีนอกเหนือจาก ๔ อย่างนี้ ไม่เรียกว่าสังคนาการ คือ เรื่องความช่วยเหลือที่ทำให้รักใคร่นับถือกลมเกลียวกัน หรือหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกมิตร เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคนาการ^๑ หมายถึงวิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคนาการฉันนั้น คือ ทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนี้ คือ สังคนาการนักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน ไม่คิดถกเถียงแก่งแย่งใส่ร้ายป้ายสี ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะยอมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคนรอบข้าง^๒

๒.๑.๑ ความหมายของสังคนาการ ๔

ในทัศนะนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสังคนาการ ๔ ไว้ดังนี้

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถร) ได้แสดงหลักสังคนาการไว้ในหนังสือ วาทีสมเด็จจิร ดังความว่า มหานิยมในทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน ทานแปลว่า ให้ปันสิ่งของๆตนแก่คนที่ควรให้ปัน คือ เป็นคนใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว คนเช่นนี้ต้องมีผู้นิยมเหมือนต้นไม้ที่ให้ผลมากมาย นกมาหาเสมอ อนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ทรงอาศัยทาน แม้พระพุทธเจ้าถ้าไม่ทรงจำแนกแจกจ่าย

^๑ อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ให้ธรรมเป็นทานแล้ว ก็จะไม่เป็นยอดมทานิยมดังเช่นที่เป็นอยู่ที่นี่ จะเป็นแต่เพียงปัจเจกพุทธเจ้าที่พวกเราไม่รู้จักรดั่งที่เราโดยมากไม่รู้จักรพระปัจเจกพุทธเจ้า ฉะนั้น ถ้าจะให้เป็นมทานิยม อย่าเป็นคนใจคับแคบ ต้องเป็นคนใจกว้างขวางตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง ปิยวาจา นั้น แปลว่า เจรจาอ่อนหวาน ถือเอาความว่า รู้จักพูดให้คนรัก คือ อย่าพูดให้เขาเกลียด ลักษณะของอรรถจริยา ก็คือ เป็นคนไม่นิ่งดูตาย ชอบช่วยเหลือคนอื่น ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า อยู่บ้านท่านอย่าดูตาย บั้นวับันควายให้ลูกท่านเล่น ดังพระพุทธร่องค์ทรงบำเพ็ญอรรถจริยา ๓ อย่าง คือ โลกัถถจริยา ทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก คือ ทำตัวให้สมกับที่เกิดมาในโลก เป็นชาวโลกที่ดี ญาตถจริยา ทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่พระญาติ คือ ทำตัวให้สมกับเป็นญาติที่ดีของเขา และพุทธานุจริยา คือ ประพฤติให้เป็นประโยชน์ในฐานะที่เป็นพระพุทธรเจ้า คือ ทำตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับ ส่วนสมานัตตตา คือ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นกันเองไม่ถือตัว แต่ก่อนเคยรักนับถืออย่างไร เดียวนี้ก็อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งลักษณะของสมานัตตตา มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ หน้าไม่บูดบึ้ง คนมีสมานัตตตา เป็นคนไม่ลืมหืมตา แม้จะได้ดีอย่างไรก็รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าใครเป็นญาติ เป็นมิตรของเราบ้าง ไม่ลืมหืมตาท่านผู้มีคุณ^๓

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนในหนังสือ**บริหารธุรกิจแบบพุทธ** ว่า การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่อง สังคหวัตถุ ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และการทำตัวให้เป็นเกลอ หรือ เป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนายหรือเรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ **ธรรมานุญชีวิต** ว่าสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกันประกอบด้วย

๑. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ นำฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

^๓ สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถร), **วาทสมเด็จจิร**, (กรุงเทพมหานคร: สหมิตรออฟเซท, ๒๕๓๑), หน้า ๓๑๑-๓๑๕.

^๔ **พุทธทาสภิกขุ, บริหารธุรกิจแบบพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, มปป.), หน้า ๑๕.

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^๕

พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ได้แก่

๑) ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และแบ่งปันน้ำใจบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

๒) ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนา รู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสม และรู้จักการใช้คำพูด ไม่ใช่วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่น หรือวาจาที่เป็นคำหยาบคาย กระทบกระเทือน คุด่าเสียดสี อันจะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้

๓) อุตถจริยา การช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน

๔) สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของตน โดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้^๖

คุณ โทษณ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน คำว่า สังคหวัตถุ ๔ นั้น จัดเป็นหลักผูกใจคน เป็นเหมือนมนต์รัก มนต์เสน่ห์หา เมตตา มหานิยม^๗

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ สุขภาวะองค์กรรวม สุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพของไทย ไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลทั่วทุกคน ร่วมสร้างสรรค์ประสานสังคมให้ตั้งงามมีเอกภาพ^๘

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.), หน้า ๒๕.

^๖ พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^๗ คุณ โทษณ์, **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^๘ ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์, **สุขภาวะองค์กรรวม สุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพของไทย**, (นนทบุรี: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), มปท.

บุญลิริ ขวลิตรำรง ได้กล่าวในหนังสือ *ธรรมโอสธ* ไว้ว่า สังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่า เป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน^๙

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง ได้กล่าวในหนังสือ “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา: หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม” ไว้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกันดังคำกล่าวที่ว่า ยิ้มแย้มแจ่มใสตั้งในสนทนาเจรจาไพเราะสงเคราะห์เกื้อกูล เพื่อให้มีมนุษยสัมพันธ์และเกิดความสุข ดังนี้

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นถือเป็นหลักสำคัญเบื้องต้นเพราะการผูกใจกันนั้นต้องอาศัยหรือใช้การให้เป็นเบื้องต้นการให้เป็นการแสดงออกของไมตรีจิตของผู้ให้ผู้รับย่อมพอใจการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันนั้นเป็นความอบอุ่นของชีวิต

๒. ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานเป็นหลักปฏิบัติที่มีความสำคัญรองลงมาเพราะการให้อย่างเดียวยังไม่พอต่อการยึดเหนี่ยวน้ำใจจึงต้องใช้คำพูดที่ไพเราะช่วยยึดเหนี่ยวอีกด้วยอย่าพูดหยาบพรวดพราดให้ใช้คำพูดที่ไพเราะต่อกัน

๓. อุตถจริยา ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมจะทำให้เป็นคนน่ารักน่าคบถือหมายความว่าเมื่อมีงานกิจใดที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมต้องช่วยกันทำเอื้อเฟื้อช่วยทำธุรกรรมงานของผู้อื่น เมื่อได้รับการร้องขอหรือต้องการความช่วยเหลือ

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอคือทำตัวให้เข้ากันได้เสมอดันเสมอปลายไม่ถึงตัวร่วมสุขร่วมทุกข์กัน^{๑๐}

๒.๑.๒ ความสำคัญของสังคหวัตถุ

กล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้เกิดความรักความสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลทุกคนร่วมสร้างสรรค์ ประสานสังคมให้ดีงาม เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังคหวัตถุสูตร ว่า^{๑๑}

“ทานญจ เปยยวชฌญจ อุตถจริยา จ ยา อิธ
สมานัตตตา จ ธมเมสุ ตตถ ตตถ ยถารห”

“การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ในโลกนี้ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมทั้งหลายนั้น ตามควร”^{๑๒}

^๙ บุญลิริ ขวลิตรำรง, *ธรรมโอสธ*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓- ๓๑.

^{๑๐} สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา : หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม” ๒๐ปี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (มิถุนายน, ๒๕๕๑) ,หน้า ๗๐.

^{๑๑} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๓๗.

^{๑๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

ตัวอย่างเช่นเรื่องหัตถกอุบาสก ชาวเมืองอาฬวีผู้มีสังคหวัตถุธรรมประจำใจ^{๑๓} ตั้งใจความเรื่องย่อว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อคคาฬวเจดีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นแล หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนแวดล้อม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีว่า ดูกรหัตถก บัณฑิตของท่านนี้ใหญ่ ก็ท่านสงเคราะห์บริษัทใหญ่ได้อย่างไร ฯ หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงสังคหวัตถุ ๔ ประการไว้ ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการเหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ว่าผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยทาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจาที่อ่อนหวาน ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ ผู้นี้ควรสงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โภครทรัพย์ในตระกูลของข้าพระองค์มีอยู่ ขนทั้งหลายจึงสำคัญถ้อยคำของข้าพระองค์ว่าควรฟัง ไม่เหมือนของคนจน

พระผู้มีพระภาค : ดิละ ดิละ หัตถก บัณฑิตของท่านเป็นอุบายที่จะสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากได้ จริ่งอยู่ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในอนาคตกาล ก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล ใครก็ตามที่กำลังสงเคราะห์บริษัทจำนวนมากในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล

หลังจากนั้น หัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี ที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัดเจนใจให้ออกรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้ากล้าปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วย ธรรมิกถาแล้วลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงอนิสงส์ที่เกิดจากการสงเคราะห์ประชาชนด้วย สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อัถจริยา (การประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) อยู่เป็นประจำ เมื่อจุดจากเทวโลกมาแล้ว บุญที่เกิดจากการให้ทานเป็นประจำ จะทำให้ได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีฝ่ามือและฝ่าเท้าอ่อนนุ่มและมีเส้นที่ข้อพระองคฺลิจดกันเป็นรูปตาข่ายงดงาม น่าดูน่าชม^{๑๔} และบุญที่เกิดจากการใช้ปิยวาจา นั้น จะทำให้มีพระชิวหาใหญ่ยาวและมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก ที่ชัดเจน แจ่มใส ไพเราะ ก้องกังวาน สามารถเหนี่ยวนำใจผู้ฟังให้ดื่มด่ำไปกับน้ำเสียงนั้น^{๑๕} ส่วนอนิสงส์ของอัถจริยาและสมานัตตตานี้ จะทำให้

^{๑๓} อง.อฎก. (ไทย) ๒๓/๒๔/๒๖๗.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๐ -๑๗๑.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๙๓.

มีญาติสนิทมิตรสหายตลอดจนพวกพ้องบริวารมากมาย รวมถึงพระราชอา มาตย์ เศรษฐี มหาเศรษฐี พ่อค้า ประชาชนทุกชาติทุกภาษา ทั้งวรรณะต่างๆ ให้การยอมรับนับถือ ทั้งหมดจะมาเป็นพันธมิตร เป็นกัลยาณมิตร ที่ดีต่อกันและไม่ว่าจะไปที่ไหน ย่อมได้รับการปฏิสันถารเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ สังคหัตถ์ ๔ ยังมีความสำคัญที่เป็นสารประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรม คือ ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี และ ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม ^{๑๖}

๒.๑.๓ องค์ประกอบของหลักสังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์นี้มีองค์ประกอบอยู่ ๔ ประการด้วยกัน ที่เจ้าอาวาสนำมาใช้ในการปฏิบัติต่อพระภิกษุ สามเณร ภายในวัดให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และเพื่อเป็นการโน้มน้าวให้ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานโดยมีความรู้สึกใกล้ชิดเป็นกันเอง ร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงานอย่างราบรื่น เพื่อให้สังคมในหมู่คณะเกิดความสงบสุข มีผู้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต แบ่งสังคหัตถ์ ออกเป็น ๔ องค์ประกอบดังนี้

๑. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเพื่อแม่ เสียสละ ช่วยด้วยทุนการแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่นที่ควรให้ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทานให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. ปิยวาจา คือ การพูดจาน่ารัก ปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รักพูดด้วยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กำลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๓. อุตถจริยา คือ การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะทำได้ เช่น ส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับในสิ่งที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะและสังคม และประเทศชาติมีความก้าวหน้า ได้รับความสำเร็จในสิ่งต่างๆ เป็นอย่างดี

๔. สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ทาตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญและแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จัก

^{๑๖} ปรีชา นันทาภิวัฒน์, พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๓.

ผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้ง ยังช่วยเหลือ ย่อมเกิดความสุขและความสามัคคีในหมู่คณะ^{๑๗}

กล่าวโดยสรุปว่า หลักธรรมของสังคหวัตถุนี้ หากผู้ใดยึดถือปฏิบัติ เชื่อแน่ว่าจะเป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของเพื่อนร่วมงานและบุคคลทั่วไป คนไทยเรานั้นมักชอบจดจำถ้อยคำที่คล้องจองกัน จึงใคร่ขอเสนอคำที่จะทำให้จำได้ง่าย และเป็นคาถาสำหรับทำให้ตนเองเป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั่วไป คือ โอบอ้อมอารี (ทาน) วจีไพเราะ (ปิยวาจา) สงเคราะห์ประชาชน (อัตถจริยา) วางตนเหมาะสม (สมานัตตตา) ด้วยเหตุนี้ สังคหวัตถุ ๔ จึงเป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องจรโลงสังคม เป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสามัคคี สร้างความเกื้อกูลกัน สร้างความผูกมิตรรักใคร่กลมเกลียว และเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน ปิยวาจา คือ การสื่อสารกันด้วยถ้อยคำที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น อัตถจริยา คือ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดี มีคุณประโยชน์แก่ส่วนรวม สัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน การร่วมกันทำงานตามหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบให้ดีที่สุด รวมถึงการสงเคราะห์ การดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การส่งเสริมกันให้เกิดผลสำเร็จของงาน และสมานัตตตา คือ การประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การไม่เลือกปฏิบัติ การรู้จักวางตนให้เหมาะสมตามเวลา สถานที่ และตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การร่วมทุกข์ร่วมสุขระหว่างเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และองค์กร

๒.๒ สังคหวัตถุ : ทาน

ความหมายของทาน

คำว่า ทาน ที่แปลว่า การให้ นั้น จัดเป็นบุญเป็นกุศล เป็นความดีอย่างหนึ่ง หมายถึงเจตนาที่เป็นเหตุให้เกิดการให้ก็ได้ หมายถึงวัตถุ คือ สิ่งของที่ให้ก็ได้ ทานจึงมีความหมายที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม ถ้าหมายถึงเจตนาที่ให้ก็เป็นนามธรรม ถ้าหมายถึงวัตถุที่ให้ก็เป็นรูปธรรม ในที่นี้จะขอกล่าวถึงทานในความหมายทั้งสองอย่างนี้รวมๆ กันไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มนาบทายี ลภเต มนาบ ” แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ^{๑๘}

ทาน เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งไวยาหารว่า ทาน ในทานนั้นมีพรรณนาไว้โดยนิพจนะว่า ทิยยติ เอเตนาติ = ทาน วัตถุ นั้น ๆ มีข้านี้ เป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายย่อมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุ นั้น ธรรมชาติ นั้น จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุ นั้นแห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน^{๑๙}

^{๑๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๑๘} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕., อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๓๒.

^{๑๙} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕., อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ไว้ว่า ทาน หมายถึง การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัย ๔ ทนหรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยาต่าง ๆ ที่เป็นของตนเองแก่ผู้อื่นที่ควรแบ่งปัน เช่น ถวายสิ่งของแก่พระภิกษุ สามเณร บิดา มารดา หรือบุคคลอื่น การให้ที่เป็นส่วนรวม เช่น สร้างวัด โรงพยาบาล ถนน ศาลา สระน้ำ และสวนสาธารณะ เป็นต้น การให้ครบองค์ ๓ ย่อมมีานิสงส์มาก คือ ก่อนให้มีจิตใจยินดี ขณะให้ก็เลื่อมใส และหลังจากให้ก็ใจเบิกบาน ซึ่งเป็นการให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ซึ่งกันและกันโดยไม่หวังผลตอบแทน การให้เพื่อบูชาคุณความดี เช่น ให้อาหารเสื่อผ้า และการทำดีต่อผู้มีพระคุณ เสียภาษีให้รัฐ รวมทั้งทำบุญตักบาตร เป็นต้น ซึ่งการให้นี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ทท ปิโย โหติ ภขนติ น พหู” แปลว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก คนหม่อมมากย่อมคบหา^{๒๐} ซึ่งถือว่าเป็นมนต์มหาเสน่ห์ที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้เป็นอย่างดีและตลอดไป

อรศิริ เกตุศรีพงษ์ ได้กล่าวในวารสาร “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้” ไว้ว่า สังคหวัตถุ ๔ คือ สิ่งที่เป็นเครื่องสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะคำว่า ทาน ก็คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของรวมถึงอุปกรณ์ในการทำงานหรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาดเหลืออุปกรณ์สิ่งของ ก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มต้นด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอก จะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้และรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ อันเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้ว การแบ่งปันเอกสารต่างๆ ที่ใช้ในการทำงานก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้งจรของความรู้มีการขับเคลื่อน โดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วย^{๒๑}

๒.๒.๑ ประเภทของทาน

ทานสามารถแยกออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) **อามิสทาน** ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่าง ๆ ในวันและเวลาอันสมควร การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก^{๒๒} อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่าย ในสังคม

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๘.

^{๒๑} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐) : ๔๓.

^{๒๒} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๑๙.

ชาวพุทธ มีให้ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอก ทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทาน หรือ ทานวัตถุ มี ๑๐ อย่าง ตามที่ท่านกล่าวไว้^{๒๓} ดังนี้

๑. อนุ่น ได้แก่ ของเคี้ยวและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว
๒. ปาน ได้แก่ น้ำดื่ม ของลิ้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำมะม่วง
๓. วตถ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือ ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
๔. ยาน ได้แก่ สิ่งที่จะช่วยให้สำเร็จ เช่น รถ คานหาม ร่ม รองเท้า
๕. มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่ร้อยแล้ว และยังมีได้ร้อย เช่น ระเบียบดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ

๖. คนธ ได้แก่ ของหอมทุกอย่างและเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่ขัดแล้วและมีได้ขัด และของลูบไล้ทุกอย่างมีจันทร์ เป็นต้น

๗. วิเลปน ได้แก่ เครื่องทาการย้อมผิว เครื่องตกแต่งเช่นธงทิว เครื่องย้อม เครื่องทา
๘. เสยยา ได้แก่ สิ่งที่พึงให้อน มีเตียงและตั้ง เป็นต้น และผ้าปาวาร (ผ้าห่มใหญ่ เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าทาด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม

๙. อาวสถ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัดอันตรายมีลมและแดด หรือที่พักมีเรือนชั้นเดียว เช่น ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น

๑๐. ปริเปยย ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป (วัตถุสำหรับส่องแสง) เทียน รูป เครื่องแสงสว่าง

วัตถุทาน ๑๐ ประการนี้ พิจารณาตามเกณฑ์ในเบื้องต้นว่า มีอะไรบ้างเป็นสิ่งที่ควรให้การให้วัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงแก่บรรพชิตเท่านั้น ฆราวาสและสัตว์เดรัจฉานก็ได้เช่นกัน จะเห็นว่า อามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควรละเลยธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทานและธรรมทาน สมตามคำกล่าวของพระพุทธองค์ว่า ”อามิสทาน ช่วยค้ำจุนชีวิตให้เขามีที่พึ่งอาศัยแต่ธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย^{๒๔}

๒) ธรรมทานหรือวิद्याทาน หมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนให้รู้ ตีรู้ชั่วหรือการแนะนำให้รู้ศิลปวิทยาในการประกอบสัมมาชีพ

ธรรมทานหรือวิद्याทาน ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในธรรมหรือกล่าวธรรม ให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม คำสอนมุ่งเน้นให้นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

^{๒๓} อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพชรกระรัต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒.

^{๒๔} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา การได้สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก กาย ใจ ก่อให้เกิดธรรมารมณ์ การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับสัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ เช่น ได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อนหนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ก็เรียก “ธรรมทาน”

การให้ความรู้ การสอนบอกกล่าวธรรมคาสอนของพระพุทธเจ้าหรือบอภิกษุความรู้ที่ไม่เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง” ตลอดถึงการแนะนำในส่วนจิตใจ เช่น การให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดีที่งาม ทั้งในส่วนที่เป็นโลกียธรรมและโลกุตตรธรรมรวมถึงพระธรรมคาสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสพแล้วอันเป็นเหตุนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าตลอดทั้งคาสอนที่เป็นหนทางความดับทุกข์ก็จัดเป็นธรรมทานด้วย ธรรมทานเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือเลิศ ประเสริฐสุด กว่าอามิสทานทั้งปวงสมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ทาน ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ ๑) อามิสทาน (การให้สิ่งของ) ๒) ธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ” และการให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระคาถาแก่ท้าวสักกะจอมเทพและเหล่าเทวดาว่า “การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวงรสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสันต์ดีหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”^{๒๕}

เจตนาที่เป็นเหตุให้เกิดการให้ทานนั้น แบ่งตามกาลเวลาได้ ๓ กาล^{๒๖} คือ ปุพเพเจตนา เจตนาที่เกิดขึ้นก่อน คือเมื่อนึกจะให้ ก็แสวงหาเตรียมสิ่งที่จะให้นั้นให้พร้อม มุญจเจตนา เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะกำลังให้ของเหล่านั้น อปรเจตนา เจตนาที่เกิดขึ้นหลังจากได้ให้เรียบร้อยแล้ว แล้วเกิดความปิติยินดีในการให้ของตน บุคคลใดที่ทำบุญหรือให้ทานด้วยจิตใจที่โสมนัสยินดี ทั้งประกอบด้วยปัญญา เชื่อกรรมและผลของกรรมครบทั้ง ๓ กาลแล้ว บุญของผู้นั้นย่อมมีผลมาก

เจตนาทั้ง ๓ กาลนี้ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องดับไปเช่นเดียวกับสังขารธรรมอื่นๆ และเมื่อดับไปแล้วสามารถจะส่งผลนาเกิดในสุคติภูมิเป็นมนุษย์และเทวดาได้ ใน พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน แสดงความบุญกรรม คือกรรมในอดีตก่อนๆ ของผู้ที่สำเร็จเป็น พระอรหันต์ที่เกี่ยวกับทานไว้มากมาย ตัวอย่างเช่น พระอรหันต์รูปหนึ่งในอดีตชาติได้ถวายผลมะกอกผลหนึ่งแก่พระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในป่าใหญ่ รูปหนึ่งเคยถวายดอกบุนนาค รูปหนึ่งเคยถวายขนม รูปหนึ่งเคยถวายรองเท้า เป็นต้น นับแต่นั้นมาท่านเหล่านั้นไม่เคยเกิดในทุคติภูมิเลย เกิดอยู่แต่ในสุคติภูมิ เป็นมนุษย์และเทวดาเท่านั้น トラบจนในชาติสุดท้ายได้สำเร็จ เป็นพระอรหันต์

^{๒๕} อง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๒๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

วัตถุทาน คือสิ่งของที่ให้นั้นก็มีหลายอย่าง ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ จีวร ซึ่งรวมทั้งเครื่องนุ่งห่มด้วย บิณฑบาต ซึ่งรวมทั้งอาหารเครื่องบริโภครูปทุกอย่าง เสนาสนะ ที่อยู่ อาศัย คิลานเภสัช คือยารักษาโรค

๒.๒.๒ ลักษณะของทาน

ทาน คือ การให้มีลักษณะและรายละเอียดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทานที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ทานของอสังตบุรุษและทานของสังตบุรุษ ตามที่แสดงไว้ใน อสัปปุริสสูตร และ สัปปุริสสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ดังต่อไปนี้

ทานของอสังตบุรุษ คือทานของคนไม่ดี มีอยู่ ๕ อย่าง คือ ให้โดยไม่เคารพ ๑ ให้โดยไม่ยาเกรง ๑ ไม่ให้ด้วยมือของตนเอง ๑ ให้โดยทิ้งขว้าง ๑ ไม่เห็นผลในอนาคตแล้วให้ ๑

ส่วน ทานของสังตบุรุษ ย่อมให้ทานโดยเคารพ ๑ ให้โดยยาเกรง ๑ ให้ด้วยมือของตนเอง ๑ ให้โดยไม่ทิ้งขว้าง ๑ เห็นผลในอนาคตจึงให้ ๑

อีกนัยหนึ่ง แสดงว่า ทานของสังตบุรุษ มี ๕ อย่าง คือให้ทานโดยศรัทธา ๑ ให้ทานโดยเคารพ ๑ ให้ทานตามกาลอันควร ๑ เป็นผู้มิเจตจิตอนุเคราะห์ให้ทาน ๑ ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ๑ ถ้าตรงข้ามกับ ๕ ข้อนี้ก็ถือว่าเป็นทานของอสังตบุรุษทานของสังตบุรุษ^{๒๗} นัยที่ ๑

๑) ให้ทานโดยเคารพ คือให้ด้วยความเต็มใจ ไม่ได้ให้ด้วยความเกรงกลัวหรือจําใจให้ เวลาให้ก็ให้ด้วยกิริยาที่นอบน้อมยิ้มแย้มแจ่มใส

๒) ให้ทานโดยยาเกรง คือเคารพในทานของตนและเคารพในผู้รับ การเลือกให้แต่ของดีของมีประโยชน์ ของสะอาดมีรสดี เป็นต้น ชื่อว่าเคารพทานของตน อีกประการหนึ่งผู้ที่ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ที่ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ที่ให้ของที่ดี ย่อมได้ของดี ผู้ที่ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี ให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิดในที่ใดๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ นี่เป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้า

การเลือกผู้รับที่สมควรแก่ของ และเลือกผู้รับที่เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม ชื่อว่า เคารพในผู้รับ ข้อนี้มีได้หมายความว่าถ้าผู้รับเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือเป็นผู้ไม่มีศีลแล้ว ไม่ต้องให้ ควรให้ทั้งสิ้น แต่ของที่ดี ของที่ประณีต ของที่สะอาด มีรสเลิศ ย่อมสมควรแก่ผู้รับที่เลิศ คือผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรม ผู้มีศีลยิ่งกว่าผู้อื่น ยิ่งให้แก่ผู้มีศีลจำนวนมากเป็นประโยชน์สุขแก่ผู้มีศีลจำนวนมาก ที่เรียกว่า สังฆทาน ยิ่งมีผลมากจนประมาณไม่ได้ว่าเท่านั้นเท่านั้นชาติ

๓) ให้ด้วยมือของตน ข้อนี้หมายความว่า เวลานี้เราเป็นมนุษย์ มีมือ มีเท้า มีอวัยวะครบบริบูรณ์ เราจึงควรทำทานนั้นด้วยมือตนเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นทำแทนอยู่เสมอๆ ถ้าจะใช้ก็ควรใช้เป็นบางครั้งบางคราวในเวลาจำเป็น นอกจากนั้นแล้ว ควรทำทานด้วยมือของตนเอง เพราะนอกจากจะ

^{๒๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔-๒๔๕.

ทำให้เกิดเจตนาที่เป็นบุญในขณะที่กำลังให้แล้ว ในวิภวัญญออันยาวนานนี้ เราไม่อาจทราบได้ว่าเราจะเกิดเป็นคนมือขาดเท้าขาดเมื่อใด ถ้าเราเกิดเป็นคนมือขาดแล้ว แม้ของมีอยู่และเราอยากให้ทานด้วยมือของเราเอง เราจะให้ได้อย่างไร นอกจากจะอาศัยผู้อื่นทำแทนเท่านั้น

๔) ให้โดยไม่ทิ้งขว้าง ข้อนี้หมายถึงไม่ทิ้งขว้างการให้ คือให้อยู่โดยสม่ำเสมอ ให้อยู่เป็นประจำ

๕) เห็นผลในอนาคตจึงให้ หมายความว่า ให้เพราะเชื่อว่า ทานมีจริง ผลของทานมีจริง ทานทำให้เกิดในสวรรค์ได้จริง แม้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มั่งคั่งบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สิน หรือเชื่อว่าทานเป็นการขัดเกลาความตระหนี่ เป็นบันไดก้าวไปสู่สวรรค์และมรรคผล นิพพานได้ สัตบุรุษท่านเชื่ออย่างนี้จึงให้ทาน ถ้าเป็นทานของอสัตบุรุษ^{๒๘} ก็มีนัยตรงข้ามกับที่กล่าวนี้ทานของสัตบุรุษนัยที่ ๒

๑) ให้ทานโดยศรัทธา ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ คือคนดีทั้งหลายนั้นย่อมให้ทานเพราะเชื่อกรรมและผลของกรรมว่ามีจริงจึงให้ ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปงาม น่าดูน่าเลื่อมใส มีผิวพรรณงดงามในที่ๆ ทานนั้นผลิตผล

๒) ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยกิริยาที่เคารพ นอบน้อม ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตร ภรรยา ทาส และคนใช้หรือคนงาน เป็นผู้เคารพเชื่อฟัง สนใจ สดับรับฟังคำสั่ง ตั้งใจใคร่รู้ในที่ๆ ทานนั้นผลิตผล

๓) ให้ทานตามกาลอันควร ครั้นให้แล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ๆ ทานนั้นผลิตผล คือ เป็นผู้มั่งคั่งมาตั้งแต่วัยเด็ก สามารถจะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในขณะที่ยังมีกำลังวังชาแข็งแรง สติปัญญาเฉียบแหลม ไม่ใช่ได้ทรัพย์มาเมื่อหมดกำลังกายและกำลังปัญญาจะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์แล้ว^{๒๙}

กาลทาน หรือทานที่ให้ในกาลอันควรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงไว้ใน กาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ว่ามีอยู่ ๕ อย่าง คือ

๑. อาคันตุกะทาน คือ ทานที่ให้แก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน หมายความว่าผู้นั้นเป็นผู้มาใหม่ ยังไม่รู้จักสถานที่และบุคคลในถิ่นนั้น เราก็ช่วยสงเคราะห์ให้ที่พักหรือข้าวของต่างๆ เพื่อให้เขาได้รับความสะดวกสบาย แม้พระภิกษุที่จรมาจากที่อื่น ท่านยังไม่รู้จักทางที่จะไปบิณฑบาต เป็นต้น ภิกษุที่อยู่ก่อนหรืออุบาสก อุบาสิกา ก็ช่วยอนุเคราะห์ท่าน ด้วยการถวายอาหารบิณฑบาต และของใช้ที่จำเป็นแก่สมณะ ทำให้ท่านได้รับความสะดวกสบายไม่เดือดร้อน อย่างนี้จัดเป็น อาคันตุกะทาน และเป็นกาลทาน

^{๒๘} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๔.

^{๒๙} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๓-๒๔๔.

๒. คมิกะทาน คือทานที่ให้แก่ผู้เตรียมตัวจะไป หมายความว่า ให้แก่บุคคลที่เตรียมตัวจะไปยังถิ่นอื่น สัตบุรุษย่อมสงเคราะห์คนที่จะเดินทางไปนั้น ด้วยคำพาหนะ หรือด้วยยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคที่สมควร

๓. ทุพภิกขทาน คือ ทานที่ให้ในสมัยข้าวยากหมากแพง ผู้คนอดอยาก ได้รับความเดือดร้อน แม้ในสมัยที่น้ำท่วม ไฟไหม้ ผู้คนเดือดร้อนไร้ที่อยู่ การให้ที่พักอาศัย และข้าวของ เครื่องใช้ ข้าวปลาอาหารในเวลานั้น ก็จัดเป็นกาลทาน

๔. นวสัสสะทาน การให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล

๕. นวผละทาน การให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๓๐}

ข้อ ๔ และข้อ ๕ จัดเป็นกาลทาน เพราะข้าวใหม่ก็ตีผลไม้ที่ออกใหม่ตามฤดูกาลก็ดี มิใช่ว่าจะมีอยู่เสมอตลอดปี มีเป็นครั้งเป็นคราวตามฤดูกาลเท่านั้น สัตบุรุษย่อมนำข้าวใหม่และผลไม้ที่เพิ่งออกใหม่ ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล แล้วจึงบริโภคเองต่อภายหลัง ท่านที่เคยมีชีวิตอยู่ในชนบท คงจะเคยพบเห็นว่า เวลาที่ข้าวออกรวงเป็นน่านม ชาวนา ก็จะเก็บเอารวงข้าวอ่อนมาทำเป็นข้าวยากถวายพระ ข้าวแก่อีกนิดก็เอามาทำเป็นข้าวเม่า ข้าวสุกแล้วก็เอามาสีเป็นข้าวสารหุง ถวายพระภิกษุผู้ทรงศีลก่อน แม้ชาวสวนเมื่อผลไม้แก่จัดเขาก็จะเก็บเอามาถวายพระเสียก่อน แล้วจึงนำออกขายหรือบริโภคเอง คนที่มีใจชานาชาวนาบางคน เมื่อเห็นข้าวใหม่หรือผลไม้ที่ออกใหม่วางขายตามตลาด ก็ซื้อมาแบ่งถวายพระเสียก่อนแล้วจึงบริโภค นับว่าท่านเหล่านี้ ได้ทำบุญของท่านถูกกาลเทศะเป็นอย่างดี ตรงต่อคำสอนของพระบรมศาสดา ในข้อกาลทาน

บางแห่งท่านรวมเอาการให้ข้าวใหม่ และการให้ผลไม้ใหม่ไว้เป็นข้อเดียวกัน แล้วเพิ่มคิลานทาน คือ การให้ทานแก่คนเจ็บไข้ไร้ที่พึ่ง ด้วยยา และอาหารเป็นต้น ซึ่งคิลานทาน นี้ก็สมควรจะเป็นกาลทานได้ เช่นกัน เพราะเหตุที่กาลทาน เป็นทานที่ให้ในเวลาจำกัดทำไม่ได้โดยสม่ำเสมอ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่าเป็นทานที่มีผลมาก ยิ่งให้ในผู้มีศีลผู้ประพฤติดังมีผลมาก แม้บุคคลผู้อนุโมทนาต่อทานของผู้นั้น หรือช่วยเหลือให้ทานของผู้นั้นสำเร็จผล ก็ได้รับผล ทั้งบุญของผู้ให้ก็ไม่บกพร่อง เพราะฉะนั้นบุคคลจึงควรยินดีในการให้ทาน ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผลมาก ทั้งยังติดตามไปเป็นที่พึ่งแก่เขาในโลกหน้าด้วย

๔) มีจิตคิดอนุเคราะห์จึงให้ หมายความว่า สัตบุรุษนั้นเมื่อเห็นผู้ใดได้รับความลำบาก ขาดแคลนสิ่งใด ก็มีจิตคิดช่วยเหลือคนเหล่านั้นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนโดยไม่คิดว่าเมื่อเราช่วยเหลือเขาแล้ว เขาจะต้องตอบแทนคุณของเรา แต่ช่วยเหลือเพราะต้องการให้คนเหล่านั้นได้รับความสุขสบาย ครั้นให้แล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีโอกาสมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคคามคุณ ๕ ที่สูงๆที่ประณีต ที่เป็นของดียิ่งๆ ขึ้นไปในที่ที่ทานนั้นผลัดผล

^{๓๐} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๔.

๕) ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น หมายความว่าไม่กระทบคุณงามความดีของตน และไม่กระทบคุณงามความดีของผู้อื่น บางคนเคยทำทานด้วยทรัพย์สินและเงินทองครั้งละมากๆ แต่บางคนก็ทำเพียงครั้งละเล็กๆ น้อยๆ ตามฐานะของตน คนที่ทำมากบางคนทำแล้วก็ชอบข่มคนอื่น ชอบกล่าววาจาตู่ถูกผู้อื่นที่ทำน้อยกว่า เป็นการยกตนข่มท่านอย่างนี้ชื่อว่าทำให้คุณงามความดีของตนลดน้อยลง

พระพุทธองค์ตรัสว่า การสาดน้ำล้างภาชนะลงไปในบ่อน้ำครำ ด้วยเจตนาที่จะให้สัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่เหล่านั้นได้รับความสุข ก็ยังมีอานิสงส์ไม่น้อย จะป่วยกล่าวไปเกี่ยวกับการให้ทานในผู้มีศีล หรือในบุคคลหมู่มากที่ประพฤติปฏิบัติตรง ทั้งโดยเจาะจงและไม่เจาะจง

ใน ทักขินวิภังคสูตร มัชฌิมนิคาय อุปริปณณาสกั พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกอานิสงส์ของทานที่ให้โดยเจาะจงและไม่เจาะจงไว้ตามลำดับชั้น ถึง ๒๑ ประเภท^{๓๑} คือ

๑. ให้ทานแก่ตริจฉาน มีอานิสงส์ร้อยชาติ คือ ให้อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ ถึง ๑๐๐ ชาติ

๒. ให้ทานแก่บุุชชนทุศีล มีอานิสงส์พันชาติ

๓. ให้ทานแก่บุุชชนผู้มีศีล มีอานิสงส์แสนชาติ

๔. ให้ทานแก่บุุชชนผู้ปราศจากความยินดีในกาม นอกพุทธศาสนา อย่างพวกนักบวชหรือฤาษีที่ได้มานเป็นต้น แม้ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็ยังมีอานิสงส์ถึงแสนโกฏิชาติ สี่ประเภทนี้เป็นปาฏิปุคคโลกทาน เป็นทานที่ให้โดยเจาะจง คือให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ และมีผลจำกัด ยังมีปาฏิปุคคโลกทานที่มีผลไม่จำกัด คือให้ผลนับประมาณชาติไม่ได้ มากน้อยตามลำดับชั้นอีก ๑๐ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่ง โสดาปัตติผล

๒. ให้ทานแก่พระโสดาบันบุคคล คือผู้ที่บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว

๓. ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล

๔. ให้ทานแก่พระสกทาคามีบุคคล

๕. ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล

๖. ให้ทานแก่พระอนาคามีบุคคล

๗. ให้ทานแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล

๘. ให้ทานแก่พระอรหันต์

๙. ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

๑๐. ให้ทานแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๓๒}

^{๓๑} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๗.

^{๓๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

รวมเป็นปาฏิปุคคคลิกทาน คือทานที่ให้โดยเจาะจง ๑๔ ประเภท ใน ๑๔ ประเภทนี้ ประเภทที่ ๑ มีผลน้อยที่สุด ประเภทที่ ๑๔ มีผลมากที่สุด และทานที่ให้โดยไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง ที่เรียกว่า สังฆทาน มี ๗ อย่าง^{๓๓}

๑. ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย (คือภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
๒. ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อพระตถาคตปรินิพพานไปแล้ว
๓. ให้ทานในภิกษุสงฆ์
๔. ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์
๕. ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า
๖. ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุสงฆ์ ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า
๗. ให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุณีสงฆ์ ด้วยคำว่าขอได้โปรดจัดภิกษุณีสงฆ์จำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

สังฆทานทั้ง ๗ อย่างนี้ ปัจจุบันเราทำได้เพียง ๒ อย่าง คือให้ทานในภิกษุสงฆ์ และให้ทานในบุคคลที่ขอมาจากภิกษุสงฆ์เท่านั้นเพราะพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว ภิกษุณีสงฆ์ก็สูญวงศ์แล้ว ขึ้นชื่อว่าสังฆทานย่อมมีผลมาก มากจนประมาณไม่ได้ว่าเท่านั้นเท่านี้ชาติ แม้ในอนาคตกาล จักมีแต่โคตรภิกษุ มีผ้ากาสาอะพันทีคอ หรือผูกข้อมือ เป็นคนทุกศีล มีธรรมลามก พระพุทธองค์ ก็ยังตรัสว่า คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุกศีลนั้น ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ แม้ในเวลานั้นก็มีผลนับประมาณไม่ได้ ปาฏิปุคคคลิกทานจะมีผลมากกว่าสังฆทาน คือทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้โคตรภิกษุสงฆ์ หาเป็นไปไม่ได้

แต่ว่าสังฆทาน จะเป็นสังฆทานได้ก็ต่อเมื่อผู้ถวายมีความเคารพยำเกรงต่อสงฆ์เท่านั้น วางใจในสงฆ์เสมอเหมือนกันหมด ไม่ยินดีเมื่อได้พระหรือสามเณรที่ชอบใจ หรือไม่ยินดีเมื่อได้พระหรือสามเณรที่ไม่ชอบใจ หรือต้องการผู้แทนของสงฆ์ที่เป็นพระเถระ แต่ได้พระนวกะหรือสามเณรก็เสียใจ หรือได้พระเถระผู้ใหญ่ก็ดีใจอย่างนี้ ทานของผู้นั้นก็ไม่ใช่สังฆทานเพราะขาดความเคารพในสงฆ์ หรือผู้แทนที่สงฆ์ส่งไปในนามของสงฆ์ ด้วยเหตุนี้การถวายสังฆทานที่ถูกต้องจึงทำได้ไม่ถนัดนัก ในทางพระวินัย ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป จึงเรียกว่า สงฆ์แต่การถวายไทยธรรมแก่ภิกษุแม้รูปเดียวที่สงฆ์จัดให้เป็นองค์แทนของสงฆ์ ก็จัดเป็นสังฆทานเหมือนกัน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา คือทานไว้ ๔ อย่าง คือ

^{๓๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๐/๔๒๙-๔๓๐.

๑. ทักษิณาบางอย่างบริสุทธิฝ่ายทายกคือผู้ให้ แต่ไม่บริสุทธิฝ่ายปฏิบัติคือผู้รับ กล่าวคือผู้ให้เป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ได้ของมาโดยชอบธรรม เป็นผู้เชื่อกรรมและผลของกรรม แต่ผู้รับเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก

๒. ทักษิณาบางอย่างบริสุทธิฝ่ายปฏิบัติ แต่ไม่บริสุทธิฝ่ายทายก กล่าวคือผู้รับ เป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม แต่ผู้ให้เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก ได้ของมาโดยไม่ชอบธรรม เป็นผู้ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม

๓. ทักษิณาบางอย่าง ไม่บริสุทธิทั้งฝ่ายทายกและปฏิบัติ คือทั้งผู้ให้และผู้รับ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก

๔. ทักษิณาบางอย่างบริสุทธิทั้งฝ่ายทายกและปฏิบัติ คือทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ทานที่บริสุทธิทั้งสองฝ่ายอย่างนี้ย่อมมีผลไพบุลย์^{๓๔}

อนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสว่า ถ้าทายกคือผู้ให้เป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ได้ของมาโดยชอบธรรม มีศรัทธาเชื่อกรรมและผลของกรรม และปฏิบัติคือผู้รับ เป็นผู้มีศีลงามมีธรรมงาม ปราศจากราคะแล้วทานของผู้นั้นเลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย

อนึ่งใน ทานานิสังสสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ของทานไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักที่ชอใจของชนหมู่มาก

๒. สัปบุรุษ ผู้สงบ มีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้า ย่อมคบหาผู้ให้ทาน

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทาน ย่อมจรจรายไปทั่ว

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์ คือมีศีล ๕ ไม่ขาด

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๓๕}

พระพุทธองค์ทรงสรุปเป็นคาถาว่า ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัปบุรุษ (คือ มหาบุรุษ หรือพระโพธิสัตว์) สัปบุรุษผู้สงบ ผู้सारวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมคบหาผู้ให้ทานทุกเมื่อ สัปบุรุษเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมเป็นที่บรรเทาทุกข์แก่เขา เขาได้ทราบชัดแล้ว ย่อมเป็นผู้หาอาสวะมิได้ ปรินิพพานในโลกนี้

ทานเป็นสิ่งควรอย่างยิ่งที่จะสะสมบุญ ใ้แก่งอกงามเพิ่มพูนขึ้นในจิตใจ เพราะว่าเมื่อไรที่จิตใจเต็มเปี่ยมไปด้วยบุญ เมื่อนั้นกิเลสจะไม่มีหลงเหลืออยู่ในจิตใจเลย

^{๓๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๑/๔๓๐.

^{๓๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

ทานใน ทานสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต^{๓๖} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ทานที่ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และเหตุปัจจัยที่ทำให้ทานที่ให้แล้วมีผลมาก และมีอานิสงส์มาก ไว้ดังต่อไปนี้

๑. บุคคลบางคน ให้ทานด้วยความหวังว่า เมื่อตายไปแล้ว จักได้เสวยผลของทานนี้ เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๒. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทาน แต่ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี เป็นบุญ เป็นกุศล จึงให้เมื่อตายไป ได้เกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๓. บุคคลบางคนไม่ได้ให้ทาน เพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี แต่ให้ทานเพราะละอายใจที่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษเคยทามา ถ้าไม่ทำก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นยามา สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๔. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ แต่ให้ทานเพราะเห็นสมณพราหมณ์เหล่านั้นหุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ ถ้าไม่ให้ก็ไม่สมควร ครั้นตายลงได้เกิดในเทวโลกชั้นดุสิต สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่ในเทวโลกแล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๕. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะรู้ว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่า สมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ แต่ให้ทานเพราะต้องการจำแนกแจกทานเหมือนกับฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทานทานมาแล้ว เขาตายไปได้เกิดในเทวโลกชั้นนิมมานรดี สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๖. บุคคลบางคน ไม่ได้ให้ทานเพราะหวังผลของทาน ไม่ได้ให้ทานเพราะว่าทานเป็นของดี ไม่ได้ให้ทานตามบรรพบุรุษ ไม่ได้ให้ทานเพราะเห็นว่าสมณพราหมณ์หุงหากินไม่ได้ ไม่ได้ให้ทานเพราะต้องการจำแนกแจกทานเหมือนฤาษีทั้งหลายในปางก่อนได้กระทานทาน แต่ให้ทานเพราะคิดว่าเมื่อให้แล้ว จิตจะเสื่อมใสโสมนัสจึงให้ ครั้นตายไปย่อมเกิดในเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สันกรรม

^{๓๖} อัง.นวก. (ไทย) ๑๕/๓๓/๒๘๘-๒๘๙.

สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ก็กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ คือกลับมาเกิดในโลกนี้อีก ทานอย่างนี้มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก

๗. บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ให้ทานเพราะเหตุที่กล่าวแล้วทั้ง ๖ อย่างข้างต้นนั้น แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต คือให้ทานนั้นเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจหมดจดจากกิเลสด้วยอำนาจของสมณะและวิปัสสนา จนได้ฌานและบรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคล ตายแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ในพรหมโลกแล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาเกิดในโลกนี้อีก คือปรินิพพานในพรหมโลกนั่นเอง ทานชนิดนี้เป็นทานที่มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก

กล่าวโดยสรุป ทานชนิดใดก็ตาม เป็นปัจจัยให้ต้องเกิดอีก ทานชนิดนั้นแม้มีผลมาก ได้เกิดที่ดีมีความสุขอันเป็นทิพย์ แต่ทานนั้นก็ไม่มีอานิสงส์มาก เพราะไม่สามารถจะทำให้หมดจดจากกิเลสได้พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกแม้เมื่อทรงแสดงเรื่องทาน ก็ทรงแสดงให้พุทธบริษัทได้รับประโยชน์ครบทั้ง ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือ มรรค ผล นิพพาน ด้วยเหตุนี้ จึงควรทำใจให้เลื่อมใส บำเพ็ญทานให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ จึงจะได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์อย่างแท้จริง

ในโภชนทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปุณณิกนิบาต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า ทายกผู้ให้โภชนะเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ อย่างแก่ภิกษุคือ ผู้รับ ๕ อย่าง คือ ๑. ให้อายุ ๒. ให้วรรณะ คือผิวพรรณ ๓. ให้ความสุข คือ สุขกาย สุขใจ ๔. ให้อำนาจ คือความแข็งแรงของร่างกาย ๕. ให้ปฏิภาณ คือฉลาดใน^{๓๗}

ใน กิณฑทานสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การให้ข้าวและน้ำ ชื่อว่า ให้อำนาจ การให้ผ้า เครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่า ให้อายุ การให้ยานพาหนะ ชื่อว่า ให้ความสุขทั้งกายและใจ การให้ประทีปดวงไฟ ชื่อว่า ให้ความสว่าง การให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่า ให้ทุกอย่าง คือให้อำนาจ ให้ผิวพรรณ ให้ ความสุข และให้ดวงตา^{๓๘}

แต่การพร่ำสอนธรรม คือการให้ธรรมะ ชื่อว่าให้สิ่งที่ไม่ตาย เพราะบุคคลจะพ้นจากความตายไม่ต้องเกิดอีกได้ ก็เพราะอาศัยการได้สดับตรับฟังธรรม ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า การให้ธรรมะขณะการให้ (สิ่งอื่น) ทั้งปวง แม้การจะทำทานให้ถูกต้องก็ต้องอาศัยการฟังธรรม

ใน วนโรปสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๓๙} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบเทวดาที่มาทูลถามว่า ขนพวกไหนมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ขนพวกไหนตั้งอยู่ในธรรมสมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์ ด้วยข้อความว่า

^{๓๗} อัง.ปณณิก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๓๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

ชนเหล่าใดสร้างอาราม ปูลุกหมู่มั สร้างสะพาน และชนเหล่าใดให้โรงน้ำดื่มเป็นทาน บ่อน้ำ บ้านเป็นที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้น ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์

มีความหมายว่า ชนเหล่าใดทำกุศลมีการสร้างอารามเป็นต้น เหล่านี้ เมื่อระลึกถึงการทำ กุศลนั้นในกาลใด ในกาลนั้นบุญย่อมเจริญ คือเพิ่มขึ้น และเมื่อชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม คือกุศลธรรม ๑๐ มีการไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ย่อมเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมเกิดในสวรรค์

นอกจากนั้น เจตนาที่เป็นเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า เป็น มหาทาน เป็นทานที่ยิ่งใหญ่ดังที่ตรัสไว้ในนिरยสูตร อังคตตรนิกาย ฉกนิบาต^{๔๐} ว่า

การงดเว้นจากปาณาติบาต คือการไม่ฆ่าสัตว์ทั้งด้วยตนเองและใช้ผู้อื่น เป็นการให้ความไม่ มีเวร ไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นการให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตสัตว์

การงดเว้นจากอกุศลนาทาน คือการถือเอาของที่เจ้าของเขามีได้ให้ทั้งโดยตนเอง และใช้ ผู้อื่น เป็นการให้ความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น

การงดเว้นจากกาเมสุมิจฉจาร คือการประพฤตินิโคตติ ในบุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น ชื่อว่า ให้ความบริสุทธิ์แก่บุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น

การงดเว้นจากมุสาวาท คือการกล่าวเท็จ กล่าวไม่จริงชื่อว่า ให้ความจริงแก่ผู้อื่น

การงดเว้นจากสุรา เมรัย และของมีเมา เสพติด อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ชื่อว่า ให้ความปลอดภัยแก่ทุกสิ่ง คือให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตสัตว์ แก่ทรัพย์สินของผู้อื่น แก่บุตร ภรรยา สามี ของผู้อื่น และให้แต่คำพูดที่เป็นจริงแก่ผู้อื่น^{๔๑} ทั้งนี้เพราะผู้ที่เมานเมาแล้วย่อมขาดสติ เป็นผู้ประมาท สามารถจะประพฤติก่อความชั่วได้ทุกข้อ รวมทั้งประพฤตินิโคตติด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อหังการขาดแคลนทรัพย์ สิ่งของที่จะน้ออกให้เป็นทานก็ไม่ควรเดือดร้อนใจ เพราะเราสามารถจะบำเพ็ญทานที่ยิ่งใหญ่เป็น มหาทาน เป็นทานที่ไม่เจาะจง เป็นทานที่แผ่ไปยังสัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ ด้วยการรักษาศีล ๕ ยิ่งถ้าสามารถจะทำได้ทั้งสองอย่างก็ยิ่งประเสริฐ^{๔๒}

ลักษณะของการให้ทานของสัตบุรุษนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ทานด้วยศรัทธา ทานโดยเคารพ ทานตามกาลอันควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและ ผู้อื่น^{๔๓}

^{๔๐} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๒๔๒.

^{๔๑} ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์ และคณะ, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖๒.

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๔๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๔๘ / ๒๔๔.

๑. ให้อทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่าผลของการให้ทานนั้นมีประโยชน์แก่ผู้อื่น ผู้ให้มีความสุข เบิกบานและอิ่มใจเมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของการคิดดี พูดดี และทำดี ย่อมมีผลตอบสนองแก่บุคคลผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไปเหมือนเงาตามตัว

๒. ให้อทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยการนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะ อ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม

๓. ให้อทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝนในฤดูการเข้าพรรษา หรือเวลาออกพรรษาทวายผ้าจกนาพรรษา ตลอดทั้งถวายภัตตาหารเช้าเพลเป็นต้น

๔. ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีเมตตา และให้อุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

๕. ให้อทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่และไม่ต้องรบกวนของคนอื่นมาให้อทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานข้อนี้ว่าจะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย^{๔๔}

นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงสัพปุริสทานสูตร ดังนี้ สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร และสัตบุรุษยอมเลือกให้^{๔๕}

กล่าวโดยสรุปว่า ทาน คือการให้ หมายถึง การเสียสละ การสงเคราะห์คนอื่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่สมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาดยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยืดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือหรือให้จนผู้รับร่ำรวย ส่วนทานอีกชนิดหนึ่ง คือ ธรรมทาน การให้ธรรมะคำสอน การอบรม การนำปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การเจริญภาวนาทางจิต การฟังเทศนา การสนทนาธรรม การสาธยายธรรม เป็นต้น หรือการให้คำปรึกษาด้วยหลักธรรมแล้วทำให้ผู้นั้น มีจิตเบิกบาน คลายความทุกข์และแก้ปัญหาต่างๆ ทางจิตใจได้ ก็ชื่อว่าธรรมทานทั้งสิ้น

^{๔๔} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๔๘ / ๒๔๔.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๗๑.

๒.๓ ลึงคหัตถุ : ปิยวาจา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสแสดงวาจาที่บุคคลพูดแล้ว จะไม่มีโทษ และผู้รู้ทั้งหลายไม่ติเตียน โดยมีหลักเกณฑ์ในการพูด ๔ ประการ คือ พูดดี (สุภาสิต) พูดเป็นธรรม (ธมฺมิ) พูดคำเป็นที่รัก (ปิย) และพูดคำสัตย์จริง (สจฺจ)^{๔๖} เมื่อพระพุทธองค์ตรัสอย่างนี้แล้ว พระวังคีสเถระเข้าใจพระภาชิตของพระพุทธองค์แจ่มแจ้ง จึงได้ลุกขึ้นยืนขอโอกาสกล่าวชื่นชมพระดำรัสของพระพุทธองค์ต่อพระพักตร์เป็นการกล่าวสรุปข้อความในคำว่า “วาจา สุภาสิตา” ที่พระพุทธองค์ตรัสนั้นว่า “บุคคลควรกล่าววาจาที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้น เป็นวาจาสุภาชิตแท้” คือเป็นปิยวาจาหรือคำพูดที่สุภาพอ่อนโยนเป็นคำสุภาชิตโดยส่วนเดียว^{๔๗}

ปิยวาจา จัดว่าเป็นสุภาชิตที่บุคคลควรเปล่งออกมาและมีความสำคัญในการพูดสร้างสรรค์สามัคคีสุภาพไพเราะอ่อนหวาน ประณีตละเอียดอ่อน เกลี้ยงเกลา เป็นที่รัก ประกอบด้วยสาระประโยชน์ ไม่มีโทษ และมีเหตุผลน่าเชื่อถือ เกิดจากเจตนาดี ปราศจากกิเลส ประกอบด้วยเมตตา วิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน เป็นคำพูดที่ถูกจังหวะ ถูกกาล ถูกเวลา หรือโอกาส เป็นคำพูดและการกระทำของบัณฑิต เป็นวาจาที่พระวังคีสเถระสรรเสริญว่า “เป็นวาจาเกษมทำให้บรรลุนิพพานทำที่สุดแห่งทุกข์ เป็นวาจายอดเยี่ยมกว่าวาจาทั้งหลาย”^{๔๘}

นอกจากนั้น ปิยวาจายังประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ เป็นวาจาสุภาชิต ไม่เป็นวาจาทุพภาชิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยเมตตาจิต ปิยวาจาประกอบด้วยองค์ ๕ ประการนี้ เป็นวาจาไม่มีโทษ และท่านผู้รู้ไม่ติเตียน^{๔๙}

ด้วยเหตุนี้ ปิยวาจา จึงได้แก่ คำพูดที่ฟังแล้วสร้างความสุขให้แก่ตนและคนอื่น ซึ่งเรียกว่า “เรียบริ้อยวาจา” คือ พินิจถ้อยคำไม่ลำลอง ถูกเวลามีสาระไม่หลอกลวง เป็นผลพวงให้คนรักสละใจว่าเป็นมงคล ๕ ประการ คือ เป็นที่รักของคนทั่วไป ย่อมได้รับฟังแต่สิ่งที่ดีงาม มีความเจริญก้าวหน้า มีวาจาสิทธิ์ ชีวิตไม่ตกต่ำ^{๕๐}

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตี่มน้ำใจหรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าววาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวาน มีทางเสียง สمان

^{๔๖} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๕๓/๖๐๒.

^{๔๗} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๕๔/๖๐๓.

^{๔๘} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๕๗/๖๐๓.

^{๔๙} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘/๓๓๘.

^{๕๐} โขติ จินตแสวง, ๓๘ มงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

สามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ^{๕๑} จะเห็นได้ว่า การให้แต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปได้ จึงต้องรู้จักปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวลน่าฟัง เมื่อฟังแล้วเกิดกำลังใจที่จะทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจ ประสานใจทุก ๆ ดวงให้เป็นดวงเดียวกัน^{๕๒}

อนึ่ง ปิยวาจา คือ การแบ่งปันคำพูดดี ๆ คำพูดที่ไพเราะ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ พูดให้กำลังใจกัน ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า “ปิยวาจา” มีความสำคัญ มากต่อการจัดการความรู้ในองค์กรเพราะการจะนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการ ความรู้ เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้นต้องใช้ลักษณะของการ “พูดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก^{๕๓}

กล่าวโดยสรุป การพูดเจรจาจาที่อ่อนหวาน ได้แก่ การพูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้เกิดความรักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อหนุนกัน ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นการพูดที่เป็นศาสน์คำจริง เป็นคำพูดที่ให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจเบิกบานใจ ซึ่งตรงกับสุภาษิตไทยว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพูดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นได้ยืนนาน เป็นมิตรสหายหรือเพื่อนที่ดี และสนิทสนมต่อกันตลอดไป หรือคนเหนื่อยมา หรือผิดหวังมา เพียงแต่พูดไพเราะโดยการให้กำลังใจก็ย่อมเป็นคำพูดที่รัดตรึงจิตใจของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ผู้พูดต้องพูดด้วยความเห็นอกเห็นใจจริง ๆ เท่านั้น การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้

๒.๓.๑ ประเภทของปิยวาจา

ปิยวาจาสามารถแยกออกได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียดเป็นนิจจังจริต เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียด คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา”^{๕๔}

๒) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรักเป็นนิจจังจริต เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี^{๕๕}

^{๕๑} ชู.อิติ. (บาลี) ๒๕/๔๘/๔๗๓, ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๔๗๗.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๗.

^{๕๓} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, หน้า ๔๔.

^{๕๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ขุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖๑.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖๒.

วาทะที่ไพเราะอ่อนหวาน ย่อมเป็นคุณสมบัติสำคัญในการพูดเพื่อยึดเหนี่ยวใจของผู้ฟังให้เกิดความนิยมนรักใคร่และเชื่อถือ และแสดงออกถึงความคิดที่สะท้อนมาจากจิตใจ ทำให้เห็นถึงคุณลักษณะผู้พูด การอบรมขัดเกลาจิตใจของบุคคลนั้น ดังผู้มีมารยาทจะต้องระมัดระวังในการใช้วาทะ แบ่งเป็น การพูดทั่วไป และการพูดแบบสนทนา

การพูดทั่วไป การพูดแบ่งเป็นการพูดทางการหรือกึ่งทางการ อาจพูดอยู่ในบุคคล ๒ บุคคล หรือกลุ่มๆ การพูดผู้พูดอาจพูดคนเดียว โดยมีผู้ฟังกลุ่มใหญ่ฟังอยู่ ซึ่งกฎระเบียบต่าง ๆ ในการพูดขึ้นอยู่กับกาลเทศะเท่านั้น และต้องรวมกับมารยาทการแต่งกาย การใช้ถ้อยคำ ท่าทีประกอบการพูด น้ำเสียง เป็นต้น

การพูดเป็นเสมือนดาบสองคม พูดให้ดีหรือไม่ดีก็ได้ การพูดดีต้องอาศัยการฝึกฝนเป็นอย่างมาก เพราะไม่ใช่เป็นการสนทนากับบุคคลอื่นซึ่งเป็นเรื่องปกติ แต่การพูดนั้นมีผู้ฟังเป็นจำนวนมากและผู้ฟังมีระดับสติปัญญาที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้พูดควรระมัดระวังในการพูด ได้แก่ พูดให้ชัด ถ้อยชัดคา ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดวกไปเวียนมาจนผู้ฟังไม่เข้าใจ ไม่พูดนอกเรื่องที่กำหนด ควรคำนึงถึงเวลาที่เขากำหนดให้พูด ไม่พูดเกินเวลา ไม่ควรพูดคำที่รุนแรงเกินไป และควรขอโทษในการล่วงเกินซึ่งกันและกัน ไม่สอดสรวนวาทะหรือแย่งชิงพูด ควรเปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถามปัญหาต่างๆได้ เท่าที่เวลาอำนวยให้ ไม่พูดด้วยเสียงอันดังเหลือเกิน ไม่ใช่เสียงตวาด หรือพูดจากระโชกกระชาก ไม่ใช่วาทะอันหักหาญตึงตัน ไม่ซอกแซกโต้ถามธุระส่วนตัวหรือการในบ้านของเขาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับควรระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำ ไม่ใช่ถ้อยคำพรวดพราด พูดสิ่งโดยยอมให้เป็นที่เชื่อถือได้ ไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังท่ามกลางประชุมชน ไม่เยาะเย้ยถากถางผู้กระทำผิดพลาด

ส่วนมารยาทในการสนทนาพึงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ ควรใช้คำพูดที่สุภาพอ่อนน้อม ในการพูดถึงบุคคลอื่นๆ ไม่ควรเหยียดหยามความบกพร่องเสียหายของบุคคลอื่นๆ ขึ้นมา วิพากษ์วิจารณ์ โดยการดูถูกดูแคลน หรือเยาะเย้ยเสียดสีผู้หนึ่ง ไม่พูดไร้สาระ หรือพูดพล่อยจับใจความไม่ได้ ไม่พูดสอดแทรกขณะที่มีการสนทนาเป็นกลุ่มนั้น ไม่พูดเสียงดังในสถานที่ต้องการความเงียบสงบ ไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครก พึงรังเกียจในท่ามกลางประชุมชน ไม่พูดเปรียบเปรยเคาะแคะสตรีกลางประชุม ไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังท่ามกลางประชุมชน ไม่ขอแยกผู้หนึ่งมาจากผู้ใด เพื่อจะพาไปพูดจาความลับกัน ไม่กล่าวถึงความชั่วร้าย อันเป็นความลับเฉพาะบุคคลในที่แจ้ง ไม่เก็บเอาความลับของผู้หนึ่งมาเทียวพูดแก่ผู้อื่น ไม่พูดสับปลับกลับลอกตลบตะแลง ไม่รับวาทะล่องๆ โดยมีได้เห็นว่า การจะเป็นได้หรือไม่ หมายถึงต้องใคร่ครวญให้แน่แก่ใจก่อนจึงรับคำหรือจึงปฏิเสธ มิใช่ทำแต่สักว่าทำพูดโพล่งโดยมิได้คำนึงให้แน่ชัดว่าจะทำได้หรือไม่ เมื่อตนทาบพาดพลั้งสิ่งใด แก่บุคคลผู้ใด ควรออกวาทะขอโทษเสมอ เมื่อผู้ใดได้แสดงคุณต่อตนอย่างไร ควรออกวาทะขอบคุณเขาเสมอ ไม่กล่าวสรรเสริญรูปร่างบุคคลแก่ตัวเขาเอง ไม่ทักถึงการร้ายโดยพลุ่งพล่ง ให้เขาตกใจ ไม่ทักถึงสิ่งอันน่าอายน่ากระดากโดยเปิดเผย ไม่เอาสิ่งที่น่าจะอายจะกระดากมาเล่าให้แขกฟัง ไม่กล่าวถึงการอับมงคลในเวลามงคล ไม่ใช่วาทะอันข่มขี้ ไม่

สนทนาแต่เรื่องตนถ่ายเดียว จนคนอื่นไม่มีช่องจะสนทนาเรื่องอื่นได้ ไม่นำธุระตนเข้ากล่าวแทรกใน เวลาธุระอื่นของเขาซุลมุน ไม่กล่าววาจาติเตียนของที่เขาหยิบยกให้ว่าไม่ดีหรือไม่พอ ไม่ใช่วาจาอันโอ้อวดตนและลบหลู่ผู้อื่น ไม่เอาการในบ้านของผู้ใดมาแสดงในที่แจ้ง ไม่ใช่คำสบถติดปาก ไม่ใช่ถ้อยคำมุสา ไม่นินทาว่าร้ายกันและกัน ไม่พูดส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกัน ไม่เป็นผู้สอพลอประจบประแจง และไม่แข่งชกให้ร้ายผู้ใด^{๕๖}

๒.๓.๒ ลักษณะของปิยวาจา

หลักการพูดที่ดีต้องคำนึงถึง การใช้ภาษา ต้องเลือกใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้ฟัง ผู้พูดและผู้ฟังมีจุดมุ่งหมายตรงกัน ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่อความหมายไปยังผู้ฟัง เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ผู้ฟังก็มีความตั้งใจฟังสิ่งที่ผู้พูดสื่อความหมายให้ออกเสียงพูดให้ชัดเจน ดังพอประมาณ อย่าตะโกนหรืออย่าพูดค่อยเกินไป สีหน้า ท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกันเอง ไม่เคร่งเครียด ท่าทางในการยืน นั่ง ควรสง่าผ่าเผย การใช้ท่าทางประกอบการพูดก็มีความสำคัญ เช่น การใช้มือ นิ้ว จะช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายยิ่งขึ้นต้องรักษามารยาทการพูดให้เคร่งครัดในเรื่องเวลาในการพูด พูดตรงเวลาและจบทันเวลา พูดเรื่องใกล้ตัวให้ทุกคนรู้เรื่อง เป็นเรื่องสนุกสนานแต่มีสาระ และพูดด้วยท่าทางและกิริยานุ่มนวล เวลาพูดต้องสบตาผู้ฟังด้วย ไม่ควรพูดเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา การเมือง โดยไม่จำเป็น และไม่ควรพูดแต่เรื่องของตัวเอง ไม่พูดคหาหยาบ นินทาผู้อื่น ไม่พูดแซงขณะผู้อื่นพูดอยู่ และไม่ชี้หน้าคู่สนทนา

มารยาทของการพูด เป็นการพูดที่ดีไม่ว่าจะเป็นการพูดในโอกาสใด หรือประเภทใด ผู้พูดต้องคำนึงถึงมารยาทในการพูด ซึ่งจะมีส่วนส่งเสริมให้ผู้พูดได้รับการชื่นชมจากผู้ฟัง ซึ่งจะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการพูด เช่น พูดด้วยวาจาสุภาพ แสดงหน้าตาที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่พูดอวดตนข่มผู้อื่น และยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นเป็นสำคัญ ไม่กล่าววาจาเสียดแทง ก้าวร้าวหรือพูดขัดคอบุคคลอื่น ควรใช้วิธีที่สุภาพเมื่อต้องการแสดงความคิดเห็น รักษาอารมณ์ในขณะที่พูดให้เป็นปกติ ไม่นำเรื่องส่วนตัวของผู้อื่นมาพูด หากนำคำกล่าวของบุคคลอื่นมากกล่าว ต้องระบุนามหรือแหล่งที่มา เป็นการให้เกียรติบุคคลที่กล่าวถึงหากพูดในขณะที่ผู้อื่นยังพูดไม่จบ ควรกล่าวคำขอโทษไม่พูดคุยกันข้ามศีรษะผู้อื่น การพูดที่ดี คือ กระบวนการสื่อสารความคิดจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง โดยมีภาษา น้ำเสียงและอากัปกิริยา เป็นสื่อการ ใช้ถ้อยคำน้ำเสียง รวมทั้งกิริยาอาการอย่างมีประสิทธิภาพ ถูกต้อง ตามจรรยาบรรณและประเพณีนิยมของสังคม เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ประสบการณ์ และความต้องการที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดการรับรู้และเกิดผล การตอบสนองอย่างสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของผู้พูด เป็นการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับ

^{๕๖} ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์, **พูดได้ พูดเป็น**, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พรีนติ้ง เฮาส์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐.

กาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปียวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

เว้นจากการพูดเท็จ ถ้าเราพูดเท็จ หรือโกหก เว้นจากการพูดส่อเสียด บางคนใช้วาจาเป็นอาวุธ เหน็บแหนม กระแทกกระเทียบ ถากถาง เย้ยหยันให้ผู้อื่นได้รับความเสียใจ คับแค้นใจ ขุ่นเคือง เมื่อถามว่าเมื่อทำให้คนอื่นไม่พอใจแล้วมิตรภาพจะดีอยู่หรือไม่ วิธีแก้ไขก็หัดพูดชมเชยคนให้เป็น พูดแต่เรื่องดีของคู่สนทนา เว้นจากการพูดคำหยาบ ผรุสวาจา คือคำพูดที่หยาบ ได้แก่ การด่า การแข่งด้วยความไม่พอใจ หรือด้วยความโกรธเคืองเพราะสาเหตุใดๆ ก็ตาม ย่อมทำให้ความเดือดร้อนแผ่ขยายออกไป เพราะเป็นคำพูดที่เปล่งออกมาจากใจที่มีความเร่าร้อน ผู้ใดได้ฟังเข้าแล้วก็จะทนนิ่งอยู่ไม่ได้ ย่อมทำให้เกิดความไม่สบายใจเจ็บแค้นใจเหมือนบุคคลเป็นผีหัวใหญ่ที่อึกเสบ แถมยังถูกบีบให้แตกปะทุขึ้นมา ฉะนั้นเราต้องฝึกพูดเพราะ ๆ ให้อ่อนโยน ไปไหนก็มีแต่คนรัก อนึ่ง สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้น การพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ สัมมาวาจา การพูดในทางที่ชอบซึ่งเป็นวจีสัจจัต คือ เว้นจากการพูดปด เว้นจากการพูดส่อเสียด คือ ยุยงให้เขาแตกร้างกัน เว้นจากพูดคำหยาบคาย และ เว้นจากพูดจาเหลวไหลไม่เป็นสาระ^{๕๗}

นอกจากนั้น ปียวาจายังเป็นประโยชน์อีก ๗ ประการ คือ ทำให้เป็นเครื่องมือผูกมิตรสัมพันธ์ ทำให้เป็นที่รักของเพื่อนร่วมงาน ผู้ฟังและคนทุกชั้น ทำให้มีเสน่ห์ในการพูดส่งเสริมให้มีบุคลิกที่ดีงาม ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้สร้างสรรค์ความเจริญให้กับสังคม ทำให้ส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะไม่ให้เกิดความแตกแยก^{๕๘}

กล่าวโดยสรุป ปียวาจากินความกว้างไปถึงคำพูดที่เป็นวจีสัจจัต และคำพูดที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้ คือ พูดถูกกาลเทศะหรือพูดตามกาลที่สมควร พูดคำสัตย์จริง พูดคำอ่อนหวาน มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา ถือว่าเป็นถ้อยคำที่ควรพูดตามแนวทางพระพุทธศาสนา จัดเป็น วาจาสุภาสิต เพราะเป็นคำพูดที่มีกลิ่นหอมมีรากเหง้ามาจากกุศลกรรมบถ เกิดจากเจตนาเป็นกุศล เกิดมาจากสัมมาทิฐิ มโนสุจจริต เป็นสัมมาวาจา จึงควรระลึกอยู่เสมอว่า วาจาจริงเป็นการแสดงออกของจิตงาม วาจาสุภาพแสดงถึงจิตใจที่อ่อนโยน วาจาเป็นภาสิตเพราะจิตมีคุณธรรม วาจา

^{๕๗} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๑๐๓/๑๙๙. ดูเพิ่มเติมใน. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒๘ - ๖๒๙.

^{๕๘} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, **มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต (มงคล ๓๘)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

สามัคคีก็โดยจิตมีเมตตา วาจาเป็นประโยชน์มาจากจิตมีปัญญา วาจาบังใจเป็นเหตุเป็นผลเกื้อกูลกัน เมื่อควบคุมวาจาให้ดี จิตใจก็ตั้งงาม และเมื่อจิตใจตั้งงาม วาจาก็เป็นวาจาชอบ^{๕๙}

ปียวาจา จึงถือว่าเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึคนึกคิด เสียงที่เปล่งออกมาเปิดเผยถึงจิตใจ แม้ยังไม่เป็นภาษาอะไร ผู้ฟังก็อาจหยั่งได้ว่า เกรี้ยวกราดหรือนุ่มนวล ชังหรือชอบ จึงต้องระมัดระวังในการพูด จะกล่าวถ้อยคำใดนั้นควรคิดเสียก่อนว่า สิ่งที่พูดออกไปนั้นถูกต้องสอดคล้องความจริงหรือไม่ เพราะการกล่าวเท็จทำให้เกิดความเสียหาย ทำอันตรายได้ทั้งตนเองและผู้อื่น แม้ว่ายังอาจไม่เห็นผลโดยทันที ไม่วันใดวันหนึ่งข้างหน้าถูกเขาจับได้ จะไม่ได้รับความเชื่อถืออีกต่อไป เมื่อใดก็ตามที่จะเปล่งวาจา พึงเปล่งแต่ความจริงและถ้อยคำที่ถูกกาลเทศะ พูดคำสัตย์จริง พูดคำไพเราะอ่อนหวาน เป็นประโยชน์ และมีจิตเมตตาเป็นที่ตั้งเสมอ อันจะเกิดผลดีมีประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้ฟังทุกเมื่อ

กล่าวโดยสรุป ปียวาจา ก็คือ วาจาที่ประกอบด้วย การพูดความจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำอ่อนหวาน พูดคำเป็นประโยชน์ และพูดด้วยเมตตาจิต หากบุคคลใช้ปียวาจาให้ถูกต้องแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในการสื่อสารระหว่างกันเป็นอันมากดังเช่นเรื่องโคนันทวิสาลที่พระพุทธองค์ทรงยกมาเป็นตัวอย่างในการแสดงธรรม แม้ในคำโบราณเองก็ให้ความสำคัญของการพูดไว้ว่า คนเรานี้ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ความรู้ดีเป็นจัตวา คือ ให้การพูดเป็นอันดับแรกๆ ในการเจรจาแลกเปลี่ยนความรู้วิชาการต่อกัน ส่วนการแสดงธรรมโดยเฉพาะมุ่งประโยชน์ให้ผู้ฟังพ้นจากกิเลสอาสวะได้ย่อมถือว่าปียวาจาเช่นนั้นบรรลุเป้าหมายในการพูด เช่น พระพุทธองค์ทรงชี้ทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทาแก้ปัญหาวิคัลยจนกระทั่งพราหมณ์โกลนทัญญูจะได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นต้น

๒.๔ สังกหัตถุ : อตถจริยา

อตถจริยา คือ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อตถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคนเพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้บุคลากรในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน^{๖๐}

^{๕๙} ระวี ภาวิไล, *ชีวิตตั้งงาม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๘๙.

^{๖๐} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “*สังคหัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้*”, หน้า ๔๕.

๒.๔.๑ ความหมายของอัตถจริยา

อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้เป็นประโยชน์แก่สังคม เป็นต้น ประพฤติสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวไว้ว่า อัตถจริยา^{๖๑} เป็นการทำให้ประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยร่างกาย และชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และส่งเสริมในด้านจริยธรรม ซึ่งหลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตนใน ๒ ด้าน คือทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นการทำให้มีคุณค่าต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เข้าตำราว่า “อยู่บ้านท่าน อย่างนี้ดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์นี้อาจทำได้หลายวิธี เช่น ตั้งใจเรียนหนังสือ อบรมคนให้เจริญก้าวหน้า เป็นศิษย์ อาจารย์ที่ดี เป็นบุตร พ่อ แม่ที่ดีและเป็นคนดีของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคมและ ประเทศชาติ รวมทั้งเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีด้วย ความมีน้ำใจในข้อนี้ เป็นการนำพาตนเองช่วยเหลือสังคมด้วยความเมตตา และปรารถนาที่ดีต่อผู้อื่น เช่น เกิดอัคคีภัย ภัยพิบัติ หรือภัยอื่น ๆ ก็เข้าช่วยด้วยความมุ่งหวังที่ดี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกมหาเสน่ห์ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น และคนในสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการบำเพ็ญตนอาจไม่ต้องเสียเงินหรือสิ่งของ ก็ครองใจผู้อื่นได้เช่นเดียวกัน^{๖๒}

๒.๔.๒ ประเภทของอัตถจริยา

อัตถจริยาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

๒) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูตาย มีน้ำใจไม่ตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ^{๖๓}

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๑.

^{๖๓} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบถ นนทโก), **ธรรมวิภาค**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๗.

การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง” คนที่ไม่นิ่งดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่น และสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนชวยช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้งดงาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา^{๒๔}

การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อคนทั้งหลาย คนเราเกิดมามีอวัยวะแขนขาเหมือนกัน ใครจะมีค่าตัวมาก หรือน้อยเพียงไรจะเป็นคนสูงหรือต่ำอย่างไร ก็สุดแล้วแต่เขาทำตัวให้มีประโยชน์มากน้อยเพียงไร บุคคลผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้วก็ควรทำประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามกำลังสามารถ พุทธอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ช่วยตนเองได้แล้วก็ควรช่วยผู้อื่นด้วยในการดำเนินชีวิตนั้นควรให้ประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นประสานกัน คือ ให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย อันที่จริงไม่มีประโยชน์ตนที่ประกอบด้วยธรรม (คือถูกต้อง) อันใดที่ไม่เป็นประโยชน์ผู้อื่น และในทำนองเดียวกันไม่มีประโยชน์ผู้อื่นอันใดที่ถูกต้องจะไม่เป็นประโยชน์ตนด้วย ประโยชน์ทั้งสองย่อมอาศัยซึ่งกันและกันดำเนินไป และในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติสิ่งใดที่เป็นโทษ ก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติดนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส

การบำเพ็ญประโยชน์ ธรรมข้อนี้มุ่งถึงการปรับปรุงตัวเอง ๒ ประเด็น คือ การทำตนให้เป็นคนดีมีประโยชน์ และการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์

การทำแต่ในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ไม่ชักน้าพวกพ้องไปในทางเสื่อมหรือร่วมมือกันอย่างผิดๆ เช่น คิดเอาเปรียบคนกลุ่มอื่น ประเทศอื่นใช้กำลังที่เหนือกว่า กดขี่ข่มเหงเขาอย่างไม่เป็นธรรม หากหลีกเลี่ยงการประพฤดิเช่นนี้ได้ ย่อมมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติสุขและความมั่นคงให้มวลมนุษยทั้งโลกได้อีกทางหนึ่ง ตามกาลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ กำลังทรัพย์ และเวลา อย่างนิ่งดูตาย อย่าเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

ความเป็นผู้มีน้ำใจ ไม่นิ่งดูตาย รู้จักสงเคราะห์และช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นให้สำเร็จ รู้จักช่วยกระทำกิจอันเป็นประโยชน์บุคคลอื่นหรือแก่สังคมส่วนรวม ตามความเหมาะสมแก่ฐานะและ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

โอกาส ไม่เป็นคนแล้งน้ำใจช่วยใครไม่เป็น คือไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว ขณะที่ผู้อื่นหรือสังคมประสบความสำเร็จ
ทุกข์เดือดร้อน

การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนบ้านไปจนกระทั่งถึงสังคม เช่น การที่ได้มาร่วม
กิจกรรมกัน ซึ่งต่างก็ได้ถือเอาอาหารคาวหวานหรือผลไม้มาถวายแก่พระสงฆ์แล้วบางส่วนก็นำไปแจก
กัน ก็เรียกได้ว่า ได้ทำหน้าที่ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมแล้ว

การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่
ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถ
ปฏิบัติได้ทั้ง กาย วาจาใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส

๒.๔.๓ ลักษณะของอรรถจริยา

ในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ การปฏิบัติงานในแต่ละหน้าที่ แต่ละแผนกเต็มกำลังและ
ความสามารถ^{๖๕} การประพฤติตนของแต่ละบุคคลก็ควรให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และครอบครัวบ้าง
ตามสมควรแก่ฐานะของตนคฤหัสถ์สามารถแยกประโยชน์ออกได้เป็น ๓ อย่างในการปฏิบัติ คือ

๑. อดัตตถะ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ข้างตน ซึ่งทำให้เกิดขึ้น
แก่ตนหรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตนพึงปรารถนาแต่สิ่งที่ปรารถนานั้น จะต้อง
เป็นไปตามทำนองคลองธรรม หรือจารีตประเพณีนิยมซึ่งเคยประพฤติปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึง
ปัจจุบัน

๒. ปรัตถะ จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้
บรรลุถึงเป้าหมายของชีวิต ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงการ
ช่วยตนเองและบุคคลอื่นได้ตามลำดับ และให้รู้จักเหตุและผลสิ่งทีควรมิควรเป็นต้น

๓. อุภยัตถะ จุดหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและความดีงาม
ร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาวะและปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่
พวกเราในฐานะบุคคลและชุมชนพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าว
ไปสู่จุดหมายที่แท้จริงเดียวกัน คือ ประโยชน์สุขของครอบครัวและสังคมคฤหัสถ์หรือในฐานะอุบาสก
และอุบาสิกาทั่วไป และมีผู้เชี่ยวชาญกล่าวถึงการปฏิบัติงาน^{๖๖}

กล่าวโดยสรุป อรรถจริยา เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ใน ๓ ลักษณะ คือ ประโยชน์ตนฝ่าย
เดียว เช่น การแสวงหาความสุขด้วยการเจริญนั่งสมาธิภาวนาจนจิตสงบระงับจากนิวรณ์มีกามฉันท

^{๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์
ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑๔.

^{๖๖} สุพรรณิ ไชยอาพร, & สนิท สมัครการ, การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา : แนวคิดและวิธีการ,
พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

เป็นต้น ผู้อื่นได้ประโยชน์ เช่น การสงเคราะห์คนยากจนด้วยเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น และทำแล้วได้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น บริจาคทรัพย์สินเพื่อสร้างโรงเรียนแก่บุตรหลาน สร้างธนาคารโคกระบือในหมู่บ้านของตนเอง การจัดออมเงินสะสมทรัพย์สินของหมู่บ้าน เป็นต้น

๒.๕ สมานัตตตา

สมานัตตตา คือ การมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกันความเสมอดันเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน พนักงานก็จะไม่อยากรนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่าง ๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน “สมานัตตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาวที่จะผลักดันให้คนในองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง^{๖๗}

๒.๕.๑ ความหมายของสมานัตตตา

สมานัตตตา หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ หรือ เอาตัวเข้าสมาน ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน การทำตนเสมอดันเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมในเวลานั้น

๒.๕.๒ ประเภทของสมานัตตตา

สมานัตตตาสามารถแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอดันเสมอปลาย

๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอาวัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ

ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอหมายความว่า ไม่ถือตัว คือไม่หยิ่งจองหองในเมื่อได้ดีมีฐานะ และไม่ปล่อยตัว คือ ไม่ประพฤติตัวต่ำต้อยน้อยหน้าลงไปมากจนเกินงาม เป็นการวางตนให้สมกับฐานะ เช่น เป็นผู้ใหญ่ก็วางตนให้สมกับเป็นผู้ใหญ่ที่มีเมตตา กรุณาต่อผู้น้อย และเป็นผู้น้อยแม้มีความรู้มาก ยศสูง ทรัพย์สินมาก ก็ต้องวางตัวให้

^{๖๗} อรรถศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, หน้า ๔๖.

เหมาะสมกับการเป็นผู้ช่วย เป็นการวางตนใน ๒ ประการคือ วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม กับการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้คนเสมอภาคไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่นในยามสุขก็สุขด้วยหรือไม่ยามทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ซึ่งหลักธรรม คือ สังคหวัตถุทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยว หรือครองใจคนได้ เป็นมนต์มหาเสน่ห์ที่สามารถครองใจของผู้อื่นไว้ได้ ให้เป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันตลอดไป และตลอดกาล

๒.๕.๓ ลักษณะของสมานัตตตา

ความเสมอภาคหรือสมภาพ คือ ความคล้ายคลึงกันในสถานภาพทางสังคมในสิทธิความรับผิดชอบและโอกาส ความเสมอภาคนี้เป็นหลักในอุดมคติ ซึ่งเท่าที่เป็นอยู่ถือว่าเป็นไปได้เฉพาะเป็นหลักการหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น ความเสมอภาคคือการมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเสมอภาคกับคนอื่น การที่ให้คนมีโอกาสทางสังคมนั้นเป้าประสงค์ก็คือต้องการให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคล จะถูกมองว่าเป็นความเท่าเทียมในโอกาส เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่สามารถทำให้คนทุกคนได้รับหรือมีอะไรที่เท่ากันทุกอย่างได้ แต่สิ่งที่รัฐพึงจะทำได้คือทำให้ประชาชนได้รับโอกาสในด้านต่างๆอย่างเสมอภาคกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นความเสมอภาคในสังคม โดยนัย ก็คือความเสมอภาคในโอกาสนั่นเอง ในการจะมองว่าบุคคลได้รับความเสมอภาคหรือไม่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจให้คุณค่าตามมุมมองและความรู้สึกของแต่ละบุคคล

ความเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย โดยการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ^{๖๘} ได้แก่

๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

ถือได้ว่า คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ คือ หัวใจสำคัญของงานบริการเริ่มตั้งแต่โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนเหมาะสม เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วน

^{๖๘} พระมหาสุชาติ นาถโร (บวกขุนทด). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยา ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

ปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุก ๆ คนและปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย

นอกจากนั้นสังคหวัตถุ ๔ ยังอำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้คุณคล่องตัวดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
๒. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
๓. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภายในครอบครัวหรือหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
๔. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ตามวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ ตามความเหมาะสม

๒.๖ สรุป

มิตติมมุงมองในการสงเคราะห์ตามหลักสังคหวัตถุสี่ในพระไตรปิฎกได้ให้ความสำคัญแก่หลักสังคหวัตถุ ๔ กล่าวคือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยาและสมานัตตตา ทั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้แยกแยะให้ละเอียดไปถึงความหมาย ประเภทและลักษณะของสังคหวัตถุในแต่ละข้อเพื่อความสะดวกในการศึกษาและความเข้าใจในการนำไปปฏิบัติสำหรับชีวิตประจำวัน แม้ว่าพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่าธรรมหมวดนี้ เป็นคิหิปฏิบัติเหมาะแก่ความเป็นคฤหัสถ์หรือประชาชนทั่วไปก็ตาม แต่หากพิจารณาดูให้ดีแล้ว แม้ฝ่ายบรรพชิตเองได้นำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ (ทานการให้) เป็นสิ่งที่คนอยู่ร่วมกันในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันด้วยการสงเคราะห์ บริจาคสิ่งของวัตถุต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ปัจจัย ๔ มีอาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น ตลอดจนการสงเคราะห์การให้จนกลายเป็นประเพณีนิยมในสังคมไทย เช่น ทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะวันออกพรรษา การถวายผ้าอาบน้ำฝน การถวายผ้ากฐิน การทำบุญผ้าป่า การทำบุญอุทิศแก่ผู้เสียชีวิต เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้จะเกิดไม่ได้เลย หากชาวพุทธละเลยการให้ทาน เพราะว่าการให้ทานเป็นสิ่งที่พอจะทำได้และให้ความสุขใจแก่ผู้ให้ขณะเดียวกันผู้รับก็พอใจรับ ส่วนอีกมิติต่อมาคือการให้ธรรมะเป็นทานหรือธรรมทาน เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจของคุณคนให้สามารถเอาชนะกิเลสต่างๆ ภายในใจของตนเองได้คือให้ขณะตนเองรู้จักควบคุมสติให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะธรรมและรู้จักนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ ปิยวาจาเป็นการพูดหรือนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ไปสู่ผู้อื่นอย่างฉลาดด้วยคำพูดที่เป็นจริง เหมาะสมแก่บุคคล เกิดประโยชน์ปราศจากโทษ พูดแล้วคนรักใคร่กัน ไม่แตกแยกกัน ไม่ทำลายกัน อุตถจริยา รู้จักปฏิบัติต่อบุคคลอื่นอย่างญาติมิตรรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ ไม่โลภ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ทำลายตน ครอบครัว ประเทศชาติเพราะความอยากเป็นเหตุ และสมานัตตตา รู้จักทำตนให้เป็นคนเสมอดันเสมอปลายทำความดีไม่ย่อหย่อน หลีกเว้นอบายมุข นำชีวิตให้ดำเนินไปตามหลักสุจริตทางกายและทางวาจา

บทที่ ๓

วิเคราะห์การสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก

ในบทนี้จะได้วิเคราะห์หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน การแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น ปิยวาจา การพูดคำสุภาพและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนและผู้อื่น และสมานัตตตา การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ ทาน

ในชุมชนบุคคลทั้งหลายโลกนี้ ย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตั้งแต่ในตระกูลโดยฐานเป็นมารดาบิดาและบุตรธิดาเป็นต้น ออกไปจนถึงเป็นประเทศชาติ เป็นโลก และย่อมมีสุขทุกข์เกี่ยวเนื่องถึงกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกันทั้งทางกายและทางจิตใจ และจำเป็นจะต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวกันไว้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวไม่แตกแยก เครื่องยึดเหนี่ยวข้อนี้อาจมีได้หลายทางเช่น ทางอำนาจหรือเดชานุภาพซึ่งทำให้เป็นที่หวาดกลัวของบุคคลอื่นแล้วจำยอม แต่หากใช้อำนาจอย่างเดียวกันก็ไม่ทำให้เป็นที่รักเคารพนับถือบูชา อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ขึ้นอันตรงกันข้าม ฉะนั้นทางพระพุทธศาสนา จึงแสดงธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดความรักเคารพนับถือในกันและกัน^๑

๓.๑.๑ พระพุทธเจ้าทรงแสดงการให้ทาน

ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้ และการให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น^๒ ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย นอกจากนั้นจากการศึกษาพบว่า หลักคำสอนที่แสดงความมุ่งหมายของการให้ทานหลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้วจุดมุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างชาติ มีพระสงฆ์เป็นเนืองนิตย์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงเคราะห์ผู้รับและขัดเกลาจิตใจผู้ให้

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, พระมงคลวิเสสภิกขุและพระธรรมเทศนาในการพระราชกุศล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔), ๒๕๓๖), หน้า ๗๘๓-๗๘๔.

^๒ อภิ.กถา. (ไทย) ๓๗/๒๘๙-๒๙๐/๔๕๕.

การให้ทานมีประโยชน์หลายอย่าง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก บัณฑิตย่อมคบหาผู้ให้ทาน ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป ผู้ให้ทานย่อมไม่เห็นห่างจากฆราวาสธรรม และผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^๓

จากพระพุทธดำรัสนี้ ทำให้ทราบถึงประโยชน์ของการให้ทาน ๒ ส่วน คือ ประการที่หนึ่ง ส่งผลผู้ให้ทาน มีความก้าวหน้าในทางธรรม และเป็นปัจจัยให้มีความสมบูรณ์ด้วยโภคะ เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมที่จะส่งเสริมให้ได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตคือพระนิพพาน และเป็นปัจจัยสนับสนุนให้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อตายไปแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติ ประการที่สอง ส่งผลให้แก่สังคม มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความรักความสามัคคีและผูกไมตรีกับคนทั้งหลายไว้ได้

พระพุทธองค์ ได้ตรัสแสดงเรื่องของทรัพย์ที่บุคคลหามาได้ ดังที่ปรากฏในอาทियสูตร ว่า ทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องนำมาเลี้ยงตน บิดามารดา บุตรภรรยาและเลี้ยงคนในปกครอง นำทรัพย์ที่หามาได้ไปบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานนำทรัพย์ที่หามาได้ไปปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้ทรัพย์นั้น คงปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เกิดจาก ไฟ น้ำ ผู้ปกครองเมือง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาท นำทรัพย์ที่หามาได้ไป ทำผลคือ สละบำรุงและบูชา สิ่งที่เราพร ประกอบด้วย ญาติพลี ส่งเสริมญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขกที่มาเยือน บุพพเปตพลี ทำบุญเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ ราชพลี เสียภาษีช่วยเหลือเมือง เทวตาพลี ทำบุญ อุทิศในสิ่ง ที่ตนเคารพบูชา และนำทรัพย์ที่หามาได้จัดถวายทักษิณาทานแด่สมณพราหมณ์^๔

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป จะแสดงอนุพุทธิกถาเรื่องทานเป็นอันดับแรก แล้วจึงแสดง ศิล สวรรค์ โทษของกาม อาณิสสการออกบวช เป็นลำดับต่อไป เมื่อทราบว่าผู้รับฟังธรรมเทศนามีจิตควรบรรลุธรรม จึงประกาศธรรมที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ จนผู้ฟังธรรมเทศนาได้บรรลุธรรม พระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ^๕ แต่บารมีที่บำเพ็ญแล้วโดดเด่นที่สุด คือ ทานบารมี เช่นทรงบริจาคทานจำนวนมากแก่คนยากจนและคนทั่วไป จุดมุ่งหมายในการให้ทานของพระองค์ ก็คือเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวังเพื่อพระองค์อย่างเดียว แต่หวังเพื่อความสงบสุขแก่สัตว์โลกด้วย

กล่าวโดยสรุป ทานก็คือ การสละให้เพื่อสงเคราะห์กันในส่วนตนบ้าง ในส่วนรวมบ้าง ไม่คับแค้นแต่ประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น เมื่อควรจะสงเคราะห์ได้ก็ทำการสงเคราะห์ ยินดีที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลให้มีความสุขทุกๆ กันเท่าที่พึงทำได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

^๓ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^๔ อัง.ป.จก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๖๔.

^๕ ขุ.จரிய.อ. (บาลี) ๓๒๕, ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๗๒. บารมี ๑๐ คือ ทานบารมี ศิลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี

ตัวอย่างที่ ๑ การให้ทานเพื่อสงเคราะห์ญาติ

พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่วัดพระเชตุวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐีเขตกรุงสาวัตถี ทรงปรารภอาคันตุกเศรษฐีผู้ไม่มีบุตรธิดาเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์มากแต่ไม่ใช้สอยโภคทรัพย์ด้วยตนเอง ทั้งไม่ได้ให้แก่คนอื่นตลอดชีวิต ไม่เคยได้ทำบุญอะไรสักอย่างถึงแก่กรรมแล้วจึงไปเกิดใน โจรวนรกแล้วจึงตรัสถึงสาเหตุที่อาคันตุกเศรษฐีนั้นเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์มากเพราะเคยได้ถวายทานแก่ พระปัจเจกพุทธเจ้าแต่เมื่อเขาถวายทานแล้วกลับดูหมิ่นทานว่าให้แก่คนทำงานในบ้านยังจะมี ประโยชน์กว่าเป็นเหตุให้เศรษฐีนั้นไม่ได้ใช้สอยทรัพย์ด้วยตนเองจึงทรงนำมายกสกุณชาดกมาตรัส สาธกเป็นอุทาหรณ์สอนใจถึงวิธีการใช้ทรัพย์ของผู้มีปัญญาดังนี้

ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เป็นฤาษีได้กล่าวสอนน้องชายผู้หลงผิดมีจิตตระหนี่ถี่เหนียวแม้มี ทรัพย์มากมายก็ไม่ให้ทานเปรียบเหมือนนกมัยหกะ (นกเขา) บินไปจับต้นเลียบที่มีผลสุกรื่องว่าของกุญ ในขณะที่มีนกร้องฝูงนกบินมารวมกันพากันกินผลเลียบแล้วก็บินหนีไปมันก็ยังร้องอยู่นั่นเองฉันใดบุคคล บางคนในโลกนี้ก็เช่นกันรวบรวมทรัพย์ไว้มากมายตนเองก็ไม่ได้ใช้สอยทั้งไม่ยอมสงเคราะห์เครือญาติ เมื่อเขาคิดแต่ว่าของกูของกูหวงแหนไว้ภายหลังพระราชาหรือโจรหรือว่าทายาทผู้ไม่เป็นที่รักบ้างมา เอาทรัพย์ไปเขาก็ยังบ่นเพ้ออยู่นั้นแหละส่วนผู้มีปัญญารู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ยอมใช้ทรัพย์นั้น ด้วยตนเองบ้างสงเคราะห์หมู่ญาติด้วยการให้ภัตตาหารเครื่องนุ่งห่มพิชพันธุ์และไถเป็นต้นบ้างด้วยการ มีน้ำใจต่อเครือญาติเช่นนี้เขาย่อมได้รับเกียรติและการสรรเสริญเมื่อถึงแก่กรรมแล้วย่อมบันเทิงใน สวรรค์ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “โภเค อธิคम्म สงคณหาติ จ ญาตเก”^๖ วิสัยปราษฎ์ได้โภคะ ทั้งหลายแล้วย่อมสงเคราะห์พวกญาติ

ทานในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงการมุ่งเน้นทรัพย์ในตัวเรามากกว่าทรัพย์เป็นของนอก กายเพราะว่าทรัพย์ภายนอกเมื่อเราตายไปแล้ว ก็เอาไปด้วยไม่ได้หวงแหนไว้โดยไม่ใช้สอยเลยก็ไม่มี ประโยชน์ตั้งแต่จะก่อโทษให้แก่ตนเองไม่เป็นที่รักที่เคารพของหมู่ญาติทั้งหมู่มิตรเพื่อนฝูงก็รังเกียจได้ ดังนั้น เมื่อบุคคลมีกำลังทรัพย์พอที่จะสงเคราะห์คนอื่นได้ ก็ควรสงเคราะห์ เช่น ญาติของตนเอง เพื่อนบ้าน หรือทำเป็นสาธารณะสงเคราะห์ เพราะเมื่อสงเคราะห์แล้วบางส่วน ก็ถือว่าได้ช่วยเหลือ บุคคลอื่นให้ประคับประคองชีวิตให้อยู่รอดได้ในขณะนั้น เมื่อเขามีอาชีพและเลี้ยงตนได้แล้ว การ สงเคราะห์ก็อาจจะลดน้อยลงและมุ่งให้ปัญญาแก่เขามากกว่าวัตถุสิ่งของ

ตัวอย่างที่ ๒ การให้ทานควรทำควบคู่กับภavana

พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนท่านอนาถบิณฑิกคหบดีมีอุปาสกประมาณ ๕๐๐ คนว่าไม่ควร ยินดีเพียงการบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เท่านั้นแต่ให้พอใจในปีติที่เกิดจากวิเวก ดังนี้

คหบดีท่านทั้งหลายได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจิวรปิณฑบาทเสนาสนะและคิลานปัจจัย

^๖ ชุ.ชา.ฉก.อ. (บาลี) ๕/๑๐๗/๘๖.

เภสัชบริษัทร้านทั้งหลายไม่ควรทำความยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านี้ว่า ‘เราได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริษัทร’ เพราะเหตุนี้แลท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า ‘พวกเราพึงบรรลุปิบัติที่เกิดจากวิเวก (ปิบัติที่เกิดจากวิเวกในที่นี้หมายถึงปิบัติที่เกิดขึ้นเพราะอาศัย ปฐมฌานและทุติยฌาน) อยู่ตามกาลอันควรด้วยอุบายอย่างไร’ ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล ...อริยสาวกบรรลุปิบัติที่เกิดจากวิเวกอยู่ สมัยนั้นอริยสาวกนั้นย่อมไม่มีฐานะ ๕ ประการคือ ๑. ไม่มีทุกขโทมนัสอันประกอบด้วยกาม ๒. ไม่มีสุขโสมนัสอันประกอบด้วยกาม ๓. ไม่มีทุกขโทมนัสอัน ประกอบด้วยอกุศล ๔. ไม่มีสุขโสมนัสอันประกอบด้วยอกุศล ๕. ไม่มีทุกขโทมนัสอันประกอบด้วย กุศล”^๗

ลักษณะของท่านการให้ในกรณีนี้ ลึกไปถึงสภาพจิตใจที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยการไม่ยินดีในร่ายในกาม เช่น กิเลสกาม วิตถุกาม และอกุศล มีความโลภ ความโกรธ เป็นต้น หากบุคคลละทิ้งได้แล้ว ก็เชื่อว่าเป็นทาน คือ สละกิเลสและอกุศล ได้บุญยิ่งกว่าการถวายปัจจัย ๔ แก่ พระสงฆ์ถ้าปฏิบัติได้เพราะจิตใจไม่ประกอบด้วยทุกขโทมนัส หรือ จิตใจว่างเปล่าไม่มีบาปในใจ ปราศจากกิเลสกาม มีความหลงในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ก็เชื่อว่าเป็นทานเช่นกัน

๓.๑.๒ พระสาวกและพระสาวิกากับการให้ทาน

พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานให้เหล่าพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในการ สงเคราะห์ช่วยเหลือแก่พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต เพื่อให้พระพุทธศาสนาเกิดความมั่นคงและดำเนินไป ได้ด้วยดี ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

คฤหัสถ์และบรรพชิตต้องพึ่งกันทางอามิสและทางธรรมพรหมณ์และคฤหบดีเป็นผู้มี อุประการมากแก่เธอบำรุงเธอด้วยจีวรบิณฑบาตเสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริษัทรแม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุประการมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเธอจงแสดงธรรมอันงามเบื้องต้นท่ามกลาง และเบื้องปลายประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งความหมายและอักษรวิธีอันบริสุทธ์บริบูรณ์ทุกประการ แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น คฤหัสถ์กับบรรพชิตต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันด้วยอามิสทานและธรรม ทานอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะเพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ^๘

ตัวอย่างที่ ๑ การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน

พระมหากัจจายนเถระ ผู้ได้รับเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อธิบายความหมาย แห่งธรรมที่ตรัสไว้โดยย่อให้พิสดารในพุทธอุปาทกกาลนี้ท่านเกิดในตระกูลบุโรหิตของพระเจ้าจัมทปช โชตในกรุงอุชเชนินี้มีชื่อว่ากัจจายนะตามโคตรของตนเจริญวัยแล้วเรียนจบไตรเพทเมื่อบิดาถึงแก่กรรม จึงได้รับตำแหน่งบุโรหิตในคราวที่พระเจ้าจัมทปชโชตทรงสดับข่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก

^๗ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๖/๒๙๓.

^๘ ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖-๔๘๗.

แล้วจึงส่งท่านไปนำเสด็จพระพุทธรูปเจ้ามายังกรุงอุชเชนีท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธรูปเจ้าก็ได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายวันหนึ่งพระเถระเมื่อจะกล่าวสอนพระราชอาชญาผู้ทรงเชื้อพวกพราหมณ์แล้วรับสั่งให้ฆ่าสัตว์บูชาบุญไม่ทรงสอบสวนใคร่ครวญการกระทำให้ง่องแท็กี่ลงอาชญาผู้คนจำนวนมากที่มีใจโง่ด้วยสำคัญผิดคิดว่าเป็นโง่แม่ในการตัดสินคดีความก็ทรงตัดสินทำให้คนที่มีใจเจ้าของเป็นเจ้าของผู้ที่เป็นเจ้าของเดิมกลับทำไม่ให้เป็นเจ้าของพอตกลงกลางคืนพระราชอาชญาบรรทมหลับทรงสุบินนิมิตเห็นพระองค์เองกำลังนมัสการพระเถระอยู่ที่ทรงตื่นบรรทมเมื่อรุ่งสางจึงเสด็จเข้าไปหาพระเถระทรงเล่าสุบินนิมิตให้ฟังพระเถระจึงโอวาทพระราชอาชญาด้วยเถรภาษิตดังกล่าว

ผู้รู้ธรรมอธิบายได้ขยายเนื้อความไว้ว่าบุคคลผู้ไม่หนวดย่อมได้ยินเสียงทั้งที่เป็นคำสุภาชิตและทุภาชิตทั้งหมดด้วยโสตประสาทถึงบุคคลผู้ตาไม่บอดก็เหมือนกันย่อมเห็นรูปที่ดีและไม่ดีทั้งหมดด้วยจักขุประสาทแต่ที่สำคัญคือจะต้องมีปัญญาใคร่ครวญไตร่ตรองถึงคุณและโทษในสิ่งที่ฟังและสิ่งที่เห็นนั้นทั้งหมดแล้วละทิ้งเฉพาะสิ่งที่ควรละทิ้งและยึดถือสิ่งที่ควรยึดถือเท่านั้นเพราะฉะนั้นคนมีปัญญาถึงมีตาดีก็ทำเหมือนคนตาบอดคือทำที่เหมือนว่ามองไม่เห็นในสิ่งที่เห็นแล้วแม้จะมีหูดีก็เช่นเดียวกันทำเหมือนคนหูหนวกคือทำที่เหมือนว่าไม่ได้ยินในสิ่งที่ได้ยินแล้วก็ควรละทิ้งไปเสียแม้จะฉลาดในถ้อยคำก็ฟังทำเหมือนคนใบ้ถึงเสียในเมื่อไม่ควรจะพูดคนมีกำลังคือสมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรงก็ฟังทำเหมือนคนทุพพลไหว้ความสามารถในเมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่าไม่ควรจะทำแต่เมื่อประโยชน์ที่ตนควรทำให้เกิดขึ้นปรากฏโดยประจักษ์แจ้งถึงแม้จะนอนอยู่ในเวลาใกล้จะตายก็ต้องพิจารณาประโยชน์นั้นไม่ยอมให้ผ่านพ้นไปโดยไร้ค่าดังเถรภาษิตที่กล่าวไว้ว่า

“ผู้เป็นปราชญ์นั้นถึงมีตาดีก็ฟังทำเป็นเหมือนคนตาบอดถึงมีหูดีก็ฟังทำเป็นเหมือนคนหูหนวกถึงมีปัญญาก็ฟังทำเป็นเหมือนคนใบ้ถึงมีกำลังก็ฟังทำเป็นเหมือนคนอ่อนแอครั้นเมื่อประโยชน์นี้เกิดขึ้นถึงจะนอนในเวลาใกล้จะตายก็ยังทำประโยชน์ให้สำเร็จได้”^๙

การแสดงปยวาจาเป็นธรรมทานในลักษณะนี้ ชี้ให้เห็นถึงบุคคลผู้มีปัญญารู้จักเลือกเฟ้นเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์และละทิ้งสิ่งที่มีโทษโดยเฉพาะการปกครองไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศกระทั่งถึงระดับครอบครัวก็ตามถ้าหากผู้นำมีปัญญารู้จักพิจารณาแยกแยะถึงคุณและโทษในสิ่งที่ได้ฟังหรือได้เห็นย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศและครอบครัวสถานเดียวดุจพระราชอาชญาได้รับฟังโอวาทของพระเถระแล้วเห็นประโยชน์ที่ว่าบัณฑิตไม่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำแล้วทรงละทิ้งสิ่งที่ไม่ควรทำคือการฆ่าสัตว์บูชาบุญทรงประกอบเฉพาะกรรมที่ควรทำฉะนั้น

๓.๑.๓ อุบาสก-อุบาสิกากับการให้ทาน

การสงเคราะห์และเกื้อกูลกันทางสังคม เป็นหน้าที่ซึ่งอุบาสกอุบาสิกาพึงปฏิบัติโดยปฏิบัติต่อพระสงฆ์เสมือนเป็นทิศเบื้องบนพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงหลักปฏิบัติให้อุบาสกอุบาสิกาได้มี

^๙ ชุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๕๐๑/๑๖๕.

หลักปฏิบัติที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับพระพุทธศาสนาตามหลักทศ ๖ ดังนี้คหบดีบุตรกุลบุตร พึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ ๕ ประการได้แก่ ๑. จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา ๒. จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา ๓. จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา ๔. เปิดประตูต้อนรับ และ ๕. ถวายปัจจัย เครื่องยังชีพ^{๑๐}

อนึ่ง สำหรับการบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอีกหน้าที่หนึ่งในการสงเคราะห์ ช่วยเหลือพระพุทธศาสนาที่อุบาสกอุบาสิกาพึงปฏิบัติเป็นแนวทางดังที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์เป็นพระโอวาทก่อนปรินิพพานดังนี้

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ต้นสาละทั้งคู่ผลิดอกนอกฤดูกาลบานสะพรั่งเต็มต้นดอกสาละเหล่านั้นร่วงหล่นไปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคตดอกมณฑารพอันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศไปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคตจันทอันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศไปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคตดนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคตทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคตตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะเคารพนับถือบูชาขอบน้อมด้วยเครื่องสักการะเพียงเท่านี้ก็หาไม่ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นภิกษุภิกษุณีอุบาสกหรืออุบาสิกาเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่ผู้นั้นชื่อว่าสักการะเคารพนับถือบูชาขอบน้อมด้วยการบูชาอย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นอานนท์เธอทั้งหลายถึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่” อานนท์เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล^{๑๑}

ตัวอย่างที่ ๑ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทาน

เรื่องจิตตคหบดีให้ทานนี้ ใจความย่อว่า เป็นบุคคลผู้ที่พอใจในการให้ทานแต่พระสงฆ์ และคนยากจนอนาถาอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนุบำรุงพระสงฆ์ท่านได้สร้างวัดอัมพการามเป็นสังฆารามของสงฆ์และนับแต่วันที่ท่านสร้างวัดถวายประตูของวัดก็เปิดไว้สำหรับภิกษุผู้มาจากทิศานุทิศอัมพการามเป็นวัดกว้างใหญ่เห็นได้จากคราวที่พระสารีบุตรพร้อมด้วยพระมหาเถระ และภิกษุสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูปได้เดินทางไปสงเคราะห์จิตตคหบดีและในครั้งนั้นท่านได้บรรลุนาคามีผล วัดอัมพการามมีพระสุธรรมเป็นเจ้าอาวาสและเป็นพระภิกษุผู้ฉันอาหารประจำอยู่ในตระกูลของจิตตคหบดีจิตตคหบดีจะเป็นผู้ถวายอาหารและทำนุบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ ทุกวันในครั้งที่จิตตคหบดีจะเดินทางไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้เตรียมสิ่งของทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค เช่น ข้าวสารงาน้ำมันน้ำผึ้งน้ำอ้อยและผ้าห่มจำนวน ๕๐๐ เล่มเกวียนพร้อมทั้งได้เชิญชวนภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปให้ร่วมเดินทางไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้นิมนต์ภิกษุที่มีความประสงค์จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าและให้แจ้งแก่ภิกษุณีและบอกอุบาสกและพวกอุบาสิกาทั้งหลายให้ทราบโดยทั่วกันจิตต

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๒/๒๑๖.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๙๙/๑๔๘.

คหบดีเป็นคนใจบุญสุนทานถวายทานอย่างสม่ำเสมอจนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสเป็นทายกกับปิยการณเป็นอนุภักจากแก่สงฆ์

ในคราวที่จิตตคหบดีได้เดินทางไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมทั้งผู้ติดตามจำนวนมาก ได้เกิดปรากฏการณ์อันน่าอัศจรรย์ขึ้นคือฝนดอกไม้ได้ตกลงมาถึงเข้าภายหลังพระอาานนท์ได้ทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญสักการะนี้เกิดขึ้นแก่คหบดีนั้นแม้ผู้มาสู่สำนักของพระองค์เท่านั้นหรือ? หรือแม่ไปในที่อื่นก็เกิดขึ้นเหมือนกัน?”

พระศาสดาตรัสว่า “อาานนท์เมื่อจิตตคหบดีมาสู่สำนักของเราก็ตีไปในที่อื่นก็ดีสักการะย่อมเกิดขึ้นทั้งนั้นเพราะอุบาสกนี้เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสสมบูรณ์ด้วยศีลอุบาสกผู้เห็นปานนี้ย่อมไปประเทศใดๆ ลากสักการะย่อมเกิดแก่เขาในประเทศนั้นทีเดียว” แล้วจึงตรัสว่า “ผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อมด้วยยศ และโภคะจะไปประเทศใดๆ ย่อมเป็นผู้อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้นๆ ทีเดียว”^{๑๒}

ทานการให้หรือบริจาคทรัพย์ของจิตตคหบดีในลักษณะนี้ เป็นเหตุให้เขาได้รับอาานิสงส์แห่งทาน คือ สักการะเป็นอันมากย่อมเจริญงอกงามแก่เขาในที่ทุกสถาน อีกทั้งทรัพย์ภายในคือ อริยทรัพย์ก็เจริญในจิตใจด้วย ก็เพราะทานเป็นเหตุนั่นเอง

ตัวอย่างที่ ๒ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

นางวิสาขามหาอุบาสิกา คุณธรรมของความเป็นผู้นำครบถ้วนทุกประการนอกจากนี้ นางยังเป็นผู้นำทางบุญกุศลอย่างดีเลิศเพราะนางมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่สามารถชักชวนผู้อื่นที่ ทำบุญได้คือเป็นผู้ฉลาดในการพูดชักชวนให้ผู้อื่นร่วมทำบุญด้วยเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัวในการบริจาคทาน ตลอดจนเป็นผู้เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์แม้เพียงบวชในวันนั้นตั้งนั้นนางจึงเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไป ตลอดจนภิกษุสงฆ์^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป แม้นางวิสาขา จะอยู่ในครอบครัวของผู้นับถือลัทธิอื่นก็ตามนางไม่หวั่นไหว กลับมีศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัยปฏิบัติหน้าที่ของตนมิให้บกพร่องเช่นหน้าที่ของอุบาสิกาที่ดีหน้าที่ของภริยาที่ดีและลูกสะใภ้ที่ดีตลอดจนการช่วยเหลือเอาใจใส่ดูแลข้าทาสบริวารให้ได้รับความสุขถ้วนหน้าเพราะความดีที่นางประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอตนเองจึงสามารถโน้มน้าวจิตใจของแม่ผัวพ่อผัวและสามีตลอดจนคนในครอบครัวให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการบ่งชี้ได้ว่าคนที่ประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอได้รับความเชื่อถือจากบุคคลทั้งในครอบครัวและสังคมคุณสมบัติของนางเช่นนี้ควรศึกษาและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป

^{๑๒} ชุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๐๓/๑๒๗, ชุ.ธ.อ.(ไทย) ๔๑/๒๕๕-๒๕๖.

^{๑๓} พระมหาชัยวัฒน์อภิญญาจารย์ (สิงห์โงน), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

ตัวอย่างที่ ๓ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

นางอุตตราเป็นธิดาของนายปुณณะ ผู้เป็นคนรับใช้ท่านสมณเศรษฐี อยู่ในกรุงราชคฤห์ วันหนึ่งปुณณะกับภรรยาได้ถวายภัตตาหารแก่พระสารีบุตร หลังจากออกนิโรธสมาบัติใหม่ ๆ ด้วยการตั้งสัจจอธิษฐาน ด้วยอานิสงค์ผลบุญได้ส่งผลให้ท่านเป็นเศรษฐีภายในวันนั้น เพียงแค่ถวายน้ำบัววนปากกับไม้สีฟัน และภรรยาเขาถวายภัตตาหาร ทำให้แผ่นดินที่ปุณณะยืมโคสมณเศรษฐีมาไถกลายเป็นทองคำทันทีสูงถึง ๘๐ คอก เพราะอานิสงค์แห่งการถวายทานแก่พระธรรมเสนาบดี จากอานิสงค์นี้เองทำให้นางอุตตราได้เป็นธิดาของเศรษฐีแล้วแต่งงานกับบุตรสมณเศรษฐี^{๑๔} เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งเป็นเศรษฐีจากพระราชแล้ว ในวันหนึ่งท่านปุณณะภรรยา และธิดาชื่อว่า นางอุตตรา ได้ฟังธรรมอนุพุทฺธิกจากพระพุทธเจ้าก็ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระโสดาบันภายในวันเดียวกันทั้ง ๓ คน

กล่าวได้ว่า ทานมี ๒ ลักษณะ คือ การให้วัตถุสิ่งของเรียกว่าอามิสทานทำให้เกิดการเกื้อกูลสงเคราะห์กันและกันในทางครอบครัวและสังคมที่เราเกี่ยวข้องด้วย มีผลให้คนที่ได้รับทานพอใจและรู้จักตอบแทนต่อกันตามฐานะ ส่วนทานอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะเป็นทาน ให้คำแนะนำ ให้ความรู้ ให้วิชาการ ให้คำปรึกษาในการแก้ปัญหาชีวิตต่อบุคคลอื่น เมื่อเขานำไปปฏิบัติตามธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว ปฏิเวธก็เกิดความสุขใจเป็นผลและได้อานิสงค์มากกว่าการให้วัตถุสิ่งของ แต่ทั้งนี้ทาน ๒ อย่างนี้ ก็สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เห็นแก่ตัว ไม่ทำลายประโยชน์ของคนอื่น แต่เป็นการส่งเสริม สงเคราะห์ เกื้อกูลช่วยเหลือในกิจธุระที่ควรให้ความช่วยเหลือ เช่น ในคราวคนอื่นประสบภัยพิบัติด้วยโจรภัยบ้าง (ถูกโจรหรือคนร้ายทำลาย) อัคคีภัย (ไฟไหม้) บ้าง อุทกภัยบ้าง (น้ำท่วม) นอกจากนั้น บุคคลผู้ให้ทานยังหวังความเจริญต่อหมู่ชนอีก เช่น มีการบริจาคทรัพย์สงเคราะห์เป็นสาธารณะประโยชน์เช่น บริจาคทรัพย์จัดซื้อเครื่องการแพทย์เข้าโรงพยาบาล บริจาคเสื้อผ้าแก่เด็กยากจน บริจาคอวัยวะเข้าช่วยเหลือผู้ป่วยเมื่อตนเสียชีวิต บริจาคทรัพย์สร้างสถานพยาบาล โรงเรียน สร้างวัด สร้างสะพาน สร้างบ่อน้ำ สร้างประปาหมู่บ้าน สร้างถนนหนทาง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าชาวพุทธของเราไม่ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากทานในทางพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องการให้ทานของพระเวสสันดร จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีนิยมทำบุญผ้าเวสน์ ในแต่ละภาคของประเทศไทย ก็เพราะทานคือการให้ การแบ่งปัน การสงเคราะห์ต่อบุคคลอื่นนั่นเอง

^{๑๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๒๕๘ - ๒๖๒.

๓.๒ ปิยวาจา

การพูดเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะการพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ มนุษย์อยู่ร่วมกันได้เป็นชนเผ่า เป็นสังคม เป็นประเทศชาติ ก็ด้วยการสื่อสารระหว่างกัน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกัน การสื่อสารด้วยการพูดจึงเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เพื่อสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์รักกัน ห่วงใยกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่พอใจซึ่งกันและกัน เกลียดชังกัน และเป็นศัตรูกันได้ ในบางครั้งวาจาสุภาพซื่อๆ ก็ไม่เชื่อว่ากล่าวหรือพูดได้ในที่ทั่วไป หรือพูดได้ไม่จำกัดเวลา เพราะอาจจะทำให้เกิดโทษแก่ผู้พูดได้เช่นกัน^{๑๕} ด้วยเหตุนี้ ถ้าถ้อยคำที่จะกล่าวเป็นเรื่องไม่จริง ไม่มีประโยชน์แล้ว ถึงจะชอบใจใครหรือไม่ก็ตาม พระพุทธเจ้าไม่ยอมตรัสถ้อยคำเช่นนั้น แต่ถ้าเป็นคำจริง และมีประโยชน์แล้ว ก็มีใจว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสพร้าเพรีอ พระองค์จะทรงพิจารณากาลเทศะที่สมควรก่อนแล้วจึงตรัสวาจานั้น ถ้าเป็นกาลเทศะอันสมควรแล้ว แม้บางคนจะไม่ชอบ พระองค์ก็ตรัสเพราะทรงมุ่งประโยชน์ มุ่งอนุเคราะห์สัตว์เป็นที่ตั้ง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสตอบภยราชกุมารว่า

“ราชกุมาร ตถาคตรู้ว่าวาจาใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
วาจานั้นจะถูกใจคนอื่นหรือไม่ถูกใจก็ตาม ตถาคตก็ไม่กล่าววาจานั้น
แต่วาจาใด ตถาคตรู้ว่าเป็นเรื่องจริง เรื่องแท้ ประกอบด้วยประโยชน์
วาจานั้นจะถูกใจชอบใจคนอื่นหรือไม่ก็ตาม ตถาคตย่อมรู้กาลเวลา
ที่จะกล่าววาจานั้น เพราะมีความอนุเคราะห์ในสัตว์ทั้งหลาย”^{๑๖}

ปิยวาจา เป็นการพูดเพื่อสงเคราะห์แก่ผู้อื่นหรือช่วยเหลือสังคมในลักษณะต่างๆ แต่บทบาทหรือหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ ก็คือ การให้ธรรมทานมากกว่าอามิสทาน ซึ่งมีหลักการแนะนำสั่งสอน ได้แก่ สอนให้ละเว้นความชั่วทั้งปวง สอนให้ทำความดี และสอนให้ทำจิตใจให้ผ่องใส โดยการจาริกเที่ยวไปในชุมชนเมือง หรือตามชนบทหมู่บ้าน อุทิศทั้งแรงกายแรงใจและสติปัญญาในการเข้าไปช่วยแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ เพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่อย่างผาสุก โดยเฉพาะสังคมนในสมัยพุทธกาลนั้นจะปรากฏการที่พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนช่วยเหลือสังคมหลายด้าน เช่น ด้านการเมืองการปกครอง สอนผู้นำให้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นธรรมราชา ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม มีความประพฤติสุจริต ช่วยเหลือราษฎรผู้ตกยากด้วยความจริงใจ ด้านเศรษฐกิจ สอนให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์

^{๑๕} พระมหาศรีสุพรรณ อดตทีโป (ค่านนท์), “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาพซื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิทาย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗.

รู้จักประมาณในการบริโภค ด้านสังคม สอนให้รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เห็นแก่ตัว ด้านการศึกษา สอนให้รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญา เป็นต้น ซึ่งสามารถจำแนกปิวาจาในการการสังคมสงเคราะห์ต่อประชาชนสรุปได้ดังนี้ สอนให้รู้จักวิธีใช้ทรัพย์อย่างคนมีปัญญา สอนให้รู้จักเลือกคบมิตร อยู่ร่วมกับบัณฑิต เพราะนำแต่ความสุขมาให้ สอนให้รู้จักการเลือกให้ทานแก่บุคคลที่ควรให้ ให้รู้จักมองสิ่งต่างๆ โดยพิจารณาครบด้าน ไม่มองเพียงด้านเดียว ให้เกิดวิริยะอุตสาหะในการปฏิบัติธรรม ให้รู้จักรักผู้อื่น ประารถนาดีต่อสัตว์อื่น ด้วยการแผ่เมตตา ให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่ปราศจากโทษ ให้ตั้งตนอยู่ในทางเจริญ ให้รู้จักทำบุญอุทิศแก่หมู่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ให้รู้จักบริโภคพอประมาณ จะทำให้โรคน้อย แก่เฒ่าช้า อายุยืน ให้มีความเชื่อประกอบด้วยปัญญาไม่หลงงมงาย ให้รู้จักบุญคุณของสิ่งที่ตนพึ่งพาอาศัย และไม่ทำลายธรรมชาติ ให้รู้จักวิธีที่จะทำให้เกิดความสุขที่ปราศจากอามิสและให้รู้จักการให้ที่ประเสริฐสุดคือการให้ธรรมะเป็นทาน^{๑๗}

กล่าวโดยสรุปว่า ปิวาจาก็คือการพูดเพื่อสังคมสงเคราะห์ ซึ่งให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการทำให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็นโดยอาศัยหลักต่างๆ คือ หลักการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ หลักการคบหากัลยาณมิตร หลักการส่งเสริมคุณภาพจิต หลักความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา และหลักการรักษาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่อาศัย ซึ่งหลักการต่างๆ นี้ทำให้เกิดประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม และระบบนิเวศวิทยาเป็นอย่างดี

ฉะนั้น คำว่า ปิวาจา จึงหมายถึง วาจาเป็นที่รัก คือ คำพูดที่สุภาพเป็นที่จับใจของผู้ฟัง ด้วยจิตใจที่มุ่งดี เว้นถ้อยคำที่กระด้างเสียดแทงใจผู้อื่น ยบยั้งวาจาในขณะที่จิตใจไม่ดีเสีย^{๑๘} มีตัวอย่างการใช้ปิวาจาเพื่อให้บรรลุประโยชน์ในทางการพูด ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การตรัสปิวาจาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่วัดพระเชตุวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐีเขตกรุงสาวัตถี ทรงปรารภท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เมื่อเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ถกเถียงกันถึงปัญหา ๔ ข้อคือบรรดาทานทานชนิดไหนยอดเยี่ยมบรรดาสรรสนิดไหนยอดเยี่ยมบรรดาความยินดีความยินดีชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยมสิ้นไปแห่งตัณหาบัณฑิตกล่าวว่าสุดยอดเพราะเหตุไรปัญหาเหล่านี้ไม่มีเทวดาองค์ไหนในหมื่นจักรวาลวินิจฉัยได้เป็นข้อกังขาอยู่นานถึง ๑๒ ปีเทพสันนิบาตจึงพากันเข้าไปหาท้าวสักกเทวราชแม้พระองค์ก็ไม่อาจวินิจฉัยปัญหาเหล่านี้ได้จึงพาเอาเหล่าเทพดาไปเข้าเฝ้าพระ

^{๑๗} พระมหาศรีสุพรรณ อดตทีโป (ค่านนท์), “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาพที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

^{๑๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *พระมงคลวิเสศกถาและพระธรรมเทศนาในการพระราชกุศล*, หน้า ๗๘๓.

พุทธองค์ที่วัดพระเชตุพนแล้วได้รับฟังพุทธโฆวาทรัสแก่ปัญหาเหล่านี้ว่าบรรดาทานทุกชนิดธรรมทาน เป็นเยี่ยมบรรดาสทุกชนิดรสแห่งพระธรรมเป็นยอดบรรดาความยินดีทุกชนิดความยินดีในธรรมะ ประเสริฐส่วนความสิ้นไปแห่งตัณหาประเสริฐที่สุดเพราะทำให้สัตว์บรรลुพระอรหันต์แล้วตรัสสรุปไว้ว่าการให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวงรสแห่งธรรมะชนะรสทั้งปวงความยินดีในธรรมะย่อมชนะความยินดี ทั้งปวงความสิ้นไปแห่งตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวงดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ”^{๑๙} การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง”

กล่าวโดยสรุป ธรรมทานที่ชื่อว่าชนะทานทั้งปวงเพราะบุคคลถึงจะถวายไตรจีวรเช่นกับ ใบตองอ่อนแต่พระพุทธเจ้าพระเจ้าปัจเจกพุทธเจ้าและพระชีนาสพทั้งหลายผู้หนึ่งติดๆกันในจักรวาลจนถึง พรหมโลกยังไม่ถึงเสี้ยวแห่งการอนุโมทนาที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงตรัสแสดงด้วยพระคาถา ๔ บาท การแสดงธรรมก็ดีการกล่าวสอนธรรมก็ดีการสดับธรรมก็มีคุณยิ่งใหญ่ด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง ธรรมทานที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นทรงแสดงแล้วแม้เพียงการอนุโมทนาด้วยพระคาถา ๔ บาทเป็นสิ่งประเสริฐ ที่สุดกว่าทานที่ทายกบรรจुบาตรให้เต็มด้วยบิณฑบาตอันประณีตแล้วถวายแก่พระชีนาสพทั้งหลาย กว่าเภสัชทานที่ทายกบรรจुบาตรให้เต็มด้วยเนยใสและน้ำมันเป็นต้นแล้วถวายบ้างกว่าเสนาสนทานที่ ทายกให้สร้างวิหารเช่นกับมหาวิหารและปราสาทเช่นกับโบลปราสาทตั้งหลายแสนแล้วถวายบ้างกว่า การบริจาคที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นต้นสร้างวิหารถวายบ้างเพราะเหตุไรเพราะว่าชนทั้งหลายเมื่อจะ ทำบุญเห็นปานนั้นก็ได้อาศัยการฟังธรรมแล้วเท่านั้นจึงทำได้ถ้าไม่ได้ฟังธรรมไซ้รักก็ไม่ฟังถวายแม้เพียง ข้าวยาคุกระบายหนึ่งบ้างภัตประมาณทัพพีหนึ่งบ้างเพราะเหตุนี้ธรรมทานนั้นแหละจึงประเสริฐที่สุด กว่าทานทุกชนิด

ตัวอย่างต่อมา เรื่องโคนันทิวีสาล ความว่า พระศาสดาทรงติเตียนพวกภิกษุผู้พคคีผู้พูด คำหยาบคายแล้ว ได้ตรัสเล่านิทานชาดก^{๒๐} ว่า ในอดีตกาล ณ เมืองตักกศิลา แคว้นคันธาระ พระ โพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคหนุ่มพราหมณ์คนหนึ่งได้พระโพธิสัตว์นั้นจากสำนักของนายภูกผู้ให้ ทักขินาแล้ว ตั้งชื่อนั้นทิวีสาลรักใคร่เหมือนบุตร บำรุงเลี้ยงดูให้ข้าวยาคุและภัต เป็นต้น พระ โพธิสัตว์เจริญวัยแล้ว คิดว่าพราหมณ์นี้ปรนนิบัติเราได้โดยยาก ไม่มีใครอื่นในชมพูทวีปได้รับการดูแล อย่างนี้ จึงอยากให้ค่าเลี้ยงดูแก่พราหมณ์วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์กล่าวกับพราหมณ์ว่า ท่านจงไปหาโควิ นทก เศรษฐี บอกเขาว่า โคพลีพัทของเราลากเกวียนร้อยเล่มซึ่งผูกติดกันให้เคลื่อนไปได้ ท่านจงทำ เดิมพันด้วยทรัพย์พันกหาปณะ พราหมณ์นั้นจึงไปยังสำนักของเศรษฐี สนทนากันด้วยเรื่องโคที่มี เรี่ยวแรงที่สุดในเมืองนี้ เศรษฐีอ้างว่าเป็นของตนใครอื่นยอมไม่มี พราหมณ์กล่าวว่า โคของเราตัวหนึ่ง สามารถลากเกวียนร้อยเล่มผูกติดกันให้เคลื่อนไปได้ เศรษฐีไม่เชื่อ ทั้งสองจึงทำเดิมพันกันด้วยทรัพย์ พันกหาปณะ พราหมณ์นำทราย กรวด และหิน บรรทุกลงเกวียนจนเต็มทั้งร้อยเล่มแล้วจอดไว้

^{๑๙} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๘/๓๗-๔๑.

^{๒๐} ชุ.ชา.อ. (ไทย) ๕๕/๓๐๘-๓๑๑.

ตามลำดับ ผูกเกวียนทุกเล่มเข้าด้วยกันด้วยเชือกสำหรับผูกเพลแล้ว ให้โคนันทิวีสาลอบน้ำเจิมด้วยของหอมประดับพวงมาลัยที่คอแล้วเทียมโคนันเฉพาะที่ทูปเล่มแรก ตนเองนั่งที่ทูปเกวียน เจ็อปลุกขึ้นแล้วกล่าวว่า “เจ้าโคโงง จงลากไป เจ้าโคโงง จงนำไป” พระโพธิสัตว์คิดว่า พราหมณ์นี้ร้องเรียกเราผู้ไม่โงง ว่าโงง จึงได้ยืนนิ่งอยู่เหมือนเสาหินโคนัน เศรษฐีจึงให้พราหมณ์นำทรัพย์พันกหาปณะมาพราหมณ์แพ้นั้น จึงปลดโคแล้วกลับไปนอนที่เรือนด้วยความเสียใจ โคนันทิวีสาลเที่ยวไปแล้วกลับมาเห็นพราหมณ์นอนเสียใจอยู่ จึงเข้าไปถามว่าพราหมณ์ท่านนอนหลับหรือ พราหมณ์กล่าวว่าเราแพ้นั้นเช่นนี้จะหลับอย่างไรได้ โคนันถามว่า ท่านพราหมณ์ ฉันทอยู่ในเรือนของท่านตลอดมา เคยทำความเสียหาย เคยเหยียบใครๆ หรือเคยถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะในที่อื่นไม่ควรหรือ พราหมณ์กล่าวว่า ไม่มีดอกพอ ลำดับนั้นโคนันทิวีสาลกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงเรียกฉันว่าโคโงง นั้นต้องโทษตัวท่านเองท่านจงไปทำเต็มพันด้วยทรัพย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะกับเศรษฐีนั้นใหม่ ขออย่าได้ยอว่าเรียกฉันผู้ไม่โงง ว่าโคโงง พราหมณ์ได้ทำตามทีโคหนุ่มบอกลำดับนั้น พราหมณ์นั่งบนทูปเกวียนลูบหลังโคนันทิวีสาลพลางกล่าวว่า โคผู้เจริญพ่องงไป โคผู้เจริญ พ่องงลากไป พระโพธิสัตว์ลากเกวียนร้อยเล่มที่ผูกติดกันด้วยกำลังเพียงครั้งเดียว เกวียนเล่มที่ตั้งอยู่ข้างหลังสุดเคลื่อนไปตั้งอยู่ในที่ของเกวียนเล่มซึ่งตั้งอยู่ข้างหน้า โควินทกเศรษฐีแพ้นั้นได้ให้ทรัพย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะแก่พราหมณ์ แม้คนอื่น ๆ ก็ได้ให้ทรัพย์เป็นอันมากแก่พระโพธิสัตว์พราหมณ์อาศัยพระโพธิสัตว์จึงได้ทรัพย์ทั้งหมด ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในเวลาไหนๆ เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนันทิวีสาลจึงลากสัมภาระอันหนักไปได้ ทั้งยังทำให้พราหมณ์ได้ทรัพย์อีกด้วย ส่วนตนเองก็ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือนั้น”^{๒๑}

๓.๒.๒ การกล่าววิยวาทของพระสาวก-สาวิกา

ตัวอย่างที่ ๑ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

พระสารีบุตรเถระผู้เป็นพระธรรมเสนาบดีแห่งกองทัพธรรมเมื่อจะทำประโยชน์แก่หมู่สัตว์ จึงประกาศข้อปฏิบัติของตนแก่เพื่อนพรหมจรรย์ด้วยคาถา ๓๐ คาถาซึ่งคาถาข้างต้นนี้พระเถระใช้กล่าวสอนพราหมณ์คนหนึ่งชื่อราธะเป็นพราหมณ์ที่ยากจนเข็ญใจมาขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสให้ประชุมสงฆ์ถามหมู่ภิกษุสงฆ์ว่าใครระลึกถึงคุณของพราหมณ์คนนี้ได้บ้างพระสารีบุตรเถระจึงกราบทูลถึงอุปการะที่ราธะพราหมณ์เคยถวายบิณฑบาตทัฬหีหนึ่งแก่ตนให้ทรงทราบพระพุทธองค์ จึงมอบให้พระเถระเป็นผู้บวชให้ราธะพราหมณ์นั้นเมื่อบวชแล้วได้พาจาริกไปตามชนบทพร้อมทั้งพราธะสอนพระราธะอยู่เนืองๆถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำและได้ให้ข้อคิดแก่พระราธะด้วย คำวิยวาทข้างต้นนั้นพระราธะเป็นผู้ว่าง่ายรับฟังคำสั่งสอนโดยเคารพปฏิบัติตามคำพราธะสอนอยู่เนืองๆไม่

^{๒๑} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

นานนักก็ได้บรรลุประอรหันต์^{๒๒} ดังเถรภาษิตที่กล่าวว่า “บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาจักชื้อโทษมักพูดปดมาได้เหมือนผู้ชื้อบอกขุมทรัพย์และพึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้นเพราะเมื่อคบคนเช่นนั้นย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม”^{๒๓}

ตัวอย่างที่ ๒ การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน

พระรัฐบาลเถระผู้ได้รับเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธาท่านเกิดในตระกูลรัฐบาลเศรษฐีที่สามารถรวบรวมรัฐที่แตกแยกกันได้ในโลกโลกิยภูมิในกรุงรัฐเมื่อเจริญวัยแล้วอยู่ครองเรือนเป็นผู้มีบิรวารจำนวนมากมียศใหญ่ครั้นได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้ามีศรัทธาประสงค์จะออกบวชแต่บิดามารดาไม่อนุญาตจึงอดอาหารถึง ๗ วันบิดามารดาเห็นว่าถ้าไม่อนุญาตให้บวชท่านก็จักตายแต่เมื่อบวชแล้วเกิดเบื่อหน่ายในการประพฤติพรหมจรรย์ก็จักกลับมาอยู่บ้านจึงอนุญาตให้บวชเพื่อรักษาชีวิตของท่านไว้ครั้นได้บวชแล้วพระเถระมุ่งทำกรรมฐานโดยโยนิโสมนสิการเจริญวิปัสสนาอยู่ก็ได้บรรลุประอรหันต์วันหนึ่งพระเถระนั่งอยู่บนแผ่นศิลาของพระเจ้าโกโรพยะในมิกขาชินอุทยานถูกพระราชาตรัสถามถึงสาเหตุของการออกบวชจึงได้กล่าวอัมมุตเทศ ๔ ประการถวายว่า โลกอันขรณำเข้าไปไม่ยั่งยืน โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน โลกไม่ใช่ของตนจำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอ้อมเป็นทาสของตนหา แล้วจึงกล่าวอธิบายเสริมอีกว่าพระราชาที่ดีบุคคลเหล่านี้จำนวนมากก็ดียังไม่ปราศจากตนหาห้อมหนึ่มพันความตายในเมื่อความปรารถนายังไม่ทันได้เต็มอ้อมก็พากันละทิ้งร่างกายไปเสียก่อนเพราะความอ้อมด้วยกามทั้งหลายไม่มีในโลก^{๒๔} ดังคำเถรภาษิตที่กล่าวว่า “ เพราะความอ้อมด้วยกามทั้งหลายไม่มีในโลก”^{๒๕}

ปิยวาจานี้ชี้ให้เห็นถึงต้นหาคือความทะยานอยากของมนุษย์ในโลกไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งเป็นข้อคิดสะกิดใจให้แก่ผู้ที่มีอำนาจฝึกฝึในความเป็นใหญ่เพื่อตนโดยไม่คำนึงถึงวิธีการที่จะทำให้ได้มาหรือผู้ที่มีอำนาจอยู่แล้วแต่ยังมีความทะยานอยากในเรื่องอื่นๆต่อไปเรื่อยๆไม่สิ้นสุด

ตัวอย่างที่ ๓ การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน

พระภัททาภุณทลเสสาเถรีผู้ได้รับเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้รู้แจ้งได้เรีวนางเกิดในตระกูลเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ก่อนบรรพชาอุปสมบทได้ขอร้องให้บิดาได้โจรสที่ทางการคุมตัวไปประหารชีวิตมาเป็นสามปีเพียงแค่เกิดจิตปฏิพัทธ์ชั่วขณะต่อมาวันหนึ่งโจรเกิดโลภคิดอยากได้เครื่องประดับที่มีค่าของนางออกอุบายว่าตนรอดชีวิตมาได้เพราะบวงสรวงเทวดาไว้ต้องการไปทำพิธีกรรมแก่เทวดาให้นางตกแต่งร่างกายประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ที่มีค่ามากไปบวงสรวงเทวดาด้วยกันสองคนที่ภูเขาสาดสำหรับทั้งโจรเมื่อไปถึงเขาสาดโจรบอกความประสงค์ว่าตนหลอกลวงนางมาเพื่อฆ่า

^{๒๒} ชุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๙๙๓/๔๓๕.

^{๒๓} ชุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๙๙๓/๓๙๖, ชุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๙๙๓/๕๐๒.

^{๒๔} ชุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๗๗๘/๓๒๕.

^{๒๕} ชุ.เถร. (บาลี) ๒๖/๗๗๘/๓๗๕, ชุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๗๗๘/๔๖๙.

ซึ่งทรัพย์สินแม้ว่าจะอ่อนวอนขอร้องประการใดๆก็ไร้ผลจึงนึกคิดว่าปัญญาไม่ได้มีไว้เพื่อแก่งกินแต่มีไว้เพื่อพิจารณาได้ใช้ไหวพริบปฏิภาณด้วยการขอกอดสามีผู้เป็นที่รักยิ่งเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะตายจากกันในขณะที่โจรเปลอนางจึงผลักโจรนั้นลงเหวเทวดาสังสถิตอยู่หุบเขานั้นเห็นเหตุการณ์ที่นางรอดตายหวุดหวิดเพราะมีไหวพริบปฏิภาณจึงกล่าวสรรเสริญว่ามีใช้แต่บุรุษจะเป็นบัณฑิตได้ในที่ทุกสถานแม้สตรีมีปัญญาเห็นประจักษ์มีไหวพริบปฏิภาณก็เป็นบัณฑิตได้เช่นกันพระเถรีนั้นเมื่อจะสรรเสริญคุณของปัญญาที่ทำให้รอดชีวิตจากมือโจรมาได้จึงกล่าวว่าผู้ที่รู้แก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้ฉับพลันย่อมหลุดพ้นจากการบีบคั้นของศัตรูเหมือนข้าพเจ้าหลุดพ้นจากสัตตุกโจรได้ ฉะนั้น ดังเถระภาษิตที่กล่าวไว้ว่า “ผู้ที่รู้แก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้ฉับพลันย่อมหลุดพ้นจากการบีบคั้นของศัตรูเหมือนข้าพเจ้าหลุดพ้นจากสัตตุกโจรในครั้งนั้น”^{๒๖}

ปียวาจานี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัญญาที่เรียกว่าไหวพริบปฏิภาณซึ่งสามารถพิจารณารู้เท่าทันเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้อย่างฉับพลันทำให้สถานการณ์เลวร้ายกลับกลายเป็นดีนำพาชีวิตรอดพ้นจากอันตรายในสถานการณ์คับขันได้ทันทั่วทั้งที่

ตัวอย่างที่ ๔ การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน

พระปุลณณาเถรีเมื่อครั้งเป็นฆราวาสเป็นนางกมุทาทาสีมีหน้าที่ตักน้ำในเรือนของท่านอนาถบิดนชิกเศรษฐีได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุโสตาบันเข้าตวันหนึ่งในฤดูหนาวไปตักน้ำที่ท่าน้ำเห็นพราหมณ์คนหนึ่งกำลังอาบน้ำด้วยประสงค์จะชำระบาปเพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ผ้าเปียกผมเปียกมีตัวสั่นเทาจึงกล่าวคัดค้านด้วยแสดงเหตุผลให้พราหมณ์ฟังว่าถ้าเช่นนั้นเหล่าสัตว์ที่หากินอยู่ในน้ำเช่นกบเต่าจระเข้เป็นต้นก็จักพากันไปสวรรค์แน่คนฆ่าแพะสุกรปลาล่าเนื้อโจรเพชรฆาตและคนที่ทำบาปกรรมอื่นๆแม้ทั้งหมดก็จะหลุดพ้นจากบาปกรรมได้เพราะอาบน้ำถ้าการอาบน้ำทำให้หลุดพ้นจากบาปกรรมได้จริงน้ำนั้นก็จะเป็นน้ำบุญของท่านไปด้วยเช่นกันแล้วกล่าวห้ามพราหมณ์ไม่ให้ทำบาปกรรมอันเป็นสาเหตุให้ตนเป็นทุกข์เพราะการอาบน้ำในฤดูหนาวเช่นนั้นอีกว่าถ้าท่านกลัวทุกข์ถ้าทุกข์ไม่น่ารักสำหรับท่านท่านก็อย่าทำบาปกรรมทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้งหากว่าท่านจักกระทำหรือกำลังกระทำบาปกรรมท่านแม้จะเหาะหนีไปก็ไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลยพราหมณ์ได้ตรองตามเหตุผลที่นางปุลณณาแสดงก็เข้าใจและยอมรับจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะสมาทานศีลแล้วฟังธรรมภาขอบรรพชาอุปสมบทมีศรัทธาความพากเพียรพยายามในสมณธรรมอยู่ไม่นานนักก็ได้บรรลुพระอรหันต์ดังเถระภาษิตที่กล่าวไว้ว่า “ถ้าท่านกลัวทุกข์ถ้าทุกข์ไม่น่ารักสำหรับท่านท่านก็อย่าได้ก่อกรรมชั่วทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ”^{๒๗}

^{๒๖} ชุ.อป.(ไทย) ๓๓/๓๕/๔๖๐.

^{๒๗} ชุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๒๔๖-๒๔๗/๕๕๕.

ปียวajanี้ แสดงถึงมัจฉาทิฏฐิความ เชื่อผิดๆที่นับถือสืบต่อกันมาโดยไม่ได้พิจารณาถึง เหตุผลที่สมควรแก่เหตุจึงปฏิบัติผิดสืบต่อๆ กันมาดั่งนั้นพระพุทธเจ้าจึงเน้นย้ำเรื่องความเชื่อที่ ประกอบด้วยปัญญาและแสดงหลักกาลามสูตร ๑๐ ประการมืออย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา เป็นต้นเพื่อไม่ให้หลงมงายหรือหลงปฏิบัติผิดในความเชื่อที่ผิดๆ ไร้เหตุผลรองรับซึ่งถือสืบๆกันมา หลายชั่วอายุคน

๓.๒.๓ การกล่าวปียวajanของอุบาสก-อุบาสิกา

ตัวอย่างที่ ๑ การสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน

มารดาของพระกัสสปเถระผู้อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถีได้เลี้ยงดู กัสสปมาณพจนเติบโตใหญ่วัน หนึ่งกัสสปมาณพไปยังวัดพระเชตะวันฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าได้บรรลุโสดาบันเมื่อกลับถึง บ้านจึงขออนุญาตมารดาออกบวชได้บรรพชาอุปสมบทแล้วในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาออก พรรษาจะเสด็จจาริกไปในชนบทประสงค์จะตามเสด็จไปกับพระพุทธเจ้าจึงไปอำลามารดามารดาของ พระกัสสปเถระผู้ปรารถนาความปลอดภัยไร้โรคภัยไข้เจ็บแก่บุตรสุดที่รักจึงได้กล่าวสอนบุตรของตนว่า ลูกเอ๋ยในทิศใดๆอาหารหาง่ายไร้โรคและปราศจากภัยจงไปในทิศนั้นๆ เกิดขอเจ้าอย่าได้ประสบความสำเร็จ เศร้าโศกเลยพระเถระฟังโอวาทของมารดาแล้วเกิดความอุทสาหะว่ามารดาของเรามุ่งหวังให้เราไปสู่ที่ ปราศจากความเศร้าโศกเอาเถิดเราควรไปให้ถึงฐานะที่ปราศจากความเศร้าโศกโดยสิ้นเชิงดังนี้แล้วจึง พากเพียรเจริญวิปัสสนากรรมฐานไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหันต์ ดังภาษิตที่กล่าวว่า “ลูกเอ๋ยในทิศ ใดๆ อาหารหาง่ายไร้โรคและปราศจากภัยจงไปในทิศนั้นๆ เกิดขอเจ้าอย่าได้ประสบความสำเร็จ เศร้าโศกเลย”^{๒๘}

ปียวajanี้ชี้ให้เห็นถึงความรักที่มารดามีต่อลูกถึงแม้เป็นพระภิกษุแล้วก็ยังคงมีความห่วงใยไม่ จิตจางหวังให้ลูกมีความเป็นอยู่อย่างผาสุกไร้โรคภัยไข้เจ็บด้วยความรักอันบริสุทธิ์เช่นนี้จึงทำ ให้พระกัสสปเถระซึ่งใจน้อมนำเอาถ้อยคำที่มารดาสั่งสอนมาอบรมตนเป็นประดุจขอสับใจให้เกิด กำลังใจมุ่งมั่นทำสมณธรรมจนได้บรรลุพระอรหันต์เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศกโดยสิ้นเชิงในโลก

ตัวอย่างที่ ๒ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้อันพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายผู้ยินดียิ่งใน การถวายทานท่านเศรษฐีมีบุตรอยู่คนหนึ่งชื่อกาละซึ่งไม่ปรารถนาจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าไม่ฟังธรรม ทั้งไม่ชวนชวายุอุปฐากภิกษุสงฆ์แม้ท่านเศรษฐีจะห้ามไม่ให้ทำเช่นนั้นก็ตามเขาก็ไม่ได้ฟังคำท่าน เศรษฐีปรารถนาจะอนุเคราะห์บุตรผู้ตกอยู่ในปากทางแห่งนรกอเวจีเพราะความประมาทจึงได้ออก อุบายด้วยการจ้างให้ไปรักษาศีลอุโบสถฟังธรรมเป็นเวลา ๑ คินด้วยทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะเขาไป สมทานศีล ๘ แล้วก็หลีกไปนอนอยู่ในที่แห่งหนึ่งพอรุ่งเช้าก็กลับบ้านรับเงินจากท่านเศรษฐีเมื่ออุบาย

^{๒๘} ชุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๘๒/๓๓๓.

ครั้งแรกไม่ประสบผลสำเร็จท่านเศรษฐีจึงเพิ่มกหาปณะเป็น ๑,๐๐๐ แล้วกล่าวถ้อยคำอ่อนหวานกับ บุตรชายอย่างมีข้อแม้ว่าลูกพ่อพ่อจักให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะแก่เจ้าแต่เจ้าต้องไปยืนอยู่ข้างหน้า พระศาสดาแล้วเรียนเอาธรรมเพียงบทเดียวเท่านั้นกลับมาขณะนายกาละเห็นว่าพ่อจักให้กหาปณะตั้ง หนึ่งในพันเพื่อแลกกับธรรมเพียงบทเดียวก็คิดว่าไม่ใช่เรื่องยากสำหรับตนจึงไปฟังธรรมยืนอยู่ข้างหน้า พระพุทธเจ้าพยายามจดจำบทธรรมเท่าไรก็จดจำไม่ได้เพราะพุทธานุภาพบันดาลให้กำหนดไม่ได้ นั่นเองเขาตั้งใจกำหนดธรรมบทอื่นๆไปเรื่อยๆก็ไม่อาจจำได้สักบทในที่สุดด้วยความตั้งใจใส่ใจจดจำบท ธรรมโดยความเคารพนั้นเขาก็ได้บรรลุโสดาบันวันรุ่งขึ้นจึงนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ไปรับภัตตาหารที่บ้านของตนในขณะที่พระพุทธเจ้าเหล่าพระสาวกทำภารกิจเสร็จแล้วและนายกาละก็ บริโภคภัตเสร็จแล้วอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงสั่งให้คนนำหอกหาปณะ ๑,๐๐๐ มาให้นายกาละเขาเห็น หอกหาปณะนั้นซึ่งวางอยู่ข้างหน้าของพระพุทธเจ้าก็รู้สึกอายแม้บิดาบอกให้รับไว้เขาก็ไม่รับ พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีถึงเหตุที่บุตรของท่านได้บรรลุโสดาบันซึ่งเป็นคุณชาติที่ ประเสริฐกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิกว่าสมบัติในเทวโลกและพรหมโลกแล้วจึงตรัสสรุปเป็น คาถาประพันธ์ไว้ว่า โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในแผ่นดินกว่าการไปสู่สวรรค์และ กว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง ดังภาษิตที่ว่า

“ลูกพ่อพ่อจักให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะแก่เจ้าแต่เจ้าต้องไปยืนอยู่ข้างหน้าพระศาสดาแล้วเรียนเอา ธรรมเพียงบทเดียวเท่านั้นกลับมา” ^{๒๙}

ตัวอย่างที่ ๓ การสงเคราะห์ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

นางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้อันพระพุทธรเจ้าทรงยกย่องว่าเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายผู้ยินดียัง ในการถวายทานนางได้สละทรัพย์ในพระพุทธรศาสนาทั้งหมด ๒๗โกฏิโดยการซื้อพื้นที่สร้างวิหาร ๙ โกฏิใช้ในการก่อสร้างวิหาร ๙ โกฏิและใช้ในการฉลองวิหารอีก ๙ โกฏินางได้สร้างปราสาทหลังใหญ่ สมควรเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและเป็นที่อยู่ของภิกษุสงฆ์มีห้องทั้งหมด ๑,๐๐๐ ห้องคือชั้นล่าง ๕๐๐ ห้องชั้นบนอีก ๕๐๐ ห้องซึ่งวิจิตรด้วยจิตรกรรมมีลายดอกไม้และลายเถาไม้เป็นต้นประดับ ตกแต่งไว้อย่างงดงามและสร้างปราสาทห้องรโหฐาน ๑,๐๐๐ ปราสาทเป็นบริวารของปราสาทหลัง ใหญ่ นั้นพร้อมทั้งสร้างกุฏิมณฑปและที่จงกรมเป็นต้นใช้เวลาถึง ๙ เดือนจึงสร้างวิหารเสร็จเมื่อวิหาร สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้จัดงานฉลองอย่างยิ่งใหญ่นางวิสาขามหาอุบาสิกาพร้อมด้วยเพื่อนหญิง ๕๐๐ คนขึ้นไปชมความวิจิตรอลังการของปราสาทนั้นเมื่อแลเห็นปราสาทอันตระการตาทำให้นางวิสาขามหาอุบาสิกาปลื้มใจ เป็นที่สุดจึงกล่าวกับพวกเพื่อนหญิงว่าเมื่อฉันสร้างปราสาทหลังงามถึงเพียงนี้ขอเธอทั้งหลายจงร่วม อนุโมทนาบุญที่ฉันชวนชวนทำแล้วฉันขอให้ส่วนบุญแก่พวกเธอเพื่อนหญิงทั้งหมดของนางต่างก็มี ใจเลื่อมใสศรัทธากล่าวอนุโมทนาว่าอโหสาธุ อโหสาธุติจจริง ๆ หนอ ติจจริง ๆ หนอ ในบรรดาเพื่อนหญิง เหล่านั้นเพื่อนอุบาสิกาคนหนึ่งได้ใส่ใจถึงการแผ่ส่วนบุญให้ตนนั้นเป็นพิเศษต่อมาไม่นานนางเสียชีวิต

^{๒๙} ชุ.เถร.อ. (บาลี) ๑/๘๒/๒๗๖.

ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ด้วยอานุภาพแห่งการอนุโมทนาบุญด้วยจิตที่บริสุทธิ์ของนางนั้นได้ปรากฏวิมานหลังใหญ่ประดับประดาด้วยห้องโถงล่องลอยอยู่ในอากาศวันหนึ่งพระอนุรุทธเถระเที่ยวจาริกไปในเทวโลกได้เห็นนางเทพธิดาผู้มีเทवासสมบัติอันโอฬารจึงถามถึงบุญที่นางได้ทำไว้ในมนุษยโลก นางเทพธิดาก็ได้บอกแจ้งความนั้นแก่พระเถระและเมื่อจะขอให้พระเถระช่วยชักชวนแนะนำมนุษย์คนอื่นๆ ให้ยินดีในการถวายทานฟังธรรมจึงกล่าวว่าขอพระคุณเจ้าโปรดชักชวนแม่คนอื่นๆ ท่านทั้งหลายจงเต็มใจถวายทานแต่สงฆ์เถิดและจงมีใจเลื่อมใสฟังธรรมการได้เกิดเป็นมนุษย์ที่ได้แสนยากพวกท่านก็ได้แล้วเมื่อหวนระลึกถึงบุญเช่นนี้ได้เกิดความรู้พึงกำจัดมลทินคือความตระหนี่พร้อมทั้งมูลรากไม่ถูกเขาตีเตียนย้อมเข้าถึงสักคสถานแดนสวรรค์

ปิยวาจา นี้ ชี้ให้ตระหนักถึงการได้เกิดมาเป็นมนุษย์เป็นของได้ยากและทุกคนก็ได้แล้วแต่สิ่งสำคัญที่ควรทำในขณะที่เป็นมนุษย์ก็คือชวนชวายเป็นการทำบุญถวายทานรักษาศีลเจริญภาวนาและฟังธรรมบ่อยๆ อันจะเป็นเหตุให้ได้รับความสุขในสวรรค์สมบัติเป็นต้นและรอดพ้นจากทุกติภูมิทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่งชี้ให้ตระหนักถึงปัตตานุโมทนาแม้คือบุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญแม้การที่บุคคลไม่ได้ทำบุญเองแต่ร่วมอนุโมทนาในส่วนบุญที่ผู้อื่นทำด้วยจิตใจที่เลื่อมใสบริสุทธิ์ย่อมได้อานิสงส์มหาศาลดุจเพื่อนหญิงของนางวิสาขาที่ได้เทवासสมบัติอันโอฬารฉะนั้นดังภาษิตที่กล่าวว่า “การได้เกิดเป็นมนุษย์ที่ได้แสนยากพวกท่านก็ได้แล้ว”^{๓๐}

ปิยวาจาในกรณีศึกษาข้างต้นนี้ จะเห็นว่า การให้วัตถุสิ่งของย่อมสามารถยังประโยชน์แก่ผู้รับให้ได้รับความสะดวกสบายทางร่างกายและความเป็นอยู่ ช่วยบำบัดความทุกข์ทางกายได้เท่านั้น แต่ไม่สามารถกำจัดทุกข์ทางใจแก่ผู้รับได้ ฉะนั้น ธรรมทาน จึงเป็นปัญญาที่คอยประสานใจของมนุษย์เราให้พ้นไปจากความทุกข์ได้ เนื่องจากผู้ฟังพระธรรมเทศนาอาจจะเสียสละกิเลสกระทั่งบรรลุมรรคเป็นพระโสดาบันบุคคลได้ แต่การให้ทานให้มากเท่าใดก็ยังถึงความเป็นพระโสดาบันหาได้ไม่ หากไม่สละกิเลสในใจของตน พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องธรรมทานว่าเป็นเลิศ แม้พระสาวกทั้งหลายก็ได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์บ้าง จากพระสาวกด้วยกันบ้าง จึงสามารถเข้าถึงฝั่งแห่งพระนิพพานได้ กล่าวให้สั้นเข้า อามิสทานให้แล้วได้ความสุขในการดำเนินชีวิตประจำวันและในชาติหน้า แต่ธรรมทานให้เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดา สกทาคามี อนาคามีและพระอรหันต์ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ การให้ธรรมะเป็นทาน จึงเป็นยอดแห่งการให้กว่าสิ่งทั้งปวง

^{๓๐} ชุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๗๔๗/๘๗.

๓.๓ อตถจริยา

อตถจริยา คือ ความประพฤติประโยชน์ คือรู้ว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ เป็นประโยชน์ ไม่เป็นโทษ ก็ทำสิ่งนั้นด้วยจิตใจที่มุ่งประโยชน์ ไม่ริษยาว่าใครจะได้ดีไปเสีย ทุกๆ คนย่อมต้องการประโยชน์ เมื่อช่วยกันเกื้อกูลส่งเสริมประโยชน์สุขของกันและกันในทุกๆ ทางที่รู้และที่สามารถจะทำได้ แม้เพียงมุทิตาจิตในประโยชน์ของผู้อื่น ไม่คิดริษยาตัดรอน ก็ชื่อว่าประพฤติเป็นประโยชน์ได้^{๓๑}

๓.๓.๑ พระพุทธรองค์ทรงสงเคราะห์ในฐานะโลกัตถจริยา

พระพุทธรองค์ ทรงแสดงธรรม ทรงชี้แจงแสดงความ ทรงแนะนำสั่งสอน ทรงชี้ให้เห็น และทรงเสนอแนะแนวทางด้วยปิยวาจา จนเป็นผลสำเร็จแก่ผู้ฟัง ดังที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสว่า พระองค์เป็นผู้ชี้บอกทาง ดังที่คณโกมคัลลลานพราหมณ์ กล่าวสรรเสริญพระพุทธรองค์ ว่า

ท่านพระโคตม พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตม
พระภาสิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรม
แจ่มแจ้งโดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคฺลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทางหรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจะเห็นรูปได้
ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์
ว่าเป็นสรณะขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต^{๓๒}

ปิยวาจาที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสแก่พราหมณ์นี้ ทำให้เขาได้รับอานิสงส์คือความเข้าใจในหลักการปฏิบัติตนแห่งความเป็นอุบาสกและเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ปิยวาจาในลักษณะนี้ จัดเป็นโลกัตถจริยาคือบำเพ็ญประโยชน์ต่อชาวโลกของพระพุทธรเจ้า

๓.๓.๒ พระพุทธรองค์ทรงสงเคราะห์ในฐานะญาติตถจริยา

หลังจากที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงทบทวนธรรมที่ได้ตรัสรู้กระทั่งทรงแน่พระทัยว่าธรรมนั้น เป็นสัจจธรรมที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยรู้เห็นมาก่อน จึงทรงตัดสินพระทัยในการที่จะประกาศพระสัทธรรมให้ปรากฏ เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก โดยในระยะเวลา ๖ พรรษาแรกของการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธรองค์ยังไม่ได้ตรัสสอนพระอภิธรรมแก่ผู้ใด เพราะเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรมล้วนๆ ยากแก่การที่จะอธิบายให้เข้าใจได้โดยง่าย บุคคลที่จะรับอรรถรสของพระอภิธรรมได้นั้น ต้องเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยศรัทธาอันมั่นคง และได้เคยสั่งสมบารมีอันเกี่ยวกับปัญญาในเรื่องนี้มาบ้างแล้วแต่กาลก่อน แต่ในช่วงต้นของการประกาศพระพุทธศาสนานั้น

^{๓๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, พระมงคลวิเสสภิกขาและพระธรรมเทศนาในการพระราชกุศล, หน้า ๗๘๓.

^{๓๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๘/๘๔.

คนส่วนใหญ่ยังมีศรัทธาและมีความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาน้อย ยังไม่พร้อมที่จะรับคำสอนเกี่ยวกับปรมัตถธรรม ซึ่งเป็นธรรมอันลึกซึ้งได้ พระพุทธร่องค์จึงทรงยังไม่แสดงให้ทราบ เพราะหากทรงแสดงไปแล้ว ความสงสัยไม่เข้าใจหรือความไม่เชื่อย่อมนจะเกิดแก่มหาชนเหล่านั้น เมื่อมีความสงสัยไม่เข้าใจหรือไม่เชื่อแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้เกิดการดูหมิ่นดูแคลนต่อพระอภิธรรมได้ ซึ่งจะเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี^{๓๓}

เมื่อเวลาผ่านไปล่วงถึงพรรษาที่ ๗ พระพุทธร่องค์ จึงได้ทรงแสดงพระอภิธรรมเป็นครั้งแรก โดยเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทดแทนคุณของพระมารดาด้วยการแสดงพระอภิธรรมเทศนาโปรดพระพุทธร่องค์ ซึ่งสิ้นพระชนม์ไปตั้งแต่ประสูติพระองค์ได้ ๗ วัน^{๓๔} และได้อุบัติเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตมีพระนามว่า “สันดุสิตเทพบุตร” ในการแสดงธรรมครั้งนี้ ได้มีเทวดาและพรหมจากหมื่นจักรวาลจำนวนมากแสนโกฏิ มาร่วมฟังธรรมด้วย โดยมีสันดุสิตเทพบุตรเป็นประธาน ณ ที่นั้น พระพุทธร่องค์ทรงแสดงพระอภิธรรม แก่เหล่าเทวดาและพรหมด้วย วิตถารนัย คือ แสดงโดยละเอียดพิศดาร ตลอดพรรษากาล^{๓๕}

สำหรับการแสดงพระอภิธรรมในมนุษยโลกนั้น พระพุทธร่องค์ได้ทรงแสดงแก่พระสารีบุตรเถระเป็นองค์แรก คือ ในช่วงระหว่างที่ทรงแสดงธรรมอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น เมื่อถึงเวลาบิณฑบาต ก็จะทรงเนรมิตพุทธรูปขึ้นแสดงธรรมแทนพระพุทธร่องค์ แล้วพระองค์ก็เสด็จไปบิณฑบาตในหมู่ชนชาวอูตตรกุรุ เมื่อทรงรับบิณฑบาตเสร็จแล้ว ก็เสด็จไปยังป่าไม้จันทร ซึ่งอยู่ในแถบป่าหิมวันต์ใกล้กับสระอโนดาตเพื่อเสวยพระกระยาหาร โดยมีพระสารีบุตรเถระมาเฝ้าทุกวัน หลังจากเสวยแล้ว ก็ทรงสรุปเนื้อหาของพระอภิธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงแก่เหล่าเทวดาและพรหมให้พระสารีบุตรเถระฟังวันต่อวัน เสร็จแล้วพระองค์เสด็จกลับขึ้นสู่ดาวดึงส์เทวโลกเพื่อแสดงธรรมต่อไป ทรงปฏิบัติพุทธกิจเช่นนี้ทุกวันตลอด ๓ เดือน

พระพุทธร่องค์ ทรงนำพระอภิธรรมไปแสดงโปรดพุทธร่องค์บนสวรรค์นี้ จัดเป็นญาติตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อพระญาติ ก็คือ พระพุทธร่องค์ทรงให้การสงเคราะห์พระญาติที่เสด็จสวรรคตแล้ว แต่พระพุทธร่องค์ทรงมีพระมหากรุณายิ่งใหญ่ จึงได้ทรงโปรดแสดงธรรมที่เรียกว่า “อภิธรรม” คือ ธรรมอันยิ่งใหญ่ไม่ระคนด้วยสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา แต่เป็นการแสดงถึงสภาวะธรรมในแต่ละอย่าง คือ รูป จิต เจตสิกและนิพพาน

^{๓๓} วิชาญชัย สุวรรณ, สารานุกรมเกี่ยวกับพระอภิธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๓๔} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), ปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓-๑๖.

^{๓๕} วิชาญชัย สุวรรณ, สารานุกรมเกี่ยวกับพระอภิธรรม, หน้า ๑๘.

๓.๓.๓ พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์ในฐานะพุทธตถจริยา

การบำเพ็ญพุทธตถจริยา ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงธรรมจกกับปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ อันส่งผลดีให้โกณฑัญญะพราหมณ์ บรรลุพระโสดาบันบุคคล คือ ได้ดวงตาเห็นธรรม โดยพระพุทธองค์ทรงสอนให้เลิกละพฤติกรรมหรือข้อปฏิบัติ ๒ อย่าง ที่เคยปฏิบัติกันมาช้านานจนยึดถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาแล้ว พระองค์ทรงชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ การปฏิบัติเป็นกลางๆ ไม่ย่อหย่อนจนเกินไป และไม่ตึงจนเกินไป ดำเนินตามทางสายกลาง ที่เรียกว่า มรรคมืองค์ จากนั้นจึงตรัสอธิบาย^{๓๖} คือ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ เมื่อพระพุทธองค์แสดง พระธรรมจกกับปวัตตนสูตรจบลง ธรรมจกษุ คือ ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลีมลทินได้เกิดแก่ โกณฑัญญะดาบส หัวหน้าปัญจวัคคีย์ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดก็ย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา” พระพุทธองค์ทรงทราบว่า โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม เป็นโสดาบันบุคคล ในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงทรงเปล่งพุทธอุทานดำรัสว่า “โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ” ลำดับนั้น โกณฑัญญะเห็นซึ่งโลกุตตรธรรม แล้วหมดความสงสัยในพระรัตนตรัย ปราศจากความสงสัยในพระพุทธศาสนา จึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาต่อพระองค์ พระองค์ทรงประทานบรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

พระพุทธองค์ได้ตรัสปิยวาจาเพียงสั้นๆ ทำให้พราหมณ์ชื่อโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม และนำไปสู่การบรรพชาและอุปสมบทเป็นพระภิกษุในลักษณะเช่นนี้ ถือได้ว่าพระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญตถจริยาในฐานะพุทธตถจริยา คือ ทำตนให้สมกับเป็นพระพุทธเจ้าด้วยการแนะนำสั่งสอนให้เกิดพระสาวกช่วยประกาศพระพุทธศาสนาและขยายบุคลากรทางการสงฆ์เป็นจำนวนมากในเวลาต่อมา และเกิดความเจริญมั่นคงในพระสัทธรรมที่ทรงตรัสรู้และมีบุคคลประพฤติตามแล้วรู้แจ้งเห็นจริงได้

กล่าวโดยสรุป อตถจริยา เป็นการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นตามสมควรแก่ฐานะของตน ในสารนิพนธ์เล่มนี้ จึงได้ยกพระพุทธจริยาของพระพุทธองค์มาเป็นตัวอย่าง คือ ในแง่โลกัตถจริยา พระพุทธองค์ทรงให้การสงเคราะห์ต่อประชาชนที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอันมากจนถึง ๔๕ พรรษา เช่น ทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ทรงโปรดชฎิลสามพี่น้อง ทรงโปรดอุบาสุสสะและโกสิตตะกระทั่งได้นำพวกท่านเหล่านั้นมาสู่ความเป็นพระสาวกและได้บรรลุธรรมตามลำดับถึงความ เป็นพระอริยบุคคลหมดกิเลสอาสวะอย่างสิ้นเชิง ในแง่ของญาติตถจริยา พระพุทธองค์ทรงให้การสงเคราะห์ต่อเหล่าพระญาติ เช่น ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาในโลกมนุษย์ และพระพุทธานุชาสวรงค์ด้วยพระอภิธรรมซึ่งเป็นธรรมอันลึกซึ้ง และประการสุดท้าย ทรงให้การสงเคราะห์ต่อบุคคลอื่นในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้เกิดศานตทายาทหรือพระสงฆ์สาวกผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่ประชาชน

^{๓๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓/๒.

มาจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระสงฆ์ได้รับการถ่ายทอดเช่นนี้ จึงได้ประพฤติปฏิบัติตนตามรอยแห่งพระพุทธองค์ด้วยการสงเคราะห์ประชาชนบ้าง สงเคราะห์ต่อญาติพี่น้องหรือญาติธรรมบ้าง สงเคราะห์ในฐานะเป็นพระสงฆ์ที่พึ่งพาทางจิตใจแก่ประชาชนบ้าง เช่น ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิต สงเคราะห์ด้านการศึกษาแก่บุตรหลานของประชาชนที่ให้ความช่วยเหลือวัดนั้นๆ อัถลจรिया จึงเป็นการเกื้อกูลสงเคราะห์กันระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนดังกล่าวมา

๓.๔ สมานัตตตา

สมานัตตตา หมายถึง การเอาตัวเข้าสมาน คือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคลเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมในเวลานั้น การวางตนให้สมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคมและทำอย่างเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาคไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ^{๓๓๗} นอกจากนั้น คำว่า สมานัตตตา ได้แก่ความวางตนเสมอ คือ มีสมภาพในตนของตนเองและในผู้อื่นตามควรแก่ฐานะ ไม่แสดงตนขึ้นๆ ลงๆ หรือแสดงความกระด้างหมิ่นแคลน ความวางตนเสมอย่อมทำให้มีความภาคภูมิใจในตนเอง ทั้งความสุขภาพในผู้อื่น^{๓๓๘}

ตัวอย่างที่ ๑ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชก็เพื่อค้นหาทางพ้นทุกข์และเมื่อค้นพบได้แล้วเรียกว่า ตรัสรู้ จึงได้พระนามว่าสัมมาสัมพุทธะหรือสัมมาสัมพุทธโธ แปลความว่าเป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ต่อจากนั้น พระพุทธองค์จึงออกประกาศพระพุทธศาสนาถือเป็นกิจที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะต้องทำในชีวิตประจำวันหรือกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญแก่ชาวโลก เรียกว่า พุทธจริยาหรือพุทธกิจ^{๓๓๙} มีอยู่ ๕ ประการได้แก่

๑. ปุพฺพณฺเฑ ปิณฺฑปาตณฺจ ในเวลาเช้าทรงออกบิณฑบาตโปรดสัตว์
๒. สายณฺเฑ ฐมฺมเทสนํ ในเวลาเย็นทรงสนทนาธรรมกับประชาชน
๓. ปิโทเส ภิกฺขุ โอิวาทํ ในเวลาค่ำ (คืน) ประทานโอวาทแก่ภิกษุ
๔. อชฺฐมฺรตเต เทวปญฺหํ ในเวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา
๕. ปจฺจุเสว คเต กาลे ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ ในเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดู

^{๓๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๓๓๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **พระมงคลวิเสสภิกขาและพระธรรมเทศนาในการพระราชกุศล**, หน้า ๗๘๔.

^{๓๓๙} อภ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๕๖-๕๘.

เวไนยสัตว์เพื่อเสด็จไปโปรด^{๔๐}

พิจารณาจากพุทธกิจ ๕ ข้างบนนี้ จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนในเวลาเช้า เพื่อให้เขาได้ทำบุญตักบาตรแม้จะเป็นเพียงทานการให้ก็ตาม ในเวลาเย็นทรงสงเคราะห์ประชาชนด้วยธรรมทานคือการแสดงธรรมแก่พวกเขา เวลาค่ำทรงแสดงธรรมโปรดเหล่าพระภิกษุ เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาแก่เหล่าเทวดา และเวลาใกล้รุ่งทรงพิจารณาถึงบุคคลที่จะได้บรรลุธรรมและเสด็จไปโปรดตามสมควรแก่ฐานะของผู้นั้น ความเป็นสมานัตตาของพระพุทธองค์ในลักษณะนี้ เป็นพุทธจริยาวัตรที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ มิได้ขาดสาย มีความต่อเนื่อง จึงได้ชื่อว่า ทรงบำเพ็ญสมานัตตา คือ เสมอต้นเสมอปลายไม่ย่อหย่อน

ตัวอย่างที่ ๒ พระพุทธองค์ทรงเสมอต้นเสมอปลายด้านสังฆะวาจา

พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่พบพระพุทธเจ้าตั้งแต่ทรงออกผนวชใหม่ ๆ ยังมิได้บรรลุมรรคผล พร้อมทั้งทูลนิมนต์ให้พระพุทธองค์เสด็จออกมาเป็นฆราวาสจะทรงแบ่งดินแดนให้ปกครอง แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธความปรารถนาดีนั้นว่า “จะออกแสวงหาโมกขธรรมเพื่อป้องกันความแก่ ความเจ็บความตาย” แล้วพระพุทธองค์ก็เสด็จจากไป ซึ่งในครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารได้ทูลขอปฏิญญาไว้ว่า “ถ้าทรงรู้ธรรมวิเศษอันใดแล้วก็ขอให้เสด็จกลับมาโปรดบ้าง” ภายหลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม จนบรรลุมรรคผลแล้ว พร้อมทั้งมีพระประสงค์จะให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นคง จึงเสด็จแวดล้อมด้วยพระสาวก ๑,๐๐๐ รูป เข้าสู่อุทยานลัทธิวันสวนตาลหนุ่มใกล้พระนครราชคฤห์ทรงดำริว่า “จักเปลื้องปฏิญญา ที่ถวายไว้แก่พระเจ้าพิมพิสาร”^{๔๑}

เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงสดับว่า “พระสมณโคดม ศากยบุตรทรงผนวชจากศากยตระกูล เสด็จมาพระนครราชคฤห์โดยลำดับ ประทับอยู่ใต้ต้นไทร ชื่อสุประดิษฐ์เจดีย์ในสวนตาลหนุ่ม ในนครราชคฤห์” ก็แลพระกิตติศัพท์อันงามของพระโคดมพระองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระพุทธเจ้านั้น ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี ฯลฯ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสาร ทรงเสด็จแวดล้อมด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต เสด็จเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ส่วนพราหมณ์คหบดีชาวมคธ ๑๒ นหุต บางพวกถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วนั่ง บางพวกได้ทูลปราศรัยกับพระพุทธเจ้าแล้วนั่ง บางพวกประคองอัญชลีไปทางที่พระพุทธเจ้าประทับแล้วนั่ง บางพวกประกาศนามและโคตรของพระพุทธเจ้าแล้วนั่ง บางพวกนั่งนิ่ง พระพุทธองค์ต้องการแก้ข้อสงสัยของชนเหล่านั้น จึงตรัสว่า กัสสปะเราถามเนื้อความนี้กะท่าน ท่านละเพลิงที่บูชาเสียทำไมเล่า อุรุเวลกัสสปทูลตอบว่า “ยัญทั้งหลายกล่าวยกย่องรูปเสียงและรสที่น่า

^{๔๐} สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒๓.

^{๔๑} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๑๙.

ปรารถนา และสตรีทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้ารู้ว่านั่นเป็นมลทินในอุปัชฌาย์ทั้งหลายแล้ว เพราะเหตุนี้ จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวง ในการบูชา ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นทางอันสงบ ไม่มีอุปธิ ไม่มีกังวลไม่ติดอยู่ในกามภพ ไม่มีภาวะเป็นอย่างอื่น ไม่ใช่ธรรมที่ผู้อื่นแนะนำให้บรรลุ เพราะฉะนั้นจึงไม่ยินดีในการเช่นสรวงในการบูชา” ^{๔๒}

ต่อจากนั้น พระอรุณเวลก็สสประลุกจากอาสนะห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า ชบเศียรลงที่พระบาทของพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวก พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้าข้าพระพุทธเจ้าเป็นสาวก พระพุทธเจ้าข้า” แล้วจึงกราบทูลว่าครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของพราหมณ์คหบดีชาวอมครทั้ง ๑๒ นหุตนั้น ด้วยพระทัยของพระองค์แล้วทรงแสดงอนุพุทพิกถา คือทรงประกาศทานกถา สีสกถา สักคกถาโทษความต่ำทรามความเศร้าหมองของกามทั้งหลายและอานิสงสีในการออกจากกาม ^{๔๓} เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบว่า พวกเขามีจิตสงบ มีจิตอ่อนมีจิตปลอดจากนิวรณ์ มีจิตเบิกบาน มีจิตผ่องใสแล้ว จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากอริยสัจ ๔ ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่พระเจ้าพิมพิสารพร้อมบริวาร ๑๑ นหุตจุจ ผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็นอย่างดี ฉะนั้น และบริวารอีกส่วนหนึ่งแสดงตนเป็นอุบาสก

ตัวอย่างที่ ๓ พระพุทธองค์ทรงสงเคราะห์อย่างเป็นกันเองแม่หญิงเสียดสี

ใจความเรื่องนางปฎาจารย์เถรีโดยย่อว่า สืบเนื่องจากนางได้สูญเสียบุตรและสามีครอบครัวยุคในเวลาใกล้เคียงกัน จึงทำให้เสียดสีและได้หลงเข้าไปในพระเชตวันซึ่งขณะนั้นฝูงชนทั้งหลายก็ขับไล่ นางออกไปเสีย แต่พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกท่าน จงหลีกเลี่ยง อย่าห้ามเธอ ในเวลาที่นางมาใกล้จึงตรัสว่า "จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง" ด้วยพุทธานุภาพนั่นเอง ทำให้ได้สติกลับคืนมา กำหนดรู้ผ้านุ่งหลุดแล้วเกิดหิริโอตตปะขึ้นจึงนั่งกระโห่ได้มีบุรุษผู้หนึ่งโยนผ้าห่มไปให้นางนุ่ง แล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์แทบพระบาทกราบทูลว่า “ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึ่งแก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า เพราะว่า เหยี่ยวฉะยวบุตรคนหนึ่งของหม่อมฉัน คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีตายที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือชนทับ ถูกเผาบนเชิงตะกอนอันเดียวกัน” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “อย่าคิดเลยปฎาจารย์ เธอมาสู่สำนักของผู้สามารถจะเป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของเธอได้แล้วเหมือนอย่างว่า บัดนี้ บุตรคนหนึ่งของเธอถูกเหยี่ยวฉะยวไป คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป สามีตายแล้วที่ทางเปลี่ยว มารดา บิดาและพี่ชายถูกเรือชนทับ ฉันทไฉน น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องให้อยู่ในสงสารนี้ ในเวลาที่ปิยชนมีบุตรตายยิ่งมากกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ^{๔๔}” ^{๔๕} จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗/๕๑.

^{๔๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๘/๖๗.

^{๔๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๒๑๑.

แปลความว่า “น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ มีประมาณน้อย น้ำตาคนผู้อันทุกข์ถูกต้องแล้ว เสร้าโศกไม่ใช่ น้อย มากกว่าน้ำในมหาสมุทรนั้น เหตุไรเธอจึงประมาทอยู่เล่าแม่” ^{๔๕}

เมื่อนางปฎาจาราหายจากความโศกเศร้าลงไปได้บ้างแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ปฎา จารา ขึ้นชื่อว่าปิยชนมีบุตรเป็นต้น ไม่อาจเพื่อเป็นที่ด้านทาน เป็นที่พึ่ง หรือเป็นที่ป้องกันของผู้ไปสู่ ปรโลกได้ เพราะฉะนั้น บุตรเหล่านั้นถึงมีอยู่ ก็ชื่อว่ายอมไม่มีทีเดียว ส่วนบัณฑิตชำระศีลแล้ว ควร ชำระทางที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพานของตนเท่านั้น” ^{๔๖} ภายหลังจากฟังพระธรรมเทศนาจบลง นางปฎาจาราก็บรรลุผลเป็นพระโสดาบันทันที ถือเป็นเวไนยบุคคลประเภทอุคฆัตถิยญ ใน พระพุทธศาสนา จึงทูลขอบรรพชา กับพระพุทธเจ้า ทรงส่งไปอุปสมบทในสำนักภิกษุณี ชื่อว่า ปฎา จารา เพราะนางกลับความประพฤติดี

กล่าวโดยสรุป สังคหัตถุธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีคุณานุภาพทำให้ผู้ที่มิอยู่เป็นที่รัก เคารพนับถือบูชาของชุมชนที่สัมพันธ์กันอยู่ ชุมชนย่อมรักเคารพนับถือบูชาผู้มีธรรมเหล่านี้ว่าเป็นผู้ที่มี คุณ เพราะเป็นผู้ให้ความสุขความเจริญแก่เขา ไม่ใช่เป็นผู้เบียดเบียนความสุข ความเจริญของเขา จึง เรียกว่าสังคหัตถุธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ได้ ทางพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็น ปฏิบัติตามสมควรในบุคคลนั้นๆ ในทางที่ชอบธรรมและได้แสดงผลไว้ว่า ถ้าไม่มีสังคหัตถุธรรมเหล่านี้ บิดามารดาที่ไม่พึงได้ความนับถือบูชาเพราะเหตุที่มีบุตร บัณฑิตเล็งเห็นว่าธรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องยึด เหนี่ยวจิตใจได้จริงแท้ จึงปฏิบัติธรรมเหล่านี้ให้มาก และได้รับความสรรเสริญเคารพนับถือบูชา ด้วย ประการฉะนี้ ^{๔๗}

๓.๕ สรุป

สังคหัตถุธรรม ๔ ประการ คือ ทาน การให้แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ ให้วัตถุสิ่งของเป็น ทานและให้ธรรมะเป็นทาน อย่างแรกมีผลให้สังคมที่ได้รับการแบ่งปันลดความเห็นแก่ตัวลงได้และ แบ่งปันผลประโยชน์ ทรัพยากรที่มีอยู่ให้สมดุล ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ย่อมทำให้ สังคมรักใคร่ปรองดองกันฉันท์พี่น้อง หากไม่รู้จักแบ่งปัน ไม่เสียสละทรัพย์บ้างเพื่อส่วนรวมเพื่อคนอื่น สังคมก็จะมีแต่โจรลักเล็กขโมยน้อย ปล้นชิงวิ่งราว เป็นปัญหาทางอาชญากรรมตามมาแต่ถ้าคนที่มี มากกว่ารู้จักให้ รู้จักแบ่งปันให้แก่ผู้ที่ด้อยกว่า ย่อมเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ จึงเกิดการจ้างงาน ตามมา การบริหารกิจการของชาติก็ดำเนินไปได้เพราะต่างฝ่ายต่างเสียสละทรัพย์เป็นเงินภาษีบ้าง บำรุงท้องที่บ้าง บริจาคทรัพย์ช่วยชาติในด้านอื่นๆ บ้าง ขณะที่ธรรมทาน เป็นการแบ่งปันความรู้

^{๔๕} ชุ.ธ.อ. (บาลี) ๔/๙๒/๑๓๕.

^{๔๖} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔/๒๑๒.

^{๔๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, พระมงคลวิเสสภิกขาและพระ ธรรมเทศนาในการพระราชกุศล, หน้า ๗๘๔.

แบ่งปันปัญญาเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันด้วยการนำหลักพุทธธรรมไปพิจารณาและปฏิบัติ เช่น ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็รู้จักประพฤติตามบุญกิริยาวัตถุ มีทาน การประพฤติตามศีล ๕ และการเจริญภาวนามีแผ่เมตตาต่อบุคคลอื่นเป็นต้น ปิยวาจา เป็นการใช้คำพูดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนอื่น เป็นคำพูดที่ประสานมิตรไมตรีไม่ทำลายน้ำใจโดยตั้งอยู่ในหลักของการพูดจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดคำเป็นประโยชน์ พูดคำสุภาพนุ่มนวล เว้นคำเท็จ ส่อเสียด ใส่ร้ายป้ายสีกัน อตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชนและประเทศ เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติด ให้ความช่วยเหลือร่วมมือกับทางราชการ และสมานัตตตา ทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น ไม่หน้าไหว้หลังหลอก เคยประพฤติเช่นใดก็ควรทำเช่นนั้น เคยร่วมงานทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็คงปฏิบัติอยู่เช่นเดิม เป็นต้น ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมสมานไมตรีต่อกันให้สังคมเป็นอยู่อย่างสันติสุขได้ด้วยการสงเคราะห์ในหลายแง่มุมดังกล่าวมา

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษานิพนธ์เรื่องการสังคmsgเคราะห์ในพระไตรปิฎก มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาหลักการสังคmsgเคราะห์ในพระไตรปิฎกและเพื่อวิเคราะห์การสังคmsgเคราะห์ในพระไตรปิฎก วิธีการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผลการศึกษารูปได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

๔.๑.๑ หลักการสังคmsgเคราะห์ในพระไตรปิฎก

จากการศึกษาพบว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องการสังคmsgเคราะห์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีทั้งที่กล่าวไว้โดยตรงและโดยอ้อมและปรากฏในหมวดธรรมที่ต่างกันบ้างคาบเกี่ยวกันบ้างส่วนที่เป็นคำสอนโดยตรงที่กล่าวถึงการสังคmsgเคราะห์มักเป็นคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ที่เน้นการสังคmsgเคราะห์ทางวัตถุแต่คฤหัสถ์ก็สามารถสังคmsgเคราะห์ด้านธรรมทานได้ ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากพอ เพราะในที่สุดแล้ว แม้พระพุทธศาสนาจะสอนจุดหมายของชีวิตสำหรับผู้ครองเรือนในทางโลกแต่ก็ยังสอนให้บุคคลพิจารณาถึงเป็นประโยชน์สูงสุดซึ่งเป็นจุดหมายที่สูงกว่าจุดหมายทางโลกส่วนการสังคmsgเคราะห์ด้านธรรมทานจะเป็นคำสอนสำหรับพระสงฆ์มากกว่าแต่ไม่ได้หมายความว่าพระสงฆ์จะไม่สามารถทำงานสังคmsgเคราะห์ในส่วนที่เป็นการช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของได้ ถ้าหากได้ใช้วิจญาณเลือกดำเนินการสังคmsgเคราะห์สังคmsgให้เหมาะสมกับหน้าที่และสถานภาพของวัด/สถาบันทางพระพุทธศาสนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจโดยมีความเข้าใจให้ถูกต้องระหว่างคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจหรือในระดับความคิดกับคุณธรรมที่แสดงออกภายนอกหรือจริยธรรมในชั้นปฏิบัติ

การสังคmsgเคราะห์ด้วยปิยวาจา คือ การพูดให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังโดยจะต้องคำนึงถึงเรื่องที่น่ามาแสดงต้องเป็นเรื่องจริง พูดถูกกาลเทศะ พูดสุภาพไม่กระทบตนและผู้อื่น อีกทั้งพูดด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา จึงจะทำให้การพูดครั้งนั้นๆ มีประสิทธิผลคือให้ผลเกินที่ตั้งเป้าไว้

การสังคmsgเคราะห์ด้วยอถจกริยา ควรเป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจก็ต่อเมื่อมีเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานอยู่ในใจ หลักการสำคัญ คือ การสังคmsgเคราะห์ประชาชนหมู่ใหญ่ด้วยยึดพุทธพจน์ที่ตรัสให้เหล่าภิกษุจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่มหาชนเป็นอันมาก คือ สังคmsgเคราะห์ทุกกลุ่มคน ไม่เลือกชั้นวรรณะในการให้การช่วยเหลือแก่พวกเขา

การสังคmsgเคราะห้ด้วยสมานัตตตา เป็นการรักษาสีทห้ของตnและไม่ก้าวล่วงสีทห้ส่วน บุคคลจนเกินพอดีโดยหน้าท้การงานที่ตnรับผิดชอบเพื่อให้เกิดภาวะที่สมดุลทางสังคmsg ไม่ปฏิบัติต่อกัน อย่างไรร้มนุชยธรรมหรือไร้ขอบเขต ควรให้ความเป็นธรรมความยุติธรรม ความเสมอภาคแก่ทุกคนทุก ฝ่าย ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง คือไม่เอนเอียงในการปฏิบัติงานด้วยอคติ ๔ มีเอนเอียงเพราะว่าเป็นฝ่ายเรา รังเกียจเพราะว่าเป็นฝ่ายเขา การสงคmsgห้ในข้อนี้ดูเหมื่อนงาย แต่ปฏิบัติได้ยากยิ่งเช่นกัน เพราะแม้ เราจะสงคmsgห้บุคคลอื่นด้วยวัตถุสิ่งของได้งาย แต่หากขาด สมานัตตตา แล้ว การสงคmsgห้ นั้น ย่อมเอนเอียงไปแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แม้ในการพูดปิยวาจาที่เช่นกัน หากขาดสมานัตตตาแล้วก็จะพูดผิ ดเอนเอียงไปเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำให้อีกฝ่ายไม่พอใจและเสียผลประโยชน์ที่เขาคควรได้รับขณะที่การ ประพฤติหลักอตัถจริยา หากบุคคลขาด สมานัตตตา ประโยชน์ที่ควรได้รับทั้งตnและคนอื่นก็จะไม่ ทัดเทียมกัน ฉะนั้น คุณธรรม ๔ อย่างนี้ จึงต้องอาศัยกันและกันจึงจะยึดเหนี่ยวน้ำใจเพื่อนร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวบุคลากรในองค์กรไว้ได้อย่างมั่นคง

มิติการสังคmsgเคราะห้ในปัจจุบัน พระสงฆ์เป็นอีกองค์กรหนึ่งซึ่งเข้ามามีบทบาทการ พัฒนาสังคmsgเคราะห้ในสังคmsgไทยด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในปัจจุบันพระสงฆ์มี บทบาทที่ชัดเจนได้แก่ ๑) ด้านสังคmsgเคราะห้ได้แก่ การสงคmsgห้ในด้านจิตใจเช่นการแสดงพระ ธรรมเทศนาให้แก่ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้อะและเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆของชีวิตและไม่เดือดร้อนมาก นักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิตนอกจากนี้พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยใช้หลัก พุทธธรรมเป็นแนวทางในบางกรณีเช่น การสงคmsgห้ประชาชนทางด้านวัตถุด้วยได้แก่การให้ที่พัก อาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่นและผู้มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัดและการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดิน ของวัดในราคาถูกเพื่อปลูกบ้านพักอาศัย ๒) ด้านการสงคmsgห้พัฒนาชุมชนพระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำ ชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคmsgเคราะห้ด้วยเช่นเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัดเป็นบ้านพัก ฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่งเป็นหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สถานพยาบาลทางเลือกแพทย์แผนไทย ศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด

๔.๑.๒ วิเคราะห์การสังคmsgเคราะห้ในพระไตรปิฎก

ทานการให้เป็นการสงคmsgห้แก่บุคคลอื่นตามท้ผู้ให้เห็นควรว่าจะสงคmsgห้ผู้รับด้วย วัตถุสิ่งของ เช่น ปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของคนเรา คือ สงคmsgห้ด้วยอาหาร การบริโภค ผ้าไตรจีวรหรือเสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ที่อาศัย กุฎี วิหาร สถานปฏิบัติธรรม หอ ฉั่น ศาลาการเปรียญ อุโบสถ เป็นต้นถือว่าเป็นการทำบุญสร้างถาวรวัตถุแก่สาธารณณะประโยชน์ และ ยารักษาโรค ยาสามัญประจำบ้าน นอกจากนั้น การให้ทรัพย์เป็นการกุศลอื่นๆ เช่น สร้างโรงพยาบาล สร้างศูนย์เด็กเล็กและเด็กยากจนในวัด สร้างโรงเรียน ซ้อเครื่องมือแพทย์ บริจาคโลหิตแก่ผู้ป่วย เป็น ต้น การให้อย่างท้ ๒ หมายถึง การให้ความรู้ ให้ธรรมะเป็นทาน ให้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตว่าสิ่ง ใดควรปฏิบัติ เช่น ทาน ศีล ภาวนา และสิ่งใดควรละเว้นไม่พึงกระทำ เช่น ความตระหนี่ไม่ช่วยเหลือ

สงเคราะห์แก่ใครๆ การเสพอบายมุขมีสุรา เที้ยวกลางคืน เป็นต้น การให้อย่างที่ ๓ คือ รู้จักให้อภัยแก่คนอื่น ไม่ถือโทษโกรธคนอื่นโดยไม่มีเหตุอันควร อาณิสส์หรือผลดีของการให้ดังกล่าวมานี้ ย่อมทำให้ผู้ให้มีความสุขใจทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า เพราะรู้จักการแบ่งปันความสุขที่เกิดจากทรัพย์ของตนไปยังผู้อื่น รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นทรัพย์ภายในสามารถติดตามตนไปได้ในภพหน้าแม้ตายไปก็จะได้มนุษย์สมบัติ เทวสมบัติ หากเจริญภาวนาด้วยเมื่อสิ้นกิเลสอาสวะก็จะถึงนิพพานสมบัติในที่สุดดังพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญมา และเหล่าพระสาวกสาวิกาทิ้งหลายที่ปฏิบัติสืบกันมาก็ล้วนมีความเชื่อในทาน คือการให้เป็นพื้นฐานแก่มนุษย์เป็นอันดับแรก เช่น เรื่องอาคันตุกเศรษฐีที่เป็นคนตระหนี่ไม่ยอมสงเคราะห์ใครๆ กระทั่งได้สดับพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์จึงคลายความตระหนี่ลงได้และรู้จักให้ทาน เรื่องอนาถปิณฑิกคหบดี รู้จักให้ทานและเจริญภาวนาให้จิตมั่นคงจนคลายความทุกข์โศกในใจลงได้ เรื่องพระมหากัจจายนเถระแสดงธรรมโปรดพระราชาจนได้ความรู้ความเข้าใจหลักสังฆธรรม เรื่องจิตตคหบดี เรื่องนางวิสาขามหาอุบาสิกา นางอุตตรา ผู้มีจิตใจยินดีในการสงเคราะห์คนอื่น ด้วยอามิสทานและธรรมทาน

ปียวาจาการพูดให้คนรักใคร่ปรองดองและเป็นคำพูดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ตัวอย่างเช่น เรื่องท้าวสักกเทวราช ที่ตรัสถามธรรมกับพระพุทธองค์และพระพุทธองค์ทรงตอบกลับถวายท้าวเธอว่า การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมะว่าชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมะย่อมชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง เรื่องโคนันทิวีสาล สอนให้คนเรารู้จักการใช้ถ้อยคำสุภาพในการขอความช่วยเหลือจากคนอื่น เรื่องพระสารีบุตรเถระที่สอนพระราชาเถระให้เจริญกรรมฐานและได้บรรลุมรรคผล เรื่องพระรัฐบาลเถระที่แสดงธรรมเทศ ๔ เช่นภาษิตที่ว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอิมเป็นโทษของตนหา แก่พระเจ้าโกรัพยะจนเกิดเห็นธรรม เรื่องพระภัททาคุณทล เกสาเถรีที่ใช้ปียวาจาทำตนให้พ้นภัยจากโจรร้ายได้ เรื่องพระปุณณาเถรีที่ไตร่ตรองตามพระธรรมเทศนาจนบรรลุธรรม เรื่องมารดาของพระกัสสปเถระที่ใช้ปียวาจาต่อบุตรชายที่เป็นพระภิกษุให้ตระหนักถึงหน้าที่ของพระ เรื่องอนาถปิณฑิกเศรษฐีรู้จักใช้คำหวานทำให้บุตรชายไปเรียนธรรมะจากสำนักของพระพุทธเจ้า

อถถจริยา การประพฤติตนให้เกิดประโยชน์ตนและต่อคนอื่น เช่นเรื่องคณกโมคคัลลานพราหมณ์ที่ทรงโปรดธรรมะจนเขาขอถึงความเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ในฐานะโลกถถจริยา เรื่องโปรดพุทธมารดาในสวรรค์ด้วยพระอภิธรรม ในฐานะญาติถถจริยาและพระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงธรรมจักกัปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ อันส่งผลดีให้โกณฑัญญพราหมณ์ บรรลุพระโสดาบันบุคคล ในฐานะพุทธถถจริยา

สมานัตตตา การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลายเที่ยงธรรม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาค ไม่ลิดรอนสิทธิบุคคลอื่น ไม่ก้าวก่ายหน้าที่การงานคนอื่น เมื่อตนไม่ได้รับมอบหมายหรือไม่มีอำนาจสั่งการ เช่น ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาหรือพุทธกิจ ๕ อย่างเช่นทรงแสดงธรรมโปรดคฤหัสถ์และพระภิกษุ

อย่างสม่ำเสมอจนถึง ๔๕ พรรษา เป็นต้น เรื่องพระเจ้าพิมพิสารที่ทรงเคยรับปากว่าหากบรรลุนิพพานก็จะกลับมาทรงแสดงโปรดก็ได้รักษาปฏิญญาที่พระพุทธองค์ทรงให้ไว้แก่กัน เรื่องนางปฐาจารย์เถรีเป็นการแสดงธรรมและให้โอกาสแก่หญิงที่เสียสติสืบเนื่องจากเสียคนรักในระยะเวลาใกล้เคียงกันจนหมดครอบครัว แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงเลือกชั้นวรรณะในการอบรมสั่งสอนเวไนยสัตว์ จึงทำให้นางปฐาจารย์เถรีขณะก่อนบวชได้คืนสติและขอบวชในเวลาต่อมา กระทั่งได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ก็เพราะพระพุทธองค์ทรงประพาดิตนสม่ำเสมอในสัตว์ทั้งปวงที่จะได้ตรัสรู้ธรรมนั่นเอง

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะมี ๒ ประเด็น ดังนี้

๔.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์สำคัญของการสังคัมภีระสงเคราะห์ ก็คือเพื่อบำรุงอุปถัมภ์คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาทำให้คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้เมื่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ธรรมอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมต่อไปดังนั้นพุทธศาสนิกชนชาวไทยควรศึกษาเรื่องการสงเคราะห์ในพระไตรปิฎกอรุณกถาและหนังสืออื่นๆให้ถูกต้องตามหลักการที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนาจะได้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่ฐานะในการสงเคราะห์แก่คนอื่นแล้วตนก็ไม่ลำบากเดือดร้อนทั้งทางทรัพย์สินที่บริจาคไปและจิตใจในการบริจาคสงเคราะห์คนอื่นส่วนคุณภักดิ์ก็ควรเข้าใจว่าการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือคนอื่น จัดว่าเป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาโดยมีเป้าหมาย ๒ อย่างคือ เพื่อทำลายกิเลสคือความตระหนี่ประโยชน์ส่วนตน และเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาและหมู่สงฆ์ให้ดำรงอยู่ได้ ประโยชน์ส่วนรวมตลอดจนได้สงเคราะห์แก่สังคมประเทศชาติ ย่อมจะนำมาซึ่งความสุขแก่ประเทศชาติส่วนรวมเช่นเดียวกัน

๔.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ๒) การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในการรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้ายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬามหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

คุณ โทชน์. **พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๗.

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์. **สุขภาวะองค์รวม สุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพอย่างไทย**.

นนทบุรี : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๒), มปท.

โชติ จินตแสวง. **๓๘ มงคล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๓.

ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์. **พูดได้ พูดเป็น**. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๒๙.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๒๙.

ธีระ วัชระปราณี และอนันต์แมนพยัคฆ์. **หมู่บ้านปลอดเหล้า**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

รุ่งเรืองวิริยการพิมพ์, ๒๕๕๐.

บุญทัน มูลสุวรรณ และคณะ. **พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม ๙**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา

พานิช, ๒๕๓๕.

บุญสิริ ชวลิตธำรง. **ธรรมโอสถ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

ปรีชา นันทาภิวัฒน์. **พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๘๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

พระเทพวิสุทธินิธยาน (อุบล นนทโก). **ธรรมวิภาค**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๘.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ชุดคำวิถิต**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. **บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พุทธทัศน์ร่วมสมัย=Contemporary Buddhist Vision**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระสิริมงคลอาจารย์. **มงคลตถปิณี แปล เล่มที่ ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต). **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันไทย**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตโต). **อุทยานบุญ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กุติมอร์นิ่ง, ๒๕๔๘.

พุทธทาสภิกขุ. **บริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย, มปป.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. “ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย”. ใน เอกสารประกอบการ
สอนชุด **มนุษย์กับสังคม**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.

ระวี ภาวิไล. **ชีวิตดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. **สารความรู้เกี่ยวกับพระอภิธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรม
โชติภาณวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถร). **วาทสมเด็จจิตร**. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรออฟ
เซท, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **พระมงคลวิเสสเถระและพระ
ธรรมเทศนาในการพระราชกุศล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ
(๑๙๘๔), ๒๕๓๖.

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสุสเทว). **ปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . **สวดมนต์ฉบับหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์. **มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต (มงคล ๓๘)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข. **แผนการลดทุนด้านสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๖ ภายใต้แผนฟื้นฟูเศรษฐกิจระยะที่ ๒**. (เอกสารอัดสำเนา).

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา : หลักธรรมสำหรับสังคม”. ๒๐ปี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สุพรรณิ ไชยอาพร & สนิท สม์ครกร. **การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา : แนวคิดและวิธีการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

เสठीอน ศุภโสภณ. **พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนวมินทรมหาราช**. กรุงเทพมหานคร : บันทึกสยาม, ๒๕๔๓.

อร่าม อินพุ่ม, **มงคลชีวิต ๓๘ ประการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพชรกระรัต, ๒๕๓๗),

(๓) วารสาร :

คามहुโณ (จารย์ส ดวงธิดาร). “ศาสนาเพื่อสังคม”. **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**. (๒ ธันวาคม ๒๕๑๙) : ๖.

อรศิริ เกตุศรีพงษ์. “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”. วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๕๐): ๔๓ – ๔๖.

๔) วิทยานิพนธ์

จิตติมา เสนาไชย. “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน : กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช ๒๕๕๓.

พระมหาชัยวัฒน์อภิญาณจารย์ (สิงห์โงน). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของนางวิสาขามหาอุบาสิกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

- พระมหาบุญเพียร ปุณฺณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระมหาสุชาติ นาคโกโร (บวกขุนทด). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยา
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาศรีสุพรรณ อุตตทโป (คำนนท์). “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย
เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาอนงค์ กตปุญฺโญ (หล้าทองอินทร์). “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับ
ปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๑.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาหมีชัย ฉายา กิจจสารโรร นามสกุล แสงคำภา อายุ ๕๓ ปี
 พรรษา ๓๒
- เกิด : วันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ (วันเสาร์ เดือน ๔ ปีฉลู)
- อุปสมบท : วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
- ภูมิลำเนาเดิม : บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ที่ ๘ บ้านหัวดง ตำบลห้วยเม็ก อำเภอห้วยเม็ก
 จังหวัด กาฬสินธุ์ รหัสไปรษณีย์ ๔๖๑๗๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดธรรมพิทักษ์ ตำบลห้วยเม็ก อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์
 รหัสไปรษณีย์ ๔๖๑๗๐ โทร. ๐-๔๓๘๘-๙๖๗๒.

ประวัติการศึกษา :

- พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้ประโยค ป.ธ. ๖ สำนักเรียนวัดเก่าโบราณ (วัดตาลล้อม)
 คณะจังหวัดชลบุรี
- พ.ศ. ๒๕๔๑ สอบได้ประโยค ป.ธ. ๗ สำนักเรียนวัดราชสิงขร
 กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๗ สำเร็จพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ)

การศึกษาพิเศษ :

- พ.ศ. ๒๕๓๖ สอบได้อภิธรรม ชั้นมัธยมอภิธรรมิกโท จากอภิธรรมโชติก
 วิทยาลัย มจร. กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ผ่านการอบรมหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ชั้นสูง
 จากสถาบันบาลีศึกษาพุทธโฆส มจร.
- พ.ศ. ๒๕๔๑ ผ่านการอบรมหลักสูตรวิชาการเทศน์
 จากองค์กรเผยแผ่ วัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร

ประวัติการทำงาน :

- พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลกุดโดน อำเภอห้วยเม็ก
- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดธรรมพิทักษ์
- พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปชฌาย์ เขตปกครองตำบลกุดโดน
- พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอห้วยเม็ก